

Рыгор БАРАДУЛІН

РЫЦАР ЗБРОЙНЫ НА КАНІ

Рыцар збройны на кані
Скача
Блізка сем стагоддзяў,
Каб нашчадак
След знаходзіў
Да крывіцкай чысціні.

Рыцар збройны на кані
Скача
Са' святым пасагам —
З Бел-Чырвона-Белым Сцягам.
Беларусь,
Душу ўхіні!

Не расцісне далані,
Покуль Край
Не ўбачыць волі,
Не апусціць меч
Ніколі
Збройны рыцар на кані!

Анатоль ВЯЛЮГІН

КАРЧМА ПРЫ ДАРОЗЕ

Імя,
беларус, выбірай
радзіме са сцятай душой:
ці
"Северо-Западный край",
ці
"Это колхоз небольшой".
У стольных мужоў сумятня.
З прамоў
а ці будзеш здароў?
Свае чужаземцы
штодня
чакаюць усходніх дароў.
А помніш
шкілеты бяроз
і ў лісцях дарогі раскат?
Цярэбязь краіну
на звоз,
як некалі веце прысад.
Карчма пры дарозе,
карчма —
балююць бандыт і гандляр.
Ні праўды,
ні веры няма,
а Богам
залёны даяр.
Такое было не сасніць,
угнуўшы рамяны,
лягло,
бяскрыліла нас,
як сініц
на зімнім падворку сіло.
У полі
кусіцца лаза.
Баліць нам Чарнобыль яшчэ.
Гаротніца Прыпяць —
сляза
у светлай Зямлі
на шчацэ.

1994

Пра прэм'еру кнігі А. Вялюгіна
"Заклён на скрутны вяр" чытайце на стар. 3.

78 гадоў назад пад гэтымі сімваламі адрадзілася незалежная Беларусь...

Фота А. МАЦЮША.

Дэпутаты расійскай Думы ў чарговы раз прымусілі прыгадаць знакамітае ўсходняе пракляццё: "Каб ты жыў у час перамен!..." Чого толькі ні наглядзеліся мы на палітычнай сцэне за апошнія 11 гадоў, чаго толькі ні перажылі... Хоць у маскоўскіх падзеях 1991 года, 1993 і, пэўна ж, 1996 года Беларусі адводзіцца роля статыста, тым не менш нашу краіну, дзе камуністы гатовыя адразу ж падхапіць любую "брацкую" ініцыятыву, закрываюць яны не менш балюча. На гэты раз, у адрозненне ад папярэдніх, падзеі развіваюцца запаволена, замаруджана, як і бывае звычайна пры паўторах.
Але "выбух" можа адбыцца ў любы момант. Нельга прадказаць, чым скончыцца чарговая спроба рэваншу партыі, якая і пачала перабудову-разбурэнне яшчэ ў 1917 годзе, якая запусціла "працэс" у 1985 годзе, а цяпер апынулася ў ролі "жабы ў калейне". Адно можна сказаць пэўна: каша, што заварылася ў катле на адной частцы сушы, зварыцца не хутка, і нам, беларусам, давядзецца перажыць яшчэ нямала "перамен", покуль мы не зразумеем канчаткова, што шлях у нас адзін — "людзьмі звацца!"

ПРЫЗНАННЕ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі, на чале прадстаўнічай кіруючай каманды, наведаў Гомельшчыну. Цікавіла яго эканамічная сітуацыя, што склалася на буйнейшых прадпрыемствах і ў вобласці ў цэлым, падрыхтоўка да веснавой сяўбы і ход рашэння чарнобыльскіх праблем. Хваліцца тут няма чым, і таму, выступаючы перад "вертыкальным" актывам вобласці, прэзідэнт заявіў: "Я не вижу своей вины в том, что происходит", маўляў, вінаваты ў гэтым рэзруху, што назіраецца ў краіне, кіраўнікі на месцах. Гэта, безумоўна, так. І народ бачыць, што прэзідэнт стараецца нешта змяніць, але яму ўсяляк перашкаджаюць. То Кебіч, то Карпенка, то Пазняк, то Багданкевіч з банкірамі, а цяпер вось дырэктары рэформы сабатуюць... Калі ж зігнуць яшчэ ніжэй, то ў рэшце рэшт вінаватым акажацца хто? Вядома, народ... Нягеглы, лянiвы, памяркоўны і г. д.

АДСТАЎКА ТЫДНЯ

Указ прэзідэнта аб вызваленні з пасады галоўнага рэдактара "Народнай газеты" Мікалая Галко не стаў нечаканасцю для калег-журналістаў. Чуткі пра гэта хадзілі даўно, але "указ" дачакаўся заканчэння падліснай кампаніі. Прэзідэнт зняў таго, каго некалі сам — незаконна, як тады казалі, — прызначыў. Зняў, значыць, законна. Усё было б правільна, калі б не пара момантаў, якія патрабуюць тлумачэння. Па-першае, "Народная газета" — выданне выключна Вярхоўнага Савета, які адзін мае права прызначаць альбо здымаць галоўнага рэдактара свайго органа, і павінен не дазваляць нікому, нават прэзідэнту, умяшвацца ў свае справы. Па-другое, не зусім зразумелая пазіцыя калектыву рэдакцыі, што сам па сабе — сіла, з якой павінны былі б лічыцца. Калі ў сітуацыі Сярэдзіч-Галко маўчанне калектыву было вытлумачальным і зразумелым, то ў сітуацыі Галко-Шыманскі — не зусім. Калі што застаецца надзея: незалежна ад таго, хто б ні кіраваў гэтакім калектывам, курс газеты будзе нязменным...

САРТЫРОЎКА ТЫДНЯ

На мінулым тыдні свае святы мiтынгамі і пікетамі адзначалі і дэмакраты, і камуністы Беларусі. Цікава было паназіраць, як ставіліся ўлады да "волевыяўлення" і адных, і другіх. 15 сакавіка, у Дзень Канстытуцыі — афіцыйнае, дзяржаўнае свята — у Мінску і Магілёве мiтынгі прайшлі спакойна, а вось у Гродне і Віцебску пікеты ў падтрымку Канстытуцыі былі разгананы міліцыяй, удзельнікі іх арыштаваны. Затое 17 сакавіка міліцыя назіралі за мiтынгавымі камуністамі, якія адзначалі гадавіну свайго рэфэрэндуму і заклікалі да антыканстытуцыйных дзеянняў... абьякава... Сімптаматычна? Не — "заканмерна".

ПАТРЫЯТЫЗМ ТЫДНЯ

На саракаметровай трубе райбыткамбіната ў Лёзне 15 сакавіка (як гэта ўжо было і летась 27 ліпеня) зноў залунаў бел-чырвона-белы сцяг. Невядомы патрыёт, які ў запісцы, прымацаванай да сцяга, называўся Міронам, павесіў яго ноччу, напярэдадні свята. Міжволі прыгадаюцца подзвігі падпольшчыкаў у гады акупацыі...

ПАДМАН ТЫДНЯ

Сродкі масавай інфармацыі распаўсюдзілі паведамленне, што ўкладчыкам будучы кампенсаваны ўклады ў памеры ў 1000 разоў больш тых грошай, што "ляжалі" на іх ашчадніжках да 1991 года. Але пры ўмове, што ўкладчыкі ўносяць цяпер у 2000 разоў больш рублёў, чым было на "кніжках" на той час, а "кампенсаваныя" грошы атрымаюць толькі праз год пасля ўнясення новай сумы. Ужо гэтая ўмова павінна была б насцярожыць нават самых легкаверных людзей. Аднак перакрэслівае ўсе ўмовы наступная: банк у аднабаковым парадку можа перанесці тэрмін выплаты "кампенсаванай" кампенсцыі на любы час... Няўжо знойдуцца людзі, якія "клянуць" на гэты пусты кручок, і ці такой кампенсцыі ўкладаў ад дзяржавы чакалі яе законапаласлухныя грамадзяне?

ЗМОВА ТЫДНЯ

Паміж Міністэрствам адукацыі і навукі Беларусі і Беларускім Экзархатам Рускай Праваслаўнай Царквы падпісана дамова аб супрацоўніцтве. Мэта яе, як паведамлялася ў друку, "адроджэнне духоўнасці і маральных каштоўнасцяў беларускага народа, культурных традыцый, а таксама зацвярджэнне гістарычнай ролі праваслаўя на Беларусі". Такім чынам, адлучаная ад школы больш за 70 гадоў царква будзе паступова далучацца да яе, каб заняць пустату, што ўтварылася пасля смерці камуністычнай ідэалогіі... Дамова заключана толькі з праваслаўнай царквой, хоць дзяржава ў нас, і гэта агульнапрызнана, не монаканфесійная. Але што дзівіцца, ведаючы, што католікі, у адрозненне ад праваслаўных, даўно не ў пашане ва ўсенароднаабранага.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

У ноч з 14 на 15 сакавіка ў Оршы і Крычаве адбыліся надзвычайныя і жахлівыя падзеі. У Крычаве, у інтэрнаце для маласямейных, ад пакінутага без нагляду самаробнага нагрэвальнага прыстасавання ўзнік пажар. У выніку загінула 6 чалавек, яшчэ 11 у цяжкім стане патрапілі ў бальніцу... А ў Оршы, пры арышце, два злучыны спачатку абстралялі міліцыянераў, а потым адзін з іх кінуў гранату. Ратуючы жыццё сваіх калег і людзей, што былі паблізу, старшы інспектар Дзям'янаў загінуў, а сем міліцыянераў і двое грамадзян атрымалі раненні рознай цяжкасці. Пры выбуху злучыны паспелі ўцячы, аднак хутка былі знойдзены на вуліцах горада. Пасля перастрэлкі іх абышкодзілі, але ад атрыманых раненняў абодва злучыны сканалі ў бальніцы... Пра падрабязнасці гэтых неверагодных для нашай краіны падзей, думаем, беларускія газеты яшчэ раскажуць.

15 сакавіка 1996 года на тэрыторыі Дзяржаўнай думы Расійскай Федэрацыі быў адноўлены Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Такі суд адбыўся пасля таго, як унесены фракцыяй камуністаў і падтрыманы яе ідэйнымі саюзнікамі — фракцыямі аграрыяў і народа ўладдзя праект паставы аб дэмансацыі Беларэжскіх пагадненняў, якія ў снежні 1991 года паклалі канец існаванню камуністичнай імперыі — СССР, знайшоў падтрымку большасці дэпутатаў ніжняй палаты расійскага парламента. У той дзень мільёны людзей змагі "убачыць" на экранх сваіх тэлевізараў святкуючых перамогу першага камуніста Расіі Генадзя Зюганова, палымянага трубадура калгаснага ладу Міхаіла Лапшына і экс-прэм'ера яшчэ саюзнага ўрада, "плачущага большевіка" Мікалая Рыжкова. Не абышлося гэтае палітычнае шоу і без "коўрэнно", у ролі якога і на гэты раз бліскуча выступіў Уладзімір Вольфавіч Жырыноўскі, які, вітаючы згаданую прапанову, выняў з кішэнкі пару наручнікаў, паабяцаўшы надзець іх на ўдзельнікаў падпісання Віскулёўскіх дакументаў...

Перавядзём дыханне і паспрабуем асэнсаваць тое, што адбылося ў Маскве. Адрознівае хачу сказаць, што няма падстаў супакойваць сябе тым, што прынятая Думай паставы не мае ніякай юрыдычнай сілы, што гэта, па выразе некаторых назіральнікаў, так бы мовіць, "папярковы тыгр". Так, сапраўды, паводле расійскай Канстытуцыі, любая змена дзяржаўнага статусу краіны можа быць ажыццёўлена толькі ў выпадку прыняцця адпаведнага закона, ініцыяванага і ўхваленага прэзідэнтам. Але ці спынялі такія "дробязі" калі-небудзь камуністаў? І хоць адрознівае прыняццем думскай паставы аб дэмансацыі лідэры КПРФ паспяшаліся з заявамі, што згаданы "гістарычны" дакумент нікому не пагражае, што ён не мае на ўвазе прымяненне нейкіх сілавых мер, наадварот, разлічаны дапамагчы прэзідэнту Расіі ў яго намаганнях паскорыць інтэграцыйныя працэсы ў рамках СНД, гэта яшчэ больш насцярожыла. Мякка таварышы сцелюць...

Барыс Мікалаевіч Ельцын ахарактарызаваў гэтую "даламогу" як скандальную акцыю, якая ставіць сваёй мэтай дэстабілізаваць абстаноўку і ў Расійскай Федэрацыі, і ў краінах Садружнасці, як палітычны шантаж, імкненне набраць ачкі ў прэзідэнцкай выбарчай гонцы і нават як спробу сарваць прэзідэнцкія выбары. Бясспрэчна, што мы сапраўды маем справу з прадуманай (гэтакі ход канём) палітычнай акцыяй камуністаў — своеасаблівым авансам выбарчаму электарату Г. Зюганова, бо дэмансацыя Беларэжскіх пагадненняў і аднаўленне Савецкага Саюза — адно з галоўных перадавыбарчых абяцанняў лідэра камуністаў побач з імпічментам прэзідэнту і перадзелам уласнасці (большавіцкі лозунг — адабраць і падзяліць). Пры цяперашніх суадносін палітычных сіл у

Расійскай думе першае было здзейсніць лягчэй, што і было зроблена.

Сёння можна пачуць з вуснаў некаторых палітыкаў-дэмакратаў, што камуністы, плануючы сваю акцыю, пралічыліся, бо не прадбачылі, якую рэакцыю яна выкліча ў краінах СНД. Што і казаць, палітра заяў лідэраў краін — членаў Садружнасці — была адназначна адмоўнай — ад больш-менш асцярожных выказванняў аб недатыкальнасці суверэнітэту краіны (прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка) да выказванняў кшталту "Правакацыйная акцыя, накіраваная супраць суверэнітэту краін-удзельніц СНД, непрыхаваная спроба камуністычнага рэваншу" (прэзідэнт Арменіі Тэр-Петрасян), "Гісторыю нельга павярнуць назад. Украіна, народ якой у снежні 1991 года амаль аднагалосна прагаласаваў за суверэнітэт і незалежнасць, рашуча асуджае спробу рэанімаваць СССР" (прэзідэнт Украіны Л. Кучма). Не ў менш рэзкіх выказах выказаліся з нагоды згаданай паставы Расійскай думы лідэры Казахстана, Малдовы, Азербайджана, Грузіі, Узбекістана, краін былой савецкай Прыбалтыкі.

Ці стала гэта нечаканасцю для зюганавцаў? Думаю, што не стала. Бо з самага пачатку стаўка рабілася на падбухторванне і кансалідацыю пракамуністычных сіл на прасторах былога Савецкага Саюза, стаўка на досыць жывучыя ў пэўнай частцы насельніцтва, асабліва пажылых людзей, пачуцці настальгіі па былым савецкім ладзе з яго хай і ханічным дэфіцытам усяго, пастананымі чэргамі і блатамі, але і з нібыта нейкай сацыяльнай абароненасцю людзей.

Менавіта на гэтакі электарат разлічана сацыяльная і палітычная дэмагогія сучасных левых, якія, прагнуць рэваншу, імкнучыся да ўлады, разыгрываюць беларэжскую карту, і, робячы выгляд, што не ведаюць сапраўдных прычын распаду Савецкага Саюза, ускладаюць віну за гэта на кіраўнікоў трох былых савецкіх рэспублік, якія сабраліся ў Віскулях. Прычыны тыя ва ўсіх навідавоку. Яны былі прадвызначаны самай хадай гісторыі. Зрэшты, савецкая імперыя — не першая імперыя ў гісторыі чалавецтва, якая пахавала сябе пад уласнымі абломкамі з-за непераадытных унутраных супярэчнасцяў, архаічнай эканомікі, татальнай несвабоды, прыгнёту чалавечай існасці. Ну, а наблізілі канец імперыі, што б там ні казалі, самі камуністы. Варта згадаць толькі інспіраваныя імі крываваыя падзеі ў Тбілісі, Алматы, Вільні, большавіцкі пуч у жніўні дзевяноста першага года ў Маскве.

Сёння КПРФ і яе саюзнікі па левым лагэры па ўсім СНД могуць спадзявацца толькі на кароткую чалавечую памяць, на неўцтва сваіх прыхільнікаў. А неўцтва, заўважым, заўсёды агрэсіўнае. Пра гэта думалася мне падчас трансляцыі рэпартажу з сустрэчы Г. Зюганова са сваімі выбаршчыкамі, што

адбылася назаўтра пасля згаданага ганебнага галасавання ў Думе, калі кожнае слова камуністычнага кандыдата ў расійскія прэзідэнты пакрывалася бурнымі воплескамі і воклічамі, — "ма-лай-цы!" Як на стадыёне ў час гульні любімай футбольнай каманды.

Дэманструючы "адзінства партыі і народа", камуністы ў тыя дні вывелі на вуліцы натоўпы людзей з чырвонымі сцягамі і партрэтамі Сталіна ў Маскве, Алматы, Харкаве, Мінску, іншых гарадах краін СНД.

Калі я бачу партрэты вусатага дыктатара ў калонах камуністычных дэманстрантаў, адрознівае згадваюцца досыць распаўсюджаныя сёння развагі некаторых інтэлігентаў-дэмакратаў, развагі зробленыя для ўласнага самазаспакаення, што, маўляў, сучасныя левыя і, у першую чаргу, лідэр КПРФ сам таварыш Зюганав, — гэта ўжо не камуністы сталінскага гарту, што па сваіх поглядах гэта хутчэй сацыял-дэмакраты заходняга ўзору. Які небяспечны самападман! Дарэчы, пацвердзіў гэта своеасаблівым чынам былы гэкзэпіст, член ЦК КПРФ генерал Варэнінікаў, які літаральна дзямі ў сваім публічным выступленні перад палпелнікамі запэўніў іх, што ўсе гэтыя размовы аб нібыта маючым месца "слізганні камуністаў да сацыял-дэмакратыі — звычайная лухта". "У КПРФ ёсць праграма максімум, якая не апублікавана, і там усё расставлена па сваіх месцах", — з салдацкай прамай сказаў адстаўны генерал. Чаго вартыя пасля гэтага неаднаразовыя запэўніванні таварыша Зюганова, што калі яны, камуністы, прыйдуць да ўлады, дык пачынаць рэпрэсіі супраць іншадумцаў не будуць...

У сувязі з гэтым варта згадаць скліканы дзямі ў Маскве "круглы стол" дэмакратычных арганізацый і рухаў, на якім была выказана агульная думка — кампартыя Расійскай Федэрацыі і некаторыя іншыя арганізацыі левага кшталту ўяўляюць сёння сабой нацыянал-сацыялістычны рух з уласцівым яму крайнім шавінізмам і ксенафобіяй.

...Не ведаю, ці было гэта загадка абгаворана з лідэрамі КПРФ, але ўжо назаўтра пасля прыняцця ў Думе паставы аб дэмансацыі Беларэжскіх пагадненняў ў інтэрв'ю аднаму з расійскіх тэлеканалюў першы сакратар ЦК ПКБ, ён жа кіраўнік парламенцкай фракцыі камуністаў С. Калякін абвясціў, што яны неўзабаве ўносяць на разгляд Вярхоўнага Савета Беларусі прапанову аб дэмансацыі пагадненняў ў Віскулях.

Улічваючы расклад палітычных сіл у нашым парламенце, не складана прадказаць, што тут можа адбыцца тое ж, што адбылося ў Расійскай думе. І не паспеем мы міргнуць вокам, як на тэрыторыі Авальнай залы будзе адноўлена Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка.

Пакуль што толькі ў Авальнай зале...

Міхась ЗАМСКІ

Брава!

ЖЫЦЦЁ БЯЖЫЦЬ...

...І паўтараецца? Мабыць, і так. Невыпадкова ж "вечныя" яго сюжэты, занатаваныя ў мудрасці беларускіх баладаў, натхнілі творцаў сучаснага балетнага спектакля. У Дзяржаўным тэатры оперы і балета нарадзілася новае і незвычайнае "дзіцё" — аднаактовае відовішча, гэтка музыка-харэаграфічная сюіта паводле добрага дзесятка народных баладаў. Назвалі балет "Кругабег". Яго ідэя і лібрэта належаць вядомай мастацтвазнаўцы Юліі Чурко, яна ж была і сааўтаркай пастаноўшчыка — у свой час вядучага саліста балета Уладзіміра Іванова. Музыку напісаў Алег Залётнеў. Дырыжор спектакля — В. Чарнуха, сцэнаграфія А. Касцючэнікі. Сярод артыстаў балета, занятых у "Кругабегу", — Т. Шаметавец, В. Захараў, У. Далгіх..

Увогуле, спектакль "шматнаселены", як і само няспыннае наша жыццё...
С. Б.
 На здымку: сцэны з балета. Фота Віт. АМІНАВА

Напярэдадні

"НЕ!" — ДЫСКРЫМІНАЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны праводзіць 30 сакавіка 1996 года ў ДOME літаратара Нацыянальную навуковую канферэнцыю "Дыскрымінацыі беларускай мовы ў Беларусі: гістарычны, палітычны і лінгвістычны аспекты". Будучы заслуханы пленарныя даклады доктара гістарычных навук Л. Лыча "Беларуская мова як аб'ект дзяржаўнай дыскрымінацыі (гістарычны аспект)", кандыдата філалагічных навук Л. Баршчэўскага "Беларуская мова на палітычнай арэне Беларусі канца 80-х — сярэдзіны 90-х гадоў", доктара філалагічных навук Г. Цыхуна "Дэфармацыя ў сістэме беларускай літаратурнай мовы ў гады таталітарызму".

Арганізацыйны камітэт канферэн-

цыі знаходзіцца па адрасе: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13. Тэл. (0172) 33-25-11.

Пачатак рэгістрацыі ўдзельнікаў а 9 гадзіне 30 сакавіка.

Мяркуюцца, што канферэнцыя будзе працаваць з 10 да 18 гадзін.

Плануецца выдаць зборнік матэрыялаў канферэнцыі. Тэксты артыкулаў (аб'ём да 10 старонак машынапісу праз 2 інтэрвалы) будучы прымачца падчас работы канферэнцыі.

На гарадскім сходзе прадстаўнікоў суполак Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, прадпрыемстваў, ВНУ, арганізацый, настаўнікаў і бацькоў вучняў беларускамоўных школ, што

прайшоў у Віцебску, прынята "Заява віцэбран у абарону беларускай мовы". У ёй гучыць трывога з-за таго, што працягваецца наступ на беларускую мову і культуру, тармазіцца працэс адраджэння беларускасці ў сферы ўсяго грамадскага жыцця. Становішча асабліва ўскладнілася пасля правядзення рэферэндуму. Калі ў мінулым навучальным годзе ў Віцебску па-беларуску навучалася ў школах 3300 вучняў, у тым ліку 698 у амаль сарака першых класах, дык у гэтым годзе іх ужо — каля 2000 і толькі пяць першых класаў. Адзіная гімназія са статусам беларускамоўнай пераходзіць на рускую мову.

Удзельнікі сходу патрабуюць, каб у Рэспубліцы Беларусь выконваліся Канстытуцыя і законы дзяржавы,

накіраваныя на моўнае і культурнае адраджэнне; аднавіць пісьмовы экзамен для выпускнікоў сярэдніх школ па беларускай мове; каб ва ўсіх ВНУ абавязкова здаваўся ўступны экзамен па беларускай мове і літаратуры, ствараліся беларускамоўныя патокі...

На думку ўдзельнікаў сходу, кожны службовец павінен валодаць беларускай і рускай мовамі і ў кароткі тэрмін здаць экзамен на адпаведнасць валодання мовамі ў межах сваёй службовай кампетэнцыі, а вышэйшай службовыя асобы і выбраннікі народа павінны дэманстраваць веданне і павагу да беларускай мовы і культуры Беларусі.

Прапанавана сакратарыяту ТБМ імя Ф. Скарыны інфармаваць адпаведныя структуры ЮНЕСКА і Еўрапейскага Саюза аб культурнай і моўнай дыскрымінацыі карэннага насельніцтва Беларусі, што робіць праблематычным самаідэнтыфікацыю беларускай як асобнага еўрапейскага народа — аднаго з заснавальнікаў ААН.

Варункі

ДОБРАЯ ВЕСТКА

25 сакавіка чатырнаццаць гадоў таму адзначалі мы ў лесе пад Менскам. Ігліца пад хвоямі была вільготная, паветра п'яное, у лагчынах яшчэ шэрхнуў снег. Мы паставілі між хвояў на грудку самаробны белчырвона-белы сцяг, выпілі пляшкі гарэлкі, праспявалі "Мы выйдзем гчыльнымі радамі". Адчуванне таго, што ў нас была свая, хоць і далёкая незалежнасць, прысмяна хваліла. У гэты дзень у 1918 годзе беларусы насуперак варожаму свету заявілі: "Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвешчаецца незалежнай і вольнай дзяржавай".

Недалёка ад нас трапчала голле. Няведама чаго ў гэты час бадзюся па лесе нейкі чалавек. Бярозавік збірае яшчэ рана.

Чатырнаццаць гадоў таму Беларусь была бэзэсэраўскай. Наперадзе не было ніякага прасвету. Родныя браты-славяне з усходу і захаду зрабілі ўсё, каб наша незалежнасць захлынулася ў крыві і згінула ў турмах. Дзякуй ім за гэта.

Там, у лесе, Сокалаў выдурніўся, пачынаючы спяваць стары беларускі гімн: "Адвеку мы спалі і нас разбудзілі", а потым даваў, здаецца, сваё: "Пад с... нам далі і спаць палажылі". Але ўсё роўна, наша купка моладзі палка жадала паслужыць Беларусі незалежнай. Што там мы, калі за яе ў апошні стагоддзе ўжо дзесяткі тысяч беларусаў аддалі свае жыцці.

Прайшоў час і, дзякуй Богу, гэта ўжо не толькі нашае свята.

Я заўсёды з унутраным задавальненнем і гонарам разглядаю агульнавядомы фотаздымак нашага першага ўрада Беларускай Народнай Рэспублікі. Дзевяць беларускіх апосталаў. Вялікім аптымізмам праменьня іхнія вочы, бялююць каўнерыкі ў цывільных, публіскавоў наваксаных боты ў вайскоўпаў. Я ўпэўнены, што даў бы ім Бог гэты саракатысячыны беларускі корпус, які быў сфармаваны на Румынскім фронце і які пабудаваў б нашу мару — заможную незалежную Беларусь! Але корпус да Беларусі не даехаў.

Палова з Апосталаў прыняла ад рук камуністаў пакутніцкую смерць, другая палова памерла ў выгнанні. Улада перайшла ў рукі прайдзісветаў. А тут, на фотаздымку, проста нейкі ідэал. Прыгожыя людзі з чыстымі і прыгожымі думкамі ды памкненямі.

25 сакавіка — гэта не толькі беларускае дабравецце. У гэты дзень анёл Гаўрыіл абвясціў Марыя пра тое, што яна абраная Богам за маці для Ісуса Хрыста. Не толькі гісторыя Беларусі, але і ўся гісторыя чалавечтва дзеліцца гэтым днём на дзве часткі. Стары завет сустракаецца тут з Новым, старая эра — з новай. Здзейснілася тое, чаго так доўга чакалі і пра што казалі прарокі ў Старым Запавесе. Чалавек быў узнесены да вялікай годнасці, таму што Бог стаўся чалавекам. І тое, што было, здавалася б, недасягальным ідэалам, запаветнаю мараю, — адбылося!

Але доўгі час мала хто ведаў пра гэтую хвіліну і яшчэ менш верылі. 25 сакавіка — звеставанне, дабравецце. Недарма на мове "обрусителей" гэта — "благая весть". Няхай жа сапраўды для іх яна будзе такой, а нам яна надасць веры і ўпэўненасці ў нашу светлую будучыню.

Алесь БЯЛЯЦКІ

Г. К.

Фестывалі

РАДАСЦІ Ў... СПАКОІ

Выпадкова або не, але сёлета стрыжнявой тэмай фестывалю "Маладзечанская сакавіца" зрабілася каханне. Стваральнае, разбуральнае, згаістычнае, усеабдымнае, усюдыснае, часцей за ўсё — недарэчнае ў сваіх выбітных правах. Недарэчнае ў нашых абставінах, асродку, атачэнні. А каханне проста працягнула ў фестываль тэму выбару. Нейкага адметнага, вялікага, адзінага...

"Маладзечанская сакавіца" за ўсё свае тры дні (15, 16, 17 сакавіка) не мела ніводнага адкрыта правальнага спектакля. Яна выгодна вылучыла сярод заслужаных ды абазнаных (тэатраў, выканаўцаў, твораў) Мінск абласны драматычны тэатр. Тэатр гаспадароў фестывалю. І не адной спраўнай арганізаванасцю фестывальных пlying. Спектакль у пастаноўцы мастацкага кіраўніка тэатра М. Мацкевіча "Чорная нявеста" паводле Жана Ануя, шчыра кажучы, не толькі не саступіў камусьці па сваіх мастацкіх вартасцях

ды выкананні, але і даў узор высокай мастакоўскай адказнасці за справу сцэнічнаю. "Зоркам" ды прэзідэнтам у "зоркі" маладзечанская актрыса Таццяна Кавалеўская (а яна яшчэ і фестывальнай вядучай была) ставала роўняў... Андрэй Бубашкін, запрошаны на ролю з Мінскага тэатра-студыі кінаакцёра, прадэманстраваў сябе ў самай нечаканай якасці — герайчнай...

Фестываль удаўся. Як ніводзін папярэдні! Трэба было б гэта прыняць спакойна, але ж і ў спакоі ёсць свае радасці...

Падрабязную справаздачу пра ўсе фестывальныя радасці "ЛіМ" прапануе вашай увазе ў сваіх бліжэйшых нумарах.

Ж. Л.
На здымку: Яўген ІЎКОВІЧ (Фрэдэрык), Таццяна КАВАЛЕЎСКАЯ (Жанэта) і Андрэй Бубашкін (Люсьен) у спектаклі "Чорная нявеста".
Фота: А. ДЗМІТРЬЕВА.

Мітрэнгі

КАНСТЫТУЦЫЮ АБАРОНІМ МЫ САМІ

Адзіным знакам таго, што Дзень Канстытуцыі — дзяржаўнае свята, былі развешаныя сям-там па горадзе чырвона-зялёныя сцягі, пра якія ў нашай Канстытуцыі няма ніводнага слова. Далёбог, "Дзень воіна-інтэрнацыяналіста" альбо "Дзень беларускай міліцыі" адзначаліся больш урачыста і маштабна.

Не любіць, не шануе выканаўчая ўлада Канстытуцыі: калі б магла, пакінула б у ёй толькі адзін раздзел — "Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь", усе астатнія скасаваўшы. А ўлада заканадаўчая адчувае сябе няўпэўненна, на нейкую "згоду" спадзвецца (хоць маглі б і навучыцца на чужых памылках). У гэтых умовах адзіны, хто могучы Канстытуцыю абараніць — людзі паспалітыя.

15 сакавіка ў Мінску прайшоў

мітынг, арганізаваны шэрагам дэмакратычных партый. Пагроза скасавання дэмакратычных правоў, замацаваных Канстытуцыяй, і ўсталявання таталітарнага рэжыму прымусіла нядаўнях палітычных апанентаў шукаць паразумення. Будзем памятаць, што найперш мы — грамадзяне Рэспублікі Беларусь, а ўжо потым сацыял-дэмакраты, кансерватары, нацыяналісты; а ўжо потым беларусы, яўрэі, палякі, рускія — вось галоўная думка, бадай, усіх прамоў на мітынг. Выступоўцы выказвалі спадзеванне, што 24 сакавіка, каб адзначыць Дзень Волі, на пляч Незалежнасці прыйдуць усе ўдзельнікі гэтага мітыngu і прывядуць з сабою сяброў і знаёмых.

П. В.

ПРАМОВЫ З ГУРБЫ

Рашэнне ніжняй палаты расійскага парламента — Дзярждумы — аб адмене Белавежскіх пагадненняў прагучала як заклік "Камуністы ўсіх краін, яднайцеся!" і ўскалыхнула ўсіх, хто хацеў бы вярнуць былою ўладу і старыя парадкі. А такіх, як вядома, у Беларусі шмат. Касцяк іх складаюць адстаўнікі ўсіх відаў войска і КДБ, якіх у нас атабарылася вялікае мноства. Вось чаму на ўсіх мітынгх камуністычнай накіраванасці чуваць добра пастаўленыя "афіцэрскія" галасы з інтанацыямі палітрукоў перад узяццем чарговай вышні.

Мітынг 17 сакавіка каля Палаца спорту, прысвечаны пятай гадавіне з дня смерці Савецкага Саюза, не стаў выключэннем. Кожны з выступаючых на ім найперш прайшоўся па тых, хто "нагло і безрасудно" праігнараваў волю народа жыць у адзінай савецкай сямі (маецца на ўвазе першы і апошні ўсесаюзны рэферэндум). Не прамінулі заклімаць "господ-демократов" і журналістаў, што ліжучы боты сусветнаму капіталізму. Павіншавалі прысутных з найвялікшай перамогай "істинных патриотов" вялікай Расіі і не забыліся сябе ўключыць у іх лік. Запэўнілі ў сваёй вернасці савецкай уладзе і сацыялізму. Было адзначана, што на шляху вяртання СССР (ці стварэння новага?) нямала ворагаў. У якасці доказу прагучала нараканне, што выступаць даводзіцца не з мармуровых прыступак, а са снегавой гурбы. Гэтых людзей распіралі пачуцці: радасці за перамогу (якая можа быць і заўчаснай), нянавісці да здраднікаў савецкага народа — "мерзавцы, которые пытались отнять у нас великую Родину". (Як любімую цацку ў збэйбуса-пераростах.) Прадстаўнік "Саюза моладзі Беларусі" падышоў да справы з агеньчыкам: прылюдна ўручыў 15-гадоваму школьніку камсамольскі білет.

Усе выступленні па змесце, пафасу і стылю настолькі падобныя, што няма патрэбы называць ні імён, ні прадстаўленых арганізацый. Толькі на адным спынюся асобна. Народны артыст Савецкага Саюза М. Яроменка — ён жа старшыня канфедэрацыі творчых саюзаў, якую сам пад сябе і стварыў — пералічыў канкрэтныя крокі, зробленыя ў напрамку аб'яднання беларускага народа з рускім. Гэта падрыхтоўка міжнароднага кангрэса дзеячаў культуры і кінафестывалю "ўсіх славян" "Золотой витязь" (і тое, і другое з ласкі мясцовых уладаў адбудзецца неўзабаве ў Мінску), а таксама стварэнне міждзяржаўнага савета па культуры, які выйшаў з ініцыятывай, каб пытанне аб дэмансцыі Белавежскіх пагадненняў было разгледжана на сесіі парламента РБ. Пахваліўшы прэзідэнта Беларусі, ён зганьбіў "перевертышей" у асяроддзі творчай інтэлігенцыі, што здрадзілі сваім перакананнем. (Заўважу ў дужках: змену перакананняў зразумець можна, але як быць з тымі, хто са старымі перакананнямі прыткнуўся да новага карыта?)

На заканчэнне, як "істинный интеллигент", М. Яроменка з пафасам паабяцаў: "Возмездие придет!"

У тым жа духу з гурбы выступіў сярод іншых і памочнік прэзідэнта С. Пасахаў — не то як прыватная асоба, не то па даручэнні. Асобныя плакаты і лозунгі былі аздоблены партрэтамі А. Лукашэнка. Было падкрэслена, што гэта адзіны прэзідэнт, які не выступіў супроць вяртання той самай вялікай Радзімы, якую ў некаторых сілках адабралі.

"Простояв пять лет на запасных путях, локомотив нашей истории тронулся", — сказаў пры адкрыцці мітыngu лідэр беларускіх камуністаў В. Чыкін. Выдатна сказана! Застаецца спадзевана, што наш Вяроўны Савет не возьме прыклад з гэтага саржавелага аргэрата.

Г. К.

Вечарыны

ПАЭТЫ АДЫХОДЗЯЦЬ — ПАЭЗІЯ ЗАСТАЕЦЦА

Асабліва — калі гэта паэзія, пазначаная такім талентам, якім валодаў Анатоль Вялюгін. У тым, якая яна жыццядайная, як чуйна ўвабрала ў сябе павевы часу, як моцна прасякнута агульначалавечымі матывамі, яшчэ раз пераканаліся тыя, што 12 сакавіка сабраліся ў ДOME літаратара на прэм'еру кнігі Анатоля Сцяпанавіча "Заклён на скрутны вір". Сёння яна ўспрымаецца ўжо і свайго роду запаветам — жыццёвым і творчым — слыннага Майстра. Тое, што ён апошнім часам пісаў, як падкрэслівалася ў час прэм'еры, з'явілася на хвалі сацыяльнай радасці, што ў рэшце рэшт беларускі народ акрыў, прагнуўся ад сну нацыянальнага нігілізму, усвядомлена стаў на шлях нацыянальнага Адраджэння.

Назад ветразі беларускасці. Ды ўсё ж трэба заставацца аптымістамі. І жыць верай, якая не пакідала да апошніх дзён А. Вялюгіна. А ён у адным са сваіх твораў нездарма прызнаваўся: "астануся крывінкай у бел-чырвона-белым сцягу".

Вёў вечар-прэм'еру сакратар праўлення Саюза беларускіх пісьменнікаў А. Пісьмянкоў. Незабыўны воблік Анатоля Сцяпанавіча паўставаў з усмінаў яго сяброў, малодшых калег па пярэ. Згадкамі падзяліліся народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль, С. Грахоўскі, С. Законнікаў, В. Зуёнак, М. Мятліцкі, К. Камейша, Л. Дранько-Майсюк, М. Скобля.

Творы Анатоля Сцяпанавіча чытаў народны артыст Беларусі П. Дубашынскі, а папулярную песню на яго верш "Бярозка" выканал Г. Радзько.

Прысутныя цёпла віталі ўдаву паэта Людмілу Мікалаеўну Вялюгіну, якой вядучы вечара паднёс букет ружаў.

“ПАГОНЯ”, ЯКУЮ ЧЫТАЮЦЬ

МАСТАК І ГРАМАДЗЯНІН

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылася вечарына, прысвечаная 50-годдзю мастака Міколы Купавы. Прысутнічаў і сам юбіляр. А таму прасторная гасцёўня была поўная. Сюды прыйшлі сябры, знаёмыя і калегі юбіляра. Вёў вечарыну навуковы супрацоўнік коласаўскага музея Іван Курбека.

З віншаваннямі выступілі доктар мастацтвазнаўства В. Шматаў, дырэктар Мінскага мастацкага вучылішча М. Басалыга, дырэктар дзіцячага фонду “Сакавік” М. Міцкевіч.

Шмат слоў павагі і ўдзячнасці было выказана юбіляру. Гаварылі пра Купаву не толькі як пра мастака, але і як грамадзяніна. Міхась Басалыга, у прыватнасці, звярнуў увагу прысутных на тое, што “грамадская дзейнасць мастака накіравана на адраджэнне нацыянальнай культуры. Творы М. Купавы — гэта наша гісторыя. Гэта героі нацыянальнай культуры М. Гусоўскі, Ф. Скарына, Я. Колас, Я. Купала і інш...”

Да юбілею была прымеркавана і выстава “Мой родны кут”, на якой прадстаўлены работы мастака па коласаўскай тэматыцы, зборнікі беларускіх пісьменнікаў (дзіцячы ансамбль народнай музыкі “Каласкі” і калектывы выкладчыкаў Коласаўскай музычнай школы).

Алена ДРОЗД

МЕДАЛЬ — ПІСЬМЕННИКУ

На Украіне зацверджаны юбілейны медаль “50 гадоў вызвалення Украіны”. Указам Прэзідэнта Л. Кучмы ім узнагароджваюцца грамадзяне гэтай дзяржавы, а таксама прадстаўнікі іншых краін, якія праявілі мужнасць і гераізм у гады Вялікай Айчыннай вайны, змагаючыся з агульным ворагам. Нядаўна гэты медаль атрымаў і пісьменнік А. Калусцін. Аляксандр Пятровіч у баях за Украіну быў кантужаны і тройчы цяжка паранены.

ФЕСТИВАЛЬ АДБУДЗЕЦЦА Ў МАЛАДЗЕЧНЕ

У офісе Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі, якім кіруе Міхась Фінберг, адбылося пасяджэнне мастацкага савета па падрыхтоўцы і правядзенні фестывалю беларускай песні і паэзіі ў Маладзечне. На сустрэчу прыйшлі вядомыя паэты і кампазітары, чые песенныя творы даўно сталі вядомымі ў нашай краіне, а таксама тыя, хто нядаўна заявіў пра сябе на беларускай эстрадзе. Перад прысутнымі выступіў Міхась Фінберг.

Сялетні фестываль беларускай песні і паэзіі адбудзецца 14, 15 і 16 чэрвеня. У параўнанні з мінулымі фестывалюмі болей увагі будзе ўдзелу паэзіі. Паэты ўпершыню на розных пляцоўках Маладзечна ў гэтыя дні выступяць са сваімі творами. Запланавана некалькі аўтарскіх вечароў — паэта Уладзіміра Някляева, кампазітараў Эдуарда Ханка і Эдуарда Зарыцкага. Адкрыцьцё свята песні і паэзіі пройдзе ля помніка Максіму Багдановічу песнямі Ігара Лучанка на вершы нашых паэтаў-кіслікаў. На жаль, у гэтым годзе не будзе конкурсу маладых спевакоў, але затое ўпершыню з сольным канцэртнам выступяць “Песняры”.

У абмеркаванні планаў правядзення фестывалю беларускай песні і паэзіі выступілі Васіль Зуёнак, Уладзімір Някляеў, Васіль Жуковіч, Эдуард Зарыцкі, Алег Елісеенкаў, Валерыя Іванова і іншыя. Міхась Фінберг запэўніў прысутных, што нягледзячы на тое, што сёння ў нашай краіне многія сталі “забываць” беларускую мову, а значыць, і беларускую культуру, фестываль беларускай песні і паэзіі будзе ў гэтым годзе і надалей цалкам беларускім.

25 сакавіка спаўняецца чатыры гады гродзенскай “Пагоні”. Так, газеце “Пагоня”, якая добра вядома не толькі на Гродзеншчыне ды Брэстчыне, але і ў іншых рэгіёнах Беларусі, у тым ліку і ў Мінску.

Асабіста мне “Пагоня” прыйшлася па густу адразу, калі гады два таму ўпершыню патрапіла ў рукі. Спадабалася сцісласцю і дакладнасцю інфармацый, цвярозай канструктыўнай крытыкай грамадска-палітычных варункаў, падзей і з’яў самага рознага кшталту, адсутнасцю ў аўтараў публікацый заангажаванасці, актыўнай і дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыяй.

Таму і не праходзіў я міма газеты, калі яна трапляла на вочы, хоць і не скажу, што гэтыя два гады чытаў яе рэгулярна. Тым не менш, калі надарылася быць у Горадні, не прапусціў выпадку, каб не зайсці ў рэдакцыю “Пагоні” і не пагутарыць з яе рэдактарам, былым дэпутатам Вярхоўнага Савета, былым супрацоўнікам “Гродзенскай правды”, сябрам партыі БНФ Міколам МАРКЕВІЧАМ.

— Спадар Маркевіч, на завязку нашай гаворкі — традыцыйнае, нават мо банальнае пытанне — як узнікла газета, хто стаяў ля вытокаў “Пагоні”?

— Ля вытокаў газеты стаяў Аляксей Нічыпаравіч Карпюк, наш выбітны гродзенскі руплівец на ніве нацыянальнага адраджэння Беларусі. Гэта была яго ідэя ўтварыць фонд, які б мог фінансаваць нейкае выданне. Праўда, у яго быў больш шырокі план. Размова ішла не толькі пра выданне газеты, а пра выдавецкую дзейнасць увогуле. Ініцыятыва Карпюка знайшла падтрымку ў гродзенскіх колах. У Горадні павінна была быць беларуская нацыянальная газета! Абгрунтаванні тут, мне здаецца, цалкам лагічныя: якраз тэрыторыя былой Заходняй Беларусі, дзе віраваў магутны нацыянальны рух (дастаткова ўспомніць стасячскую Грамаду), дзе ўтварылася і актыўна дзейнічала Таварыства Беларускай Школы, дзе людзі сядзелі ў Картуз-Бяроза за тое, каб тут жыла беларуская мова! Гэтыя традыцыі не зніклі. Як вы памятаеце, пачатак 90-х гадоў — гэта ўздым беларусчыны. Час быў досыць спрыяльны для адраджэнскіх ініцыятыў, даволі спрыяльна ставілася да ідэі нацыянальнага адраджэння Беларусі і тагачаснае начальства. Таму мы досыць лёгка ўтварылі наш культурна-асветніцкі фонд “Бацькаўшчына”, а неўзабаве зарэгістравалі і газету “Пагоня”.

Такую назву мы выбралі невыпадкова: Папершае, аддаючы даніну традыцыям. Газета з такім назовам выходзіла ў Коўне, фінансаваў яе тады летувіскі ўрад, рабілі яе людзі, якія былі на выгнанні. У 1943 годзе, калі я не памыляюся, газета з такім назовам выходзіла ў Баранавічах. Па-другое, “Пагоня” — гэта атаясамленне з духам газеты, з яе канцэпцыяй, гэта атаясамленне з беларусчынай. Урэшце, тут і чыста журналісцкі момант — пагоня за фактам, пагоня за падзеяй. А яшчэ пагоня — гэта і выратаванне душ, бо заўсёды пагоня ішла дзеля таго, каб вызваліць кагосьці з палону.

— Правапісам мовы газеты вы выбралі стары, Тарашкевічаў?

— Так, ад самага пачатку. Быў перыяд, калі мы спрабавалі выпускаць газету па ўсіх канонах граматыкі Тарашкевіча, былі ў нас слоўцы кшталту “макрасуплы” і іншыя. Але з цягам часу мы зразумелі, што патрэбна нешта іншае. І тое, што мы маем зараз, гэта і ёсць, на наш погляд, неабходнае мінімальнае спалучэнне граматыкі Тарашкевіча з сучасным правапісам.

Праўда, трэба адзначыць, што шмат нашых чытачоў настойліва заклікаюць нас перайсці на сучасны правапіс, але ж ёсць і людзі, якія купляюць і чытаюць толькі “Пагоню” і выключна “Пагоню”, і найперш за яе правапіс. Аднак кожная газета павінна развівацца. Калі ўзяць той жа правапіс, то “Пагоня” сённяшняя і двухгадовай даўнасці — гэта зусім розныя рэчы. Таму мяркую, вырашэнне пытання з правапісам — яшчэ наперадзе. Хоць за гэтым, чыста фармальным бокам справы стаіць і пэўная пазіцыя, пэўная палітыка, але сёння для нас паўстала больш важная задача — пашырыць свой уплыў на чытачоў, пашырыць кола гэтых чытачоў. І калі высветліцца, што адна з прычын, па якой замарудзіўся гэты працэс, гэта правапіс, мы можам і ахвяраваць ім.

— А не ўзнікала ідэя пашырыць кола чытачоў праз увядзенне рускамоўных палос?

— Не. Праўда, праграму тэлебачання мы друкуем на рускай мове, але гэта не ёсць свядома пазіцыя. Гэта выклікана тым, што атрымліваем мы яе з Мінска на рускай мове і чыста фізічна не паспяваем перакладаць. Я разумею, што калі газету такога ўзроўню, як “Пагоня”, перавесці на рускую мову, адразу быў бы гарантаваны поспех. Але нам нецікава было б рабіць такую газету. Таму мы ні ў якім разе не плануем пераход на дзве мовы. Хоць і няма, на наш погляд, вялікай трагедыі ў тым, што тая ж “Свабода” пачала выходзіць на дзвюх мовах. Галоўнае — якія ідэі прапаведуюць гэтыя людзі, і з якіх прынцыпаў яны зыходзяць.

— Раней у вас быў падзаглавак “Рэгіянальны агляд Гродна—Вільня—Беласток”, а зараз — “заходнебеларуская газета”...

— Я думаю, што мы будзем мяняць і гэта: Рэч у тым, што з цягам часу выкрышталізоўваецца тое, дзеля чаго мы ўсё гэта робім. Першай нашай спробай была, фактычна, спроба абняць неабдымнае — рабіць рэгіянальны агляд Гродна—Вільня—Беласток. Аднак для таго трэба было мець адпаведныя структуры на месцах: карпункты, інфарматараў, сістэму распаўсюджвання і г. д. Гэтага ў нас не атрымалася. Што ж да назову “заходнебеларуская газета”, то спачатку нас гэта прывабіла. Але паступова мы зразумелі, што пры ўсіх адрозненнях, якія існуюць на Беларусі паміж Усходам і Захадам, культываваць гэты падзел усё-такі не варта. Усе мы — беларусы, незалежна ад таго, дзе мы жывём — у Гродне ці ў Магілёве. І цяпер нас, перадусім з улікам нашых магчымасцяў, больш за ўсё цікавіць канцэпцыя развіцця газеты ў накірунку гарадской газеты, газеты абласной. Гэта, відаць, і будзе нашай дзяткай.

— “Пагоня” і, скажам, “Свабода” блізкія па сваіх накірунках. Аднак жа вось такая адна акалічнасць: выхад сагана нумара “Свабоды” спадарожнічаў моцны ўціск з боку выканаўчай улады. А калі выйшаў соты нумар “Пагоні”, па тэлебачанні нават быў паказаны рэпартаж з нагоды гэтага юбілею. Парадоксу нейкага не атрымліваецца?..

— Што на гэта сказаць? Маланкі, як вядома, заўсёды б’юць у самае высокае дрэва. Але я так думаю, што рэч не столькі ў “Пагоні”, колькі ў тых людзях, якія прымаюць рашэнні. Мне здаецца, што з аднаго боку, не бачачы яны ў “Пагоні” вялікай для сябе небяспекі, таго аб’екта ці ворага, супраць якога трэба так зацята змагацца. А з другога боку, трэба аддаць ім належнае. Людзі гэтыя разумныя, прынамсі, — не дурні. Хутчэй за ўсё, ідзе яшчэ аглядка і на тое, каб заўсёды можна было б сказаць: “Ну дык “Пагоня” ж выходзіць! Ніхто яе не душыць! Дык пра які ўціск незалежнага друку вы кажаце!” Пра наклад, вядома, будуць маўчаць; пра ўмовы, у якіх паступае газета, таксама будуць маўчаць, але заўсёды застаецца факт, які можна будзе скарыстаць у лобі зручны час.

У сувязі з гэтым хацелася б адзначыць і такую рэч. 25 сакавіка “Пагоні” споўніцца чатыры гады — але, але, газета выйшла ў дзень 74-ай гадавіны абвешчання БНР. І за гэты час мы не мелі ніводнага суда, ніводнай прэтэнзіі ці скаргі. Проста ёсць рэчы, якія я, як рэдактар, не магу даваць, хоць яны іншым разам з’яўляюцца ў “Свабодзе”. Мы заўсёды змагаліся за сваю палітычную лінію, крытыкавалі многіх і многае, але мы ніколі не перакрочвалі тую мяжу, за якой пачынаецца ўжо лаянка па прынцыпе: “Сам дурані!” Галоўны накірунак нашай працы — не паступаючы сваімі прынцыпамі, даваць такую інфармацыю, якая б не абражала нашых апанентаў. І я лічу, што гэты прынцып раней ці пазней прынясе свой плён.

Акрамя таго, мы заўсёды імкнуліся і імкнемся друкаваць матэрыялы тых ці іншых падзей. На маю думку, адной з перспектыв пашырэння газеты ёсць наяўнасць на яе старонках самых разнастайных поглядаў.

— Іншымі словамі, плюралізм думак?

— Так, плюралізм думак, калі адкінуць, праўда, увесь той негатыв, які вакол гэтага слова ўжо стварыўся. Інакш кажучы, мы імкнемся стаць па-сапраўднаму вольнай трыбунай, каб кожны чалавек мог выкарыстаць сваё, гарантаванае, між іншым, Канстытуцыяй, права свабоднага выказвання сваіх думак.

— А што гэта за “цэнзар”, які нібыта з’явіўся быў у “Пагоні”? Кажуць, ён праглядаў арыгінал-макет кожнага нумара?..

— Вы маеце на ўвазе следчага па асабліва важных справах? Ён прыехаў да нас пасля таго, як пракуратарай рэспублікі была ўзбуджана крымінальная справа супраць “Свабоды” пасля публікацыя паэмы “Лука Мудзішчаў — прэзідэнт”. Як потым высветлілася, справа была ўзбуджана не толькі супраць “Свабоды”, але і супраць нас.

— З нагоды...

— ...публікацыі ў “Пагоні” памфлета пад

загалюкам “З чарнавых накідаў Ведымака Лысагорскага”. Да нас прыехаў з Мінска следчы па асабліва важных справах Камароўскі. Мы з ім доўга размаўлялі. Ён усё прасіў даць паказанні, быў у друкарні, шукаў арыгінал-макет з подпісамі тых, хто суправадзіў той нумар газеты ў свет. Я яму патлумачыў, што друкавалі верш па маім распараджэнні. Даваць пісьмовыя паказанні я адмовіўся, бо не лічу праваахоўную сістэму, у тым ліку і пракуратуру, здольнай да аб’ектыўнага разгляду такіх спраў. Пасля гэтага следчы з’ехаў...

— У мінулым годзе “Пагоня” некалькі нумароў запар друкавала матэрыял пра дзейнасць “Беларускай партызанкі” ў час Вялікай Айчыннай вайны. Звестак пра гэта я не сустракаў у якіх іншых выданнях.

— Гэта быў эксклюзіўны матэрыял, напісаны людзьмі, якія прафесійна займаюцца гэтым. Такія артыкулы цалкам укладваюцца ў канцэпцыю нашай газеты. Акрамя чыстай журналістыкі, павінна быць яшчэ і інфармацыя больш навуковага плана, якая б сведчыла пра тое, што нават у цяжкія часы, нават у тых трагічных умовах, у той дэзарыентацыі, якая была і падчас вайны, і ў міжваенны перыяд, былі людзі, якія клалі жыццё, ахвяравалі сабой дзеля Беларусі. Мы лічым, што такія публікацыі, з аднаго боку, адукоўваюць людзей, з другога — умацоўваюць тых людзей, якія стаяць на пазіцыі нацыянальнага адраджэння нашай краіны. І мы заўсёды будзем друкаваць такія артыкулы.

— Незалежныя выданні пачалі ствараць уласную службу дастаўкі. “Пагоня”, дзякую Богу, пакуль што не падвяргалася рэпрэсіям, але і вы, наколькі я зразумеў, таксама вырашылі далучыцца да гэтай сеткі. У вас неяк прайшло паведамленне, нібыта ствараецца альтэрнатыўная служба дастаўкі...

— Так, ствараецца. З’явіліся людзі, якія ў гэтым зацікаўлены, і мы ім актыўна дапамагам у тым, каб гэтая служба была наладжана.

Рэч у тым, што вершы розным спадарам замяталіны “и иже с ними” справа ненадзейная. Наша задача і наш абавязак перад падпісчыкамі — падрыхтавацца такім чынам, каб у выпадку чаго мы ўсё-такі здолелі б даставіць газету чалавеку, які на яе падпісаўся. Мы да гэтага рыхтуемся.

— Дазвольце на заканчэнне задаць вам крышку калючае пытанне. Калі газета арганізоўвалася, становілася на ногі, набраўся даволі моцны калектыв супрацоўнікаў. Аднак з цягам часу адбылася, так бы мовіць, “утечка кадров”. Чаму так адбылося?

— На вялікі жаль, на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, калі нават не стагоддзяў, беларуская справа не ёсць тая справа, на якой можна зладзіць сабе заможнае жыццё. Папросту кажучы, зарабіць грошы. Не абмінула гэта і нас. Асабліва апошнім часам. Бо раней у нас быў стабільны калектыв, і “Пагоня” была пэўна час адзінай газетай, якая выходзіла рэгулярна. Гэта было тады, калі іншым незалежным выданням было даволі цяжка. На той час “Пагоня” заставалася фактычна адзіным рупарам беларусчыны.

Зараз часы, як кажуць, змяніліся. І калі людзям паступалі прапановы, то яны сыходзілі. Так што асноўная, на мой погляд, прычына — гэта фінансавая. Нельга, праўда, казаць, што на сённяшні дзень у нас усё добра, нягледзячы на тое, што пэўная вядомасць у “Пагоні” ўжо ёсць. Але я думаю, што сваю нішу мы занялі, і нашыя лепшыя часы яшчэ наперадзе.

Гутарыў Тарас КУТНЯК
Фота айтара

Калі зірнуць на карту раёна ці вобласці, адразу кідаецца ў вочы, што па сваім геаграфічным размяшчэнні мая родная вёска Куленка, бадай, найбольш за ўсё населеная пункты аддалена ад райцэнтра, і знаходзіцца ў тым месцы, якое звычайна называюць мядзведжым кутком ці глушшу. І не дзіва! Тут, падыходзячы блізка адзін да аднаго, мяжуюць Крупскі, Бярэзінскі і Талачынскі раёны. Балоты, якія пачынаюцца непадалёк ад нашых лясоў, цягнуцца аж пад Асіповічы і Бабруйск. Маючы яны выхад і пад славутыя Усакінскія лясы, дзе падчас вайны месціліся партызанскія злучэнні і брагады. Мяркуючы па ўсім гэтым, няцяжка прыйсці да вываду, што першапраходцы-прашчурцы, якія закладвалі паселішча, здаецца, толькі і думалі, каб як мага глыбей зашыцца ў лясны гушчар і лясную непрыступнасць ад вайны і малых дарог. Ці не таму як да вайны, так і пасля вайны, раздаючыся ўшыркі, сяло пасоўвалася пракаветная глуш, якая, здаецца, як магнітам, прыцягвала да сябе людзей і іх дворышчы, і яны рады былі схавацца ад чужога вока са сваёй дробнай гаспадаркай.

аніводнай дзяўчыны! Засталіся адны старыя дзяды і бабулі, дажываючыя свой век...
Сталася няяк так, што з-за рознай тузаніны і валтузіні, цэлы год я не быў у сваёй вёсцы. І калі нарэшце выбраўся і прайшоўся па ёй, дык не тое што здзівіўся — жахнуўся: Божа, што зрабілася з вёскай! Была яна тая і не тая! Куды ні глянь — паваленыя платы і частакол, розны хлам і хлуд, развернутыя печышчы, зарослыя і заглушаныя былём і чартапалохам. Здавалася, па вёсцы толькі што пракаціўся шалёны акіянскі ўраган, растрыбушыў усё, што трапіла на яго шляху, не шкадуючы нічога і не важаючы ні на што: Мала гэтага, дык, як тыя сухадрэўны, што патачылі караеды і розная іншая шашаль, пападалі адзін за адным гаспадары, тыя трыушчыя мужчыны, на якіх трымалася гады вёска і калгасная гаспадарка. Апусцелі хаты і селішчы, няма каму замяніць бацькоў і дзядоў, няма каму прыгледзець за хатай, забудовамі. Вечер шастаў па дварах, скуголіў у закутках, перакідаў з месца на месца тое, што засталася ад былых гаспадароў. А што яны маглі пакінуць пасля сябе, апроча непатрэбных лахманоў? Ведалі, што век іх набліжаецца да канца і

колькі чырванабокі і салодкія яблыкаў. Цяпер на месцы былога ўтульнага двара, дзе месцілася мноства ўсялякіх забудов і прыбудовак, у якіх, здаецца, можна было заблудзіцца — рэзрук і бязладдзе, як папала, валеяцца ўсялякае ламачча, ды ледзь ліпяць і трымаюцца пахіленыя плашкі і дзюбелы частаколін, якія вычэсваў яшчэ барадаты Пімен, вясковы чмут і вядзьмак.
На былым хацішчы Надзі Петраковай — ні знаку, аніякай прыкметы ад былых смалістых сцен і ад печышча. Хату забраў і перавёз у горад зяць — на дачу, і наўрад ці ўспамінае, што ў ёй жыла калісьці яго цешча, якая насуперак усім вясковым правілам і здаровай логіцы стаяла гарой за яго, і на чым свет ляла дачку, вучыла далікатнаму абыходжанню з мужам, бо ён быў ваенным чалавекам і, на думку жанчыны, адносіўся да катэгорыі прывіляваных людзей.
Зеўрае былое котлішча глухой Алены, ціхай негаманкой жанчыны, што вечно рупілася ў хаце, то калулася ў градах, маючы адзіную дачку Кацю-Кацюлю, цыбатую і рослую дзяўчыну, якую потым упадабаў Міця Кірылаў, сабраў яе падушкі, абавязковае прыданне

Васіль МАКАРЭВІЧ

ДАРОГА ДАДОМУ

Але, як вядома, гісторыя робіць час ад часу крутыя згізагі і павароты. Разам з гэтым мяняецца жыццё не толькі краіны, але і гарадоў, сёл і вёсак. Пасля таго павароту, які адбыўся ў гады калектывізацыі, сяло, нібы марская вада ў час адліву, крыху адхлынула ад глушы, але не рынулася ў супрацьлеглы бок. Яно заставалася ў ранейшых межах, адбудоўваючыся і забудоўваючыся на былых дворышчах і хацішчах. Праўда, адзін толькі Піліп рызыкнуў паставіць хату-пяціценку на водшыбе, каля самай рачулки Мясрэды, паставіць іншыя забудовы, і, як бы адасобіўшыся ад вёскі, зачыць сваім жыццём. Ён абгарадзіў сваё дворышча высокім, як не ў рост чалавека, плотам, пасадзіў на ланцуг лютых ваўкадаваў. Але нядоўга прасядзеў за той агароджай. Як толькі ўзніклі калгасы і ў вёску завітаў раённы ўпаўнаважаны Мацкевіч, Піліпа адразу залічылі ў кулакі, і ўзяліся за яго так, што ён ледзь вылаззіў з цянётаў, якія хітра расставілі раённыя ўлады. Але ў вайну ўсё пайшло прахам: не стала Піліпа і ягонай Піліпіхі, па бярвенцу расцягнулі яго двор і пабудовы — сыны чамусьці не захачелі вярнуцца на бацькава селішча, палічылі за лепшае жыць удалечыні ад роднага кутка.

турбавацца, біцца, як рыба аб лёд, няма чаго. Для іх саміх пры жыцці мала і трэба было: прывязаў душу да цела нейкім кавалкам хлеба дый адбуй дзень на гэтым свеце. А што будзе на тым — чалавека не турбавала. Ды калі і набудзеш нешта, то на той свет не забярэш і не панясеш з сабой, якім бы хітрым ні быў пры жыцці.
А калі паміраюць, канаюць гаспадары і гаспадыні-ўдовы, паміраюць і канаюць разам з імі хаты і падворкі, ідзе на звод вёска. Сягоння мая вёска нагадае старыя граблі, у якіх павыламыены зубы, у адным месцы праз адзін, у другім — праз два-тры. Глянеш неўспадзеў і вачам не верыцца: там, дзе нядаўна рыкала і вішчала, рохкала і бляяла, кукарэкала, сахатала дворышча, зеўрае непрывычны прагал, які падобны сабой на шчарбіну, прыкрую і нейкую непрыкаяную.
Як ветрам змяло хату і падворак Яшы Змітракова — дзецюка не вельмі ўвішанага і гаспадарлівага, але не сказаць, каб гультая. Рабіў ён усё няспешна, нібы хацеў давесці, што ў Бога дзён многа, і тое, што яму наканавана зрабіць і здзейсніць, ён зробіць, як і мае быць. Праўда, за ім прыглядала жонка, трымала яго ў руках. Яша не тое што пайшоўся яе, але не пярчыў ёй, слухаўся і стараўся зрабіць так, як яна патрабавала. Яна адвучыла яго ад шмат якіх заганных прывычак, якія дзючок прыдаў у дзяцінстве і юнацтве. Аднаго толькі не магла выкараніць: яго цягу да горкага пітва. Але хто ў наш час не прыкладваецца да гэтага зеля, дзе б там ні было, у горадзе ці сяле! Пітво гэта і зьяло Яшу са свету. Яно і не дзіўна! Колькі людзей забірае на той свет гэты "змеі"! Здзіўляе хіба толькі тое; што Яша прадугадаў свой канец. І яшчэ ўразіла адна акалічнасць, што сканаў ён на вяселлі, якое гуляў у суседняй вёсцы. Увесь дзень ён, як і трэба гасцю, піў і еў, на другі — рабіў тое самае. Ніхто не здзівіўся з гэтага, як не здзівіўся і з таго, што Яша ніколі не п'янеў, не клаўся спаць, як гэта ён рабіў раней. Здаецца, лютая самагонка аніколі не брала яго загартаванае нутро. Праўда, здзівіў Яша адвяхоркам, калі вясельнікі разыходзіліся спаць. Дзючок на ўсю хату заявіў, што ён сягоння возьме і памрэ. Але ніхто не звярнуў асаблівай увагі на яго пахвальбу і заяву. Ці мала што можа ўзбрысці ў галаву чалавеку, які другі дзень не выпускае з рукі шклянкі! Нават сусед па застоллі і той адлінуў яго ад сябе, палічыўшы, што ён вядзе пустую і непатрэбную лухту. А Яша, відаць, рашыў пераканаць, што слоў на вечер не кідае, узяў дый памёр ноччу. Хаця сваёй смерцю ён сапсаваў вяселле, але насуперак усяму яго дагулялі да канца. У той дзень, калі Яшу хавалі на могілках, яго жонка паплакала ды і перабралася ў новую хату, якую Яша пабудоваў на былым бацькоўскім котлішчы. Старая хатка-пяціценка развалілася, цяпер на дворышчы буюць быльнягі ды растуць вярбіны.

вясковых выданніц, і перавёз у сваю хату, што засталася ад бацькі. Перабралася ў новае жылло да Міці і старая Алена, і хаця гнулася ў крук, але памагала і бульбу капаць, і дзюцей гадаваць, і ў печы паліць, калі Кацю клікалі ў краму, каб яна адпусціла пару селядцоў, а для дзюцоў — бутэльку з белым фартушком. Алена дажыла да глыбокай старасці, нічога не чула на вуха, і ціха і неўпрыкмет пакінула гэты свет.
Агалеў і ўзлобак, які выкаціўся як не пасярод сяла, дзе месцілася пяціценка Мархвы, невысокай, таўставатай, як кадушка, кабаты. З хлопцамі яе здарылася бяда, іх надоўга адлучылі ад хаты і маці. Гэта, відаць, страшэнна падзейнічала на маладзіцу, і з ёй зрабілася нешта такое, што, шыбуючы вуліцай па нейкай пільнай справе, яна нечакана спынялася, нейкі час стаяла, як укапаная, на адным месцы, а пасля пачынала адступаць назад, не зводзячы вачэй з адной кропкі, нібыта перад ёй быў тыгр ці драпежная рысь, гатовыя кожны міг і момант скокнуць, накінуцца на бездапаможную і безбаронную жанчыну.
Не засталася ані знаку і ад селішча другой Мархвы, якую звалі Піманішынай. Мархвай. Месцілася яна каля самай вуліцы, што вяла да ракі і на выган, куды кожную раніцу турылі парсюкоў, гналі кароў і коней, ездзілі на падводах і вазах у Лядзіну і Цінькаўку, у Радкава, якое ляжала за шляхам, дзе летам высыпала столькі ягад і грыбоў, што імі быў усны ўвесь дол — здавалася, іх можна было грабціць граблямі і касіць касой. Каля Мархвінай хаты меўся калодзеж, з якога брала ваду ледзь не усё сяло, пакуль не здагадаліся выкапаць яшчэ некалькі студняў. Як я зайздросціў Мархвіным сынам, што ім не трэба было так далёка хадзіць па ваду, адрываць цяжкімі вёдрамі рукі, плягаючы іх дамоў. Праўда, тых намаганняў і высілку вада каштавала — была яна празрыстая і надта ж смачная. Ад селішча Мархвы таксама не засталася ні каля, ні вугла. Ды і Мархвы няма ў сяле. Была яна асаблівай жанчынай. Аўдавеўшы, яна не хацела, а, можа, і не магла заставацца вернай свайму чалавеку-нябожчыку. Хаця гадоў мела па завязку, але лічыла сябе маладой. Слава пра яе ішла далёка. Да ўдавіцы прыбіраліся нейкія залётныя і заезджыя малайцы, напэўна, абяцаючы ёй залатыя горы і кленуцься, што без кабаты і яе ўдвойнай ласкі не могуць пражыць і дня. А калі справа даходзіла да жаніцбы, знікалі і з Мархвінага падворка, і з сяла ўвогуле. Мархва не перажывала, не турбавалася, і на пытанне вясцоўцаў, дзе яе нарачоны, адказвала адно і тое: "І гэты падаць сабакам сена касіць!" Пад старасць знайшоўся для Мархвы надзейны чалавек, удавец з сяла па другі бок мястэчка, забраў яе з усімі вузламі і набыткамі, якія мела кабетга, і сталася яна там тамашняй жыхаркай. Разы са два на год прыбывала ў Куленку, хвалілася, што жывецца ёй на новым месцы, дзюкці Богу, няблага, скардзіцца няма на што. Галоўнае, дзед яе не п'е, не таўчэ пад бокі кулакамі, як гэта робіць іншыя, словам, трапіла яна, як у рай, і не толькі не шкадуе, што пайшла за свайго дзеда, а радуецца свайму шчасцю і шанцунку. Не магла не заўважыць Мархва і тыя перамены, што

адбыліся каля яе былога котлішча. Кідаўся ў вочы калодзеж, які, здавалася, перамясціўся, пасунуўся ўбок. Сапраўды, разваліўся і раскідаўся Мархвін двор і пашырэла вуліца, былы калодзеж як усё роўна апынуўся на праезджай частцы. За драўляны зруб пачалі чапляцца коламі падводы, а ноччу грузавікі збівалі і ссоўвалі з месца верхнія вянцы зруба. Пры гэтым у калодзеж сыпаўся пясок і ўсялякі бруд. Тыя, хто жыў побач, бачылі, што нешта трэба рабіць. Купілі бетонныя кругі ды ўзяліся капаць новы калодзеж, крыху наводдаль ад ранейшага, старога.

Божа, колькі знікла, прарала ў мае вёсцы дворышчаў і хат. Апошнія дзясць-пятнаццаць гадоў прынеслі для яе больш урону, чым вайна. Хаця карнікі і паклалі ў агульную яму каля сямідзясці чалавек, хаты і падворкі не апусцелі, не агалелі зусім. Пасля вызвалення ў вёску вярнуліся мужчыны, хто з фронту, хто з лесу, з партызанскіх атрадаў. Удаўцы жаніліся, абзаваліся новымі сем'ямі, да ўдоў знаходзіліся прымакі, якія таксама саломіна да саломіны вілі гняздоўе, ладкавалі новае для сябе жыццё. Хаця навокал панавала беспрасветная галеча і нястача, кожны чапляўся за жыццё, ладзіў планы на будучае. Упрогшыся ў плуг, на сабе аралі агароды, што ўзяліся цвёрдым, як дубовая кара, дзёрнам. Садзілі бульбу, сялі жыта, ямень, лён і каноплі. Мужчыны тралявалі на трафейных конях з лесу смалістыя бёрны, ставілі зрубы, неўзабаве ўлазілі ў новыя пяціценкі.

А колькі тады было вяселосці, як рэзаль гармонікі і білі бубны! Здаецца, людзі ашалелі і ачмурэлі ад шчасця, што скончылася вайна, што яны асталіся жывымі, і ім нішто не пагражае: ні франтавыя бамбёжкі, ні карнікі, якія маглі схопіць і расстраляць дзеля таго, каб застрашыць іншых. У алегшы дзень і ноч дымеў самагонны апарат, у збанкі лілося, цадзілася пітво, якое магло зваліць з ног не толькі франтавіка ці дзюбелую вясковую маладзіцу, але і касалапага мядзведзя. Падлеткі прыносілі са шляху вінтоўкі, выцягвалі і даставалі з патайных мясцін нагань, і на падпітку адкрывалі такую стралюніну, што, здавалася, цэлая стралковая дывізія ідзе ў наступленне ці абараняе свае рубжы. Зброя была ў кожнай хаце. Пад ганкам ляжалі, як кормныя япрукі, крупнакаліберныя снарады, відно, спрацоўвала вясковае правіла і завядзёнка: прыйдзе час — у гаспадарцы і гэта спатрэбіцца! Нярадка хлопцы-сарвагаловы браліся выплаўляць з іх тол, якім можна было глушыць рыбу. Грымелі выбухі, ад "мінэраў" знаходзілі абрыўкі ад штаноў ці ад кашулі. Але жыццё ішло, бурліла, віравала, як рака ў паводку, што вырывалася праз застаўкі плаціны, якія не стрымлівалі яе напору. Як здэкліва, а той час нельга параўнаць з сягонняшнім!

Пасля вайны хаты яшчэ больш цясней пачалі збівацца ў гурт, гаспадар стараўся ўціснуцца ў сярэдзіну, бо ці не большай паловы людзей не далічылася вёска за час ваеннага ліхалецця.

І толькі тады, калі пачалі падростаць, убірацца ў сілу падлеткі, жаніцца і ставіць сабе хаты, вёска пацягнулася ў бок мястэчка. Ледзь не кожная сям'я старалася атайбавацца на гэтым канцы сяла і такім чынам як бы апынуцца бліжэй да сельсавета, школы-сямігодкі, клуба, усяго таго, што выгодна розніла мястэчка ад звычайнай вёскі. Зямля ад лесу была вольная і на ёй раслі ўсё новыя і новыя забудовы. Сталася так, што крайняя хата ледзь не ўпіралася вокнамі ў хмызняк. Але, як кажуць, для ўсяго ёсць свой час. І ў жыцці, як і ў акіяне, бываюць свае прылівы і адлівы.

Маркоціцца, сумуе, тужыць ды глядзіць самотна на белы свет хата дзядзкі Болбаса, які пражыў такое цяжкае і труднае жыццё, што не давадзі, Божа, нікому такога! Да вайны сталася так, што ён адвееў слодычы і смаку Беламора-Балтыйскага канала, бо не паспеў у адвездзены і вызначаны тэрмін вытраляваць з дзелянкі на рум бёрны, і да ўсяго падняў каля калгаснай аўчарні ржавыя цвік, які невядома як вылез з дошкі і валаўся пад нагамі. Каб дзючок не быў сквалны на калгаснае багацце, а дзюжаўнае заданне рабіў і выконваў у вызначаны начальствам час, дзядзюк Болбаса вырашылі пера-выхаваць, выбіць і выправіць з яго душы перажыты заганныя мінуўшчыны і ў рэшце рэшт выкаваць новага чалавека савецкага тыпу і савецкай фармацыі. На той час дзеля гэткая перакоўкі самай падыходзячай кузняй быў Беламора-Балтыйскі канал, куды гналі, везлі і турылі людзей з усяго Савецкага Саюза. Хопіць там месца і дзядзюку, сказаў судзі, і адмералі былому вазаку роўным лікам пяць гадоў папраўча-працоўнага зняволення. Як ужо было сказана, ён і загрымеў на той канал. А там знішчылі такія кавалі і такое кавадла, на якім, быццам жалезную балванку, пляскалі чалавека, круцячы яго з боку на бок, падаграючы на агні, а ўслед за гэтым апускаючы ў халодную ваду, гартуючы цела і душу так, што ад іх падчас не заставалася нічога. Але аказалася, што пры нараджэнні дзядзюка быў адліты з вогнестойкага матэрыялу. І загартаваўшыся пад буханнем цяжкіх малацоў, ён нейкім чынам кінуўся ў вочы начальству, як станаўца і перадачы. І пасля завяршэння будаўніцтва воднай артэрыі яму ўручылі нейкі вялізны ліст з гербайвай пятачкай і подпісам вялікага начальніка, і ўзамен воўчага білета далі паперку, у якой пацярджалася, што ён прайшоў перакоўку, выхаваўся і можа выпраўляцца дамоў і там паказаць прыклад працоўнага геразіму ў барацьбе за пабудову светлага заўтра.

Дзядзюк Болбаса пасадзілі на цягнік і ён паспяшаўся дамоў, каб вытраляваць той лес,

(Працяг на стар. 12)

НАСТАЛЬГІЯ ПА МІНУЛЫМ,

альбо ПРАГА ДУХОЎНАСЦІ

НАРАДЖЭННЕ ТРАДЫЦЫІ

Паўночна-заходняе Прыдзвінне — адзін з чужоўных куткоў Беларусі. Глыбокае, Дзісна, Браслаў; Паставы і, канешне ж, бацька гарадоў беларускіх Полацк упісалі ў гісторыю культуры і пісьменства нашай краіны нягледзячы на ўзрост. І цалкам заканамерна, што год таму тут утварылася філія абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў, якую ўзначаліў вядомы паэт, журналіст Навум Гальпяровіч.

Менавіта сябры Полацка-Глыбоцкай філіі і былі галоўнымі дзеючымі асобамі вечарыны "Галасы Прыдзвіння", якая адбылася ў сталічным ДOME літаратара. З вялікай цікавасцю сустрэлі прысутныя вершы Марыі Баразік, Алеся Жыгунова, Ірыны Дарафейчук, Галіны Варатынскай, Тамаша Ляшонка, Аркадзя Нафрановіча і іншых, песні ў выкананні Людмілы Касьянавай, Машы Новікавай, вакальнага дуэта Глыбоцкага Дома культуры, кампазітара Міколы Яцкова.

Дасціпна, з густам вёў паэтычна-музычны рэй Навум Гальпяровіч.

Прывяла, што на вечарыну прыйшлі многія вядомыя сталічныя літаратары, сярод якіх былі народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін, Сяргей Грахоўскі, Сяргей Законнікаў, Алесь Савіцкі, Генадзь Бураўкін ды іншыя. Дарэчы, Генадзь Бураўкін трапіна заўважыў, што творцы, якія жывуць і працуюць у прыдзвінскім краі — паўнапраўныя ўдзельнікі агульнабеларускага літаратурнага працэсу, а некаторыя ў многім і вызначаюць сённяшні дзень нашай літаратуры, упрыгожваюць яе лепшымі здабыткамі.

Здаецца, такія сустрэчы прыдзвінскіх літаратараў і музыкаў са сталічнымі глядачамі становяцца добрай традыцыяй, што можна толькі вітаць.

Н. К.

ПРЫСУД:

РЭКАМЕНДАВАЦЬ...

На чарговым пасяджэнні секцыі прозы Саюза беларускіх пісьменнікаў была абмеркавана творчасць маладых празаікаў Уладзіміра Бельскага, Лявона Вашко і Ягора Конева. Усе яны ўжо добра вядомы на беларускім літаратурным Алімпе, часта друкуюць свае творы ў газетах і часопісах і выданыя на ўважліваму зборніку апавяданняў. Пасля ўсебаковага, неспадзяванага, але крытычнага абмеркавання творчасці маладых празаікаў сябры секцыі прынялі рашэнне: рэкамендаваць У. Бельскага, Л. Вашко і Я. Конева для прыняцця ў члены Саюза беларускіх пісьменнікаў.

ТЧЭЦЦА

ПАЭТЫЧНЫ ГАБЕЛЕН

Малады паэт Алесь Бакач задумаў сабраць і выдаць зборнік паэзіі — своеасаблівы паэтычны габелен, у які кожны можа ўваткаць сваю непаўторную нітку-верш. Аўтар ідэі звяртаецца да ўсіх творцаў Беларусі з просьбай даслаць 10 сваіх лепшых вершаў, напісаных у перыяд з 1980 па 1995 год, на адрас: 225320, Брэсцкая вобласць, г. Баранавічы, вул. Першукевіча, д. 40, кв. 1. Бакачу Алесю Уладзіміравічу. Тэл. 5-49-31. Мяркуюцца, што зборнік выйдзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" на грошы спонсараў.

"ART-ПРАГНОЗ-96"

ЗАПРАШАЕ

Ў ВІЦЕБСК

23 сакавіка ў Віцебску ў прыватнай галерэі мастака Алеся Пушкіна адбудзецца сумесная акцыя мастакоў, літаратараў, музыкантаў, харэографі, кулінараў і фармаколагаў "ART-ПРАГНОЗ-96". На адкрыцці імпрэзы выступяць А. Пушкін, В. Акудовіч, М. Баразна, Ю. Барысевіч, А. Аркуш. У праграме будзе задзейнічаны літаратурны рух "Бум-Бам-Піт", які прадставяць сваімі творами С. Жук-Мінскевіч, З. Вішнёў, У. Сін, А. Туровіч, А. Бахарэвіч, Ж. Васанская, У. Гарачка, Л. Вольскі, С. Патаранскі і М. Башура. Акрамя "Бум-Бам-Літаўцаў", выступяць Ю. Гумянюк і Л. Сільнова. Уся дзея папачнецца а 17-й гадзіне і пройдзе на фоне жывапісу В. Васільева і графікі А. Пушкіна, М. Баразны, Я. Дронінай, З. Вішнёва, Ю. Барысевіча, Л. Вольскага, а таксама тэкстаграфікі К. Сцепаненка.

Іван Шамякін як пісьменнік і грамадскі дзеяч заўсёды быў у самай гушчыні палітычнага і сацыяльнага жыцця краіны. Такім жа актыўным, нягледзячы на ўзрост, ён застаецца і цяпер. Па-ранейшаму вострым застаецца і яго пытанне. Толькі за апошнія некалькі год выйшлі з друку аповесці "Paradies auf Erden" — 1993, "Вернісаж" — 1993 (аб'яднаны ў адзін твор як "Аповесці Івана Андрэевіча"), "Сатанінскі тур" — 1993, "Падзенне" — 1994, "Адна на падмоствах" — 1994. Гэтыя творы і ўвайшлі ў асобную кніжку пісьменніка пад назвай "Сатанінскі тур". У 1995 годзе выйшлі ў свет яшчэ дзве аповесці пісьменніка — "Бумеранг" і "Без пакаяння". Творы, прама скажам, адметныя ў кантэксце сучаснай нацыянальнай літаратуры. Адметныя сваёй абвостранай ідэяй і публіцыстычнай накіраванасцю, адкрытай нязгодой з новым жыццём і з новымі палітыкамі. Менавіта па гэтай прычыне яны па-рознаму ўспрымаюцца чытачамі і крытыкай.

З'яўляючыся прыхільнікам рэалістычна-псіхалагічнай і рэалістычна-побытавай прозы, пісьменнік выдае шэраг твораў, напісаных у стылі фантастыкі і гратэску. У плане фармальным, па сваёй мастацкай арганізацыі, творы набліжаюцца да літаратуры абсурду, — "Paradies auf Erden", "Вернісаж", "Сатанінскі тур". Галоўны герой "Аповесцей" пісьменнік-інтэлігент Іван Андрэевіч так ахарактарызуе сучаснае грамадства: "Хаос! Не, не хаос. У хаосе ёсць заўважнае пачатак і канец... А я не бачу канца нашага развалу... грандыёзны сметнік "вялікай дэмакратыі".

Незвычайная структура "Аповесцей Івана Андрэевіча", як і "Сатанінскага тура", абумоўлена спецыфічнымі мастацкімі мэтамі. Гэта творы абвострана публіцы-стычныя. Тут можна адзначыць і плакатна-дэкла-рацыйную завостранасць аўтарскіх ідэй, і сімвалічную абагульненасць апавядання ў цэлым.

У цэнтры "Аповесцей" — сучаснае і, можна сказаць, "выніковае" жыццё тэле-навітага пісьменніка Івана Андрэевіча. Герой пшадзясат гадоў быў у партыі, шчыра верыў у яе ідэалы. Разам з адлюстраваннем трагедыі героя І. Шамякін піша і сваю

Іван ШАМЯКІН. *Сатанінскі тур. Аповесці. Мн., "Мастацкая літаратура", 1995.*

трагедыю, трагедыю мастака, які не можа прыняць новых сацыяльных і грамадскіх ідэй. Пісьменнік адмаўляе грамадству, якому непатрэбна культура і дзеячы культуры: "Мы страцілі ўсё, што набылі. Вішнёвы сад страцілі... каму яно трэба, мастацтва?".

"Пакутліва намагаецца зразумець аўтар сённяшняга героя — у жыцці і ў літаратуры: "Хто ён... сённяшні герой? Уладальнік мяшка з грашамі. Мы з вамі, галодныя інтэлігенты?" Але найбольш боль адлюстравання героя выклікае ўсведамленне ўласнай творчай смерці: "Мы сыходзім са сцэны пры жыцці". Праз алегорыю — фантастычную карціну народнага мастака, акадэміка Міхала Рачыцкага ("Вернісаж") — аўтар падае гратэскую мадэль сучаснага жыцця, у якім галоўную ролю адыгрываюць "не людзі, а пачвары, монстры". Зняважана Жанчына, Маці — аснова жыцця, яго працяг. А замест дзяцей, "што бярозавыя паленцы на мастку, ляжалі голенькія худзенькія трупікі... І цягнулася жудасная сцежка з трупікаў у неба". Да такога страшнага, безвыходнага фінала прыходзіць пісьменнік.

Публіцыстычная сістэма аргументацыі; своеасаблівы ўмоўна-дэкла-рацыйны стыль афармлены ў форме адлюстравання вобразаў. Персанажы "Аповесцей" паўстаюць не столькі жывымі характарамі, колькі ўмоўнымі вобразамі-сілуэтамі пэўных ідэй.

У такім жа сатырычным плане распавядае аўтар і аб трагедыі яшчэ аднаго інтэлігента-гуманітарна Уладзіслава Іванавіча Булаўскага ("Сатанінскі тур"). Кандыдат навук, мовазнавец, "чалавек надзвычай тонкай душэўнай арганізацыі", Булаўскі, каб напавіць сваё матэрыяльнае становішча, вымушаны займацца "камер-цыяй", гэтай абразлівай для яго справай. І ўрэшце Уладзіслаў Іванавіч не вытрымлівае здзеку з сябе, памірае ў дарозе, нават не даехаўшы да Брэста. Памірае ціха і незаўважна. Гэтак жа, як і жыў. Баючыся каго-небудзь пакрыўдзіць або абвінаваціць.

Тэму "без віны вінаватых" развівае пісьменнік і ў апавесці "Адна на падмоствах". Твор гэты напісаны ўжо ў традыцыйным для І. Шамякіна жанры рэалістычна-псіхалагічнай прозы. Аповесць у плане змаця-нальным больш стрыманая, без апака-ліпсічнага надрыву. Былая народная артыстка Аляксандра Паўлаўна Астроіка "аслабла ад бездапаможнасці, ад нявядання, навошта яе пакуты... пад канец жыцця",

калі "няма радасці! Няма шчасця". Героіня ў сталым узросце апынулася ў абсалютнай галечы, засталася ў адзіноце. Пустэча матэ-рыяльная неўзабаве ператварыцца ў пустэчу ўнутраную, душэўную. Асабістая драма героіні (як, дарэчы, і папярэдніх герояў І. Шамякіна) накладаецца на драму сацыя-льную, драму жыцця.

Галерэю людзей учарашняга дня неў-забаве дапоўніць пісьменнік яшчэ адным героем. Іван Мацвеевіч Жыгуновіч — галоўная дзеючая асоба аповесці "Бумеранг" ("Малодосць"; 1995, N 1). Толькі трэба сказаць, што ў гэтым вобразе яскрава загуляў ужо і іншыя матывы, галоўны з якіх — матыву вінаватасці чалавека, які адступіўся ў сваім жыцці ад галоўнай хрысціянскай заповедзі "не забі". Жыгуновіч некалі разам з іншымі гулагаўскімі вязнямі працаваў над падарункам Сталіну. Ствараючы першую атамную бомбу, вучоныя ГУЛАГа вырашылі падарыць "бацьку ўсіх народаў" пісьмовы прыбор, начыніўшы яго радыеактыўнымі элементамі. Такім чынам, Жыгуновіч таксама грэшнік, хоць і "не можа каляцца". Грэшнік, бо яны, вязні, тады "пераступілі мяжу чалавечнасці" За гэта герой і нясе цяпер пакаранне, самае невыноснае для яго, як бацькі: ад прыбора, які ўвесь час захоўваўся ў гістарычным музеі, захаварэла на прамя-нёвую хваробу яго дачка Алена.

Хрысціянскія матывы, — гэта новыя моманты эстэтычнай свядомасці І. Шамякіна, хоць пэўным чынам і заканамерныя. Як пісьменнік з адметным гуманістычным стаўленнем да людзей, І. Шамякін заўсёды змагаўся за маральную чысціню чалавека — няхай сабе гэтыя маральныя высновы і будаваліся на прынцыпах марксісцка-ленінскага разумення чалавека. Цяпер жа празаік падышоў да праблем маральнай адказнасці чалавека больш патрабавальна — як да адказнасці абсалютнай і бескам-праміснай, адказнасці агульначалавечай.

Іван Мацвеевіч Жыгуновіч, як і Аляк-сандра Паўлаўна, жывуць мінулым, катэ-горыямі учарашняга дня — адсюль іх унутраная драма, трагедыя жыцця. Яны не прымаюць сённяшні адносін паміж людзьмі, засна-ваных на душэўнай жорсткасці і доларавым практыцызме. Аляксандра Паўлаўна ад безвыходнасці вырашыла пакінуць гэтае жыццё. Але папярэдне яна адважылася прайграць свой лёс і сваё каханне на сцэне. Іван Мацвеевіч таксама пакідае свой "след

КРАІНА БЕЛАРУСЬ У ФАНТАСТЫЧНЫХ ВЕРШАВАННЯХ

Нядаўна з'явілася на свет новая кніжка вершаў Уладзіміра Арлова, які больш вядомы нам як аўтар шматлікіх кніг прозы. Гэта — другое падарожжа пісьменніка ў свет Паэзіі. Першы зборнік, які выйшаў некалькі гадоў таму, называўся "Там, за дзвярцамі" і змяшчаў у сабе творы ў форме вершаванай прозы, падобныя хутчэй да паказак ці разгорнутых метафар. У наступнай кнізе аўтар спрабуе ўдасканаліць свой паэтычны інструментарый, творы становяцца больш зграбнымі, "выцягнутымі", зрокава прывычнымі і набываюць форму свабоднага верша. Аўтарскае вызначэнне новага для беларускай паэзіі жанру адсутнічае: ні на тытульным лісце, ні ў анатацыі яго няма (хоць словы-неалагізмы, што азначаюць новы літаратурны жанр, зараз вельмі "модныя" ў літаратараў). Што ж, паспрабуем мы самі дзеля гэтага заглябіцца ў змест перажыванняў і пацуюць героя, а таксама вызначыць месца дадзенай кнігі ў творчасці пісьменніка.

"Фаўна сноў" — так каратка і, на першы погляд, дзіўна назваў сваю другую кніжку вершаў аўтар. Калі згадаць слоўнікавае азначэнне фаўны, дык якая "сукупнасць жывёл пэўнай тэрыторыі" (напэўна — сноў?) чакае нас за бурштынавай вокладкай гэтага выдання?

Маленькі, загадкавы верш "Азрына", які змешчаны на адной з першых старонак, пры ўважлівым прачытанні выклікае вобраз вялікага творцы — Пана Бога, калі пад "азрынай" разумець глыбокую, цёмную, чароўную ваду жыцця, а пад "каменьчыкамі" — нашы маленькія чалавечыя целы. Так і бачыцца, як ён сядзіць у роздуме "на возераберазе, дзе векамань — каменнем, каменне — векамань", і кідае каменьчыкі ў азрыну. "У кожнага — сваё імя". У кнізе Алеся Разанава, назва якой пераклікаецца з назвай нашай кніжкі, —

Уладзімір Арлоў, *"Фаўна сноў". Вершы. Мінск, "Мастацкая літаратура", 1995.*

"Паляванне ў райскай даліне" — ёсць такое азначэнне возера, пададзенае, для параўнання, разам з азначэннем ракі: "Рэчка — рух, возера — спакой, рэчка — у спрэчцы, возера — у роздуме... Рэчка — час, возера — "zero" часу". Гэта значыць — нуль часу, яшчэ нішто і, па дыялектыцы, ужо — усё часу. Бо там ёсць і будучыня, і мінулае, і цяперашняе, якія шматкроць паўтараюцца і ператвараюцца адно ў другое. Так і ў вершах Уладзіміра Арлова: людзі, а дакладней, іх вобразы бясконца ператвараюцца не толькі ў людзей, што жылі ў іншыя часы і ў іншых землях, але і ў звяроў, птушак, рыб і іншых прадстаўнікоў фаўны, а часам і флоры. І ўся кніжка "Фаўна сноў" прасякнута гэтым фантастычным светаадчуваннем.

Напрыканцы XX стагоддзя, калі мы адчулі сябе жырамі аднаго дому — Зямлі, светапогляд аўтара з'яўляецца чужоўным прыкладам для пераймання. "Зялёная тэма" адзінства ўсяго жывога на свеце "зялёнай ніткай" праходзіць праз усю гэтую кніжку. І калі б з дапамогай кам'ютэра выявіць вызначальны колер яе вобразаў, ім бы стаў, безумоўна, зялёны: "чародка зялёных стракозаў", "зеленаватая рыбінка", "зялёны лабірынт лесу", "зялёныя келіхі", "зялёны атрамант"... Англія здаецца герою "зялёным хутарам", а ў цыганскі табар далае "вечер з зялёных яроў". Ды і ў самага рудабародага героя — "зялёны швэдар" і "зялёная кашуля". Герой з герайня знаходзіцца ў шчаслівым стане аднасці паміж сабой і прыродай, калі магчымыя любыя метамарфозы. "Мы былі маладымі аленямі", "мы хацелі ператварыцца ў дрэвы, каб спыніць бурштынавае імгненне таго вечара"... Лірычны герой кніжкі папросту размаўляе з божай кароўкай з Пятай авеню, імгненна ладзіць кантакт з удадам у прынарачанскіх лясах. А ўся кніжка нагадвае райскую даліну з чароўнай азрынай у цэнтры. Хай жа ніколі там не грымяць стрэлы, не

насоўваюцца з небасхілу цёмныя хмары непераўнай экалагічнай бяды.

У кнізе ёсць верш пад назвай "Deja vu". Мне здаецца, наогул без феномена "дэжа вю" (літаральна: тое, што ўжо бачыў) немагчыма правільнае разуменне таго, як жа ствараецца і як успрымаецца твор мастацтва. Напрыклад, у вершы "Рэцэпт неўміручасці" ёсць вобраз "лабірынта чарнавікоў". Ён узнік у аўтара, узгаданага на легендзе, што пад старажытным горадам Полацкам, дзе ён нарадзіўся і рос, існуе тайны падземны лабірынт з багатай бібліятэкай рукапісаў і кніг мінулых стагоддзяў. (Пра гэта ёсць твор у Вацлава Ластоўскага.) Восі і літаратуразнаўца Пятро Васючэнка ў сваім артыкуле "Полацкі Лабірынт. Філагамы" параўноўвае сучасны пейзаж полацкіх ваколіц са старажытнагрэчаскім: пагоркі, зарослыя зялёнай травой, "нязменныя козы на схілах" — усё як сотні гадоў таму; інакшыя толькі людзі — "нашадкі крывічоў, з чужой, перакрываючай мовай у вуснах".

Нешта дзеецца з часам: стагоддзі набываюць розную працягласць і шчыльнасць і, што самае небяспечнае, пачынаюць дыфузіраваць, у выніку чаго твай 1994-ты можа

алынуцца дзе-небудзь паміж Вялікай французскай рэвалюцыяй і Луі Філіпам...

Каб упэўніцца, што змены яшчэ не зрабіліся незваротнымі, ты аспярожна сустракаешся вачыма з люстрам кніжнае вітрыны. Павагаўшыся, люстра пацярджанае: гэты чалавек — пакуль што ты.

Так вызначае сваё незвычайнае адчуванне герой верша "Бібліятэка імя

на зямлі, ён піша аповесць "пра жыццё сваё, пра блуканні па пакутах". Усё гэта ім, ды і аўтару таксама, патрэбна, каб праз аналіз прыйсці да нейкай сутнаснай высновы, да важнага для іх абагульнення. Яны хочучь даўмецца, у чым заключаўся сэнс іх уласнага пражытага жыцця і жыцця наогул. Сацыялістычнага жыцця, якое яны самі сабе будавалі, шчыра ў яго верылі і працягваюць верыць цяпер, калі яно ўжо парушылася, пачало адыходзіць у нябыт.

Найбольш значным творам І. Шамякіна апошніх год з'яўляецца аповесць "Падзенне". Аўтар адстойвае тут сваё права на адметнае бачанне гісторыі і чалавека ў ім, дыскутуе па пытаннях палітыкі, культуры, маралі.

Якой павінна быць сучасная літаратура і ці павінна грамадства пагарджаць літаратурнай савацкай? У аповесці мы зноў сустракаемся з любімым героем аўтара пісьменніка Іванам Андрэвічам. Як і раней, ён выконвае ролю рупара ідэй самога пісьменніка. Іван Андрэвіч па-ранейшаму пакутуе ад сумненняў, якія "нарасталі, што снежны абвал". Пакутуе ад таго, што, дажыўшы да старасці, "ён так і не ўцяміў, што ж такое шчасце. Няшчасце — ведае". Толькі цяпер пачуцці Івана Андрэвіча ўжо іншыя, больш стрыманыя. Герой набывае аналітычную разважлівасць, унутраную раўнавагу. Звяртаючыся да сваёй мінулай творчасці, Іван Андрэвіч усведамляе, што ён не заўсёды заставаўся "рэалістам і прагматыкам... нярэдка сілы знешня і ўнутраныя рабілі яго ідэалістам". Герой сцвярджае ідэю рамантызаванасці ўсёй савацкай літаратуры, а не толькі сваёй творчасці. Яшчэ адзін персанаж аповесці, таксама пісьменнік, Даніла Канюпціч з'яўляецца, маючы на ўвазе сябе і сваіх калег-пісьменнікаў, што "мы зусім не фальсіфікатары, як нас хочучь выдаць тыя, каму хочацца закрэсліць нядаўнюю гісторыю. Мы сачыніцелі легендаў. І мы — гісторыя". І. Шамякін, як і яго героі, перакажаны, што літаратура павінна ўпрыгожваць жыццё легендамі, бо "без легендаў жыццё было б шэрае, без колераў, як чорна-белае кіно".

Напэўна, патрэбны чалавеку легенды, рамантызаваная літаратура, але яны не павінны падмяняць сабою літаратуру рэалістычную, літаратуру ад жыцця, ад праўды жыцця. Гэта таксама недзе падсвядома разумее І. Шамякін, бо той жа Даніла, са звыклым для яго блізэрствам, адзначае, што "ад мноства легендаў — каша ў галовах. Легендаў павінна быць нямнога".

Побач з героямі-інтэлігентамі ў аповесці "Падзенне" стаяць і іншыя дзеючыя асобы, прадстаўнікі новай генерацыі, доларавыя мутанты — у трактоўцы І. Шамякіна таксама героі трагічнага кшталту. Пісьменнік намагаецца зразумець сутнасць іх трагізму.

Ён адлюстроўвае працэс маральнага падзення знутры — праз псіхалогію асобнага чалавека, праз яго сумненні і душэўную барацьбу, праз нязгоду і супраціўленне.

Аповесць "Падзенне" — гэта твор не толькі аб духоўнай дэградацыі асобнага чалавека, хоць і аб гэтым таксама, але ў першую чаргу аб дэградацыі, маральным падзенні дзяржавы, якая адраклася ад вялікай сацыялістычнай ідэі, на думку аўтара, самай справядлівай і гуманнай.

Пісьменнік уводзіць у апавяданне вобраз старога большавіка-гулагаўца Стэфана Юльянавіча Юшкоўскага, Вялікага Дзеда, "Саваофа! Не, Давіда!".

Вобраз Стэфана Юшкоўскага, калі разглядаць яго ў кантэксце творчасці І. Шамякіна, нагадвае старога настаўніка Шаблюка, ідэалізаваны вобраз якога пісьменнік увасобіў у рамана "Крыніцы" (1956). Розніца толькі ў тым, што ў характары Стэфана Юльянавіча пісьменнік намагаецца сумяшчаць нясумяшчальнае — марксізм і рэлігію, дакладней, дапасавачь рэлігію да марксізму.

Юшкоўскі ў асобе Ісуса Хрыста бачыў не духоўную субстанцыю, сына Богага, а рэальнага чалавека, ідэаліста, які шчыра верыў у царства Бога на зямлі і за гэта памёр пакутніцкай смерцю. З Ісусам, "геніяльным рэфарматарам і прапаведнікам", і параўноўваецца камуніст Юшкоўскі, які маліўся і малітва дапамагала яму пераносіць гулагаўскія пакуты. З асаблівым пафасам Стэфан Юльянавіч адзначае: "Я ішоў на Галгофу, як Езус, з верай... З верай, што памром за народнае шчасце".

Празмерная аўтарская ідэалізацыя вобраза Юшкоўскага стала асноўнай прычынай псіхалагічнай спрошчэнасці, маральнай і ідэйнай запраграмаванасці характару героя. Такое назіралася і раней, калі І. Шамякін звяртаўся да адлюстравання станоўчага героя-камуніста (Карп Маеўскі — "Глыбокая плынь", Лемяшэвіч — "Крыніцы", Яраш — "Сэрца на далоні", камсорг Шыянок і партгор Калбенка — "Зеніт" і г. д.)...

Героі І. Шамякіна ў сучасным жыццёвым хаосе страцілі сябе, згубілі перспектыву духоўнага развіцця — у гэтым іх трагедыя. У гэтым жа трагедыя і самога пісьменніка, бо як трапіна заўважыў В. Каваленка, "пакуты герояў пісьменніка — гэта і пакуты яго самога". І. Шамякін заклікае людзей і свет да духоўнага ачышчэння, маральнага ўваскрэшэння — праз "рэлігію" сацыялізму, "рэлігію" марксізму-ленінізму. А яшчэ — праз пакаянне. Перад Богам, перад Людзьмі.

Час пакажа, наколькі мае рацыю пісьменнік.

Валяціна ЛОКУН

г. Пінск

Скарпыны ў Лондане".

Можна без перабольшвання сказаць, што кніга "Фаўна сноў" — гэта кніга і аб каханні. "Без цябе я рызыкаваў бы застацца толькі магчымаасцю самога сябе", — прамаўляе ў думках галоўны герой сваёй лірычнай палывіцы. З усіх падарожжаў у часе і прасторы, з палявання ў Эдэмскай даліне герой вяртаецца да сваёй каханай, як ён прызнаецца, "каб востра адчуць тваю ўладу", што здаецца мне сёння найвышэйшаю формай свабоды". Вобраз каханай жанчыны ў кнізе "Фаўна сноў" настолькі прыгожы, настолькі чароўны, настолькі вытанчаны, з любоўю і гумарам выяўлены пісьменнікам, што разумееш: кніга гучыць як сапраўдны выклік на пазычную дуэль (лепей — у духу Старажытнай Грэцыі! — на пазычнае спаборніцтва) знакамітаму аўтару любімых вершаў, стваральніку вобраза таямнічай А. пазу Леаніду Дранько-Майсюка з яго вядомай кнігай "Акропаль". (Тут дарчы будзе сказаць, што Л. Дранько-Майсюк з'яўляецца рэдактарам "Фаўны сноў". А намаляваць вобраз каханай героя паспрабаваў мастак Арлен Кашкурэвіч.)

Цікава, што менавіта шчаслівае каханне дапамагае лірычнаму герою і герані вандраваць па эпохах, прымяраючы розныя касцюмы і маскі.

Першы дотык змяшае

вымярэнні й эпохі,

дзе мы існуем

ва ўсіх ранейшых

і будучых увасабленнях;

слодыч абуджэння пацвердзіць:

мы з той самай матэрні,

што і нашыя сны.

Акрамя слова "фаўна", у назве кніжкі ёсць яшчэ адно важнае слова — "сны". Што такое сон, сёння дакладна не ведае нават навука. У энцыклапедыі гаворыцца аб ім самымі агульнымі словамі. Прынята лічыць, што дзённае надзіранне, няспанне — сапраўднае жыццё, а сон — толькі дакучлівы перапынак гэтага жыцця. Але на самай справе, аказваецца, менавіта сон — асноўная форма жыцця на Зямлі. Вучоныя выявілі, што спачатку жыцця арганізмы навучыліся спаць, уменне не спаць развілося ў іх нашмат пазней. Навакольны свет — такі складаны і небяспечны, так зручна адключыцца ад яго, паглыбіцца ў сябе, не варушыцца — а можа, цябе не заўважаць? І толькі высокаразвітыя прадстаўнікі фаўны

могуць на працягу доўгага часу кантактаваць з навакольным светам, вытрымліваць гэтую нагрукку. Успомніце, чалавек у маленстве амаль увесь час спіць. Больш таго, бывае, што дарослыя людзі засынаюць... аж жаху! Арганізм проста адключаецца ад небяспекі, каб выратаваць нервовую сістэму — адзін з самых каштоўных складнікаў чалавечай асобы. І веды пра гэтую прыродную мудрасць зашыфраваны нават у народных казках. "Што самае салодкае ў свеце?" "Сон", — адказвае звычайны герой (ці, на сваю бяду, не ведае гэтага).

Сон — гэта месца сустрэчы, той самы нуль часу, чарадзейнае возера ці мора, у "акварыянавага глыбіні" якога серабрыстымі, блакітнымі, зяленаватымі рыбкамі час ад часу саслізгаюць лірычныя героі і геранія гэтай кніжкі (вершы "Згадка пра мора", "Доўгае развітанне" і інш.). А Пэдра Кальдэрон, іспанскі драматург XVII ст., так і назваў сваю філасофска-сімвалічную драму: "Жыццё — гэта сон".

Пяру Уладзіміра Арлова належыць шмат цікавых кніг. Гэта мастацкая, гістарычная і навукова-папулярная, асветніцкая літаратура, прысвечаная "таямніцам полацкай гісторыі", людзям, што жылі на тэрыторыі Беларусі ў розныя яе часы. Значная частка гэтых кніг — у цвёрдых чорных вокладках; і міжволі з усмешкай згадваецца вобраз "полацкіх чарнакніжнікаў" з верша "Ян Баршчэўскі" ў "Фаўне сноў"... У Яна Баршчэўскага (які, дарэчы, вучыўся ў Полацкай езуцкай калегіі і таксама шмат падарожнічаў) ёсць вядома кніжка "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях". Вобраз Баршчэўскага па-сапраўднаму ўпрыгожыў старонкі нашай бурштынавай кніжкі. І, можа, таму хочацца даць ёй такую, удакладненую назву: "Фаўна сноў, або Беларусь у фантастычных вершаваных" (ці "фантастычных вандраваннях").

...Час упакорыцца чарам, і не будзе ніякай гарантыі, што мы не выйдзем з карчмы, цвёрда трымаючыся на нагах, у пухкуе завее з далёкай свечкаю на падвоканні шляхціца Завальня.

Хочацца пажадаць аўтару далейшага плёну ў літаратурных вандраваннях.

Л. СІЛНОВА

УЛЮБЁНЫ Ў БЕЛАРУСЬ

Жыве ў Гродне настаўнік-пенсіонер Апанас Пятровіч Цыхун. Чалавек творчы, душэўна энергічны, сардэчна адданы беларушчыне, ён усё сваё свядамае жыццё збіраў па крупінках матэрыял пра родныя мясціны (Гродзенскі раён). Запісаў народныя легенды, песні, мясцовую лексіку, звесткі пра вядомых землякоў. Расшукваў пра іх факты ў архівах і бібліятэках. А яшчэ пісаў вершы і апавяданні. Выступаў як літаратар і краязнавец на тэлебачанні, радыё, у школах і клубах, на стэронах раённага, абласнага, цэнтральнага друку. Апанас Пятровіч быў выдатным педагогам, адначасным званнем заслужанага настаўніка Беларусі. Працуе шмат гадоў настаўнікам, інспектарам райана, дырэктарам школы, ён жыве ідэяй нацыянальнага адраджэння бацькаўшчыны і імкнуўся ўсяляк спрыяць роднаму слову, падтрымліваць яго грамадскую вагу ў школе і за яе сценамі.

Апанас Цыхуну належыць дзесяткі публікацый, у якіх асвятляюцца старонкі мінулага Гродзеншчыны, побыт і культура мясцовых татараў, невядомыя штрыхі жыцця такіх пісьменнікаў-землякоў, як Міхась Васілёк, Ігнат Легатовіч, Махар Краўцоў, Клімент Якаўчык, выдатнага астранома Марціна Пачобута-Адліяцкага, грамадскага і культурнага дзеяча Антона Баліцкага і інш.

Асабліва шмат зрабіў А. Цыхун па вывучэнні жыцця і дзейнасці вялікага беларускага філолага Яфіма Карскага. У выніку ў 1964 годзе на яго радзіме ў вёсцы Лаша быў адкрыты музей вучонага. Тут было выстаўлена больш за тысячу экспанатаў, у тым ліку асабістыя рэчы, рукапісы, мемуары. Музей, у якім пабывалі сотні экскурсій з Беларусі і з замежжа, не дажыў, на жаль, да сваіх 30-х угодкаў: ні абласны, ні раённы ўлады не змаглі, ды і не захацелі ва ўмовах сучаснага эканамічнага заняпаду зберагчы выпеставаны А. Цыхунам гэты аб'ект нацыянальнай культуры.

Не рэалізавалася дагтуль і задума няўтомнага краязнаўца выпусціць альбом, прысвечаны Я. Карскаму. Усе выдавецтвы адмовіліся рыхтаваць працу А. Цыхуна — маўляў, многа сродкаў на яе пойдзе. Праўда, сёння, калі ліквідавалася дзяржаўная манопалія на выдавецкую справу і мясцовыя аўтары з дапамогаю зноў жа мясцовых фундатараў сталі выпускаць у свет свае творчыя здабыткі, выдаў кніжку пра вучонага-земляка і А. Цыхун. Крытыка-біяграфічны нарыс "Акадэмік з в. Лаша Яфім Карскі" (Гродна, 1992) цікавы фактамі звычайнага жыцця, побыту, падрабязнасцю біяграфічнай хронікі гэтага выдатнага чалавека. Тут, дарэчы, шырока выкарыстаны і здымкі з асабістага архіва аўтара.

У 1993 годзе выдавецтва Гродзенскага ўніверсітэта выпусціла кніжку А. Цыхуна "Скарбы народнай мовы" — дыялектычны слоўнік, які складаюць вельмі багатая масавая лексіка рэгіёна (яна тлумачыцца), устойлівыя выслоўі, а таксама талонімы і гідронімы з родных мясцін аўтара. Чытаеш гэты зборнік і нібы

купаешся ў цёплай і чыстай стыхіі нацыянальнага маўлення, чуеш яго спеўны лад, цешышыся дзівоснай фантазіяй народнай словатворчасці. І яшчэ думаш пра тое, як многа таямнічага, не высветленага і актуальнага для гісторыкаў, мовазнаўцаў, географуў у назвах вёсак, рачулак, урочышчаў, азёраў, пагоркаў, у гэтых вост — Баля Царкоўная, Цыдовічы, Клоні, Мосцішкі, Рудавіца, Змяёва вёска, Талюшчына, Чортава печ, Вербалотаўка, Ешмы, Круглікі, Палалак, Сухая Даліна... Усё гэта толькі зафіксавана збіральнікам, але і так гучыць паззіяй і музыкай роднага слова.

Літаратурныя набыткі А. Цыхуна таксама сабраліся пад адной вокладкай — Гродзенскае абласное аддзяленне фонду культуры выпусціла зборнік яго вершаў, апавяданняў "Легенды і балады Гродзеншчыны" (1995). Празаічныя творы, што ўвайшлі ў кніжку, напісаны ў жанры народных быляў. Успаміны пра перажытае не так даўно, рэальныя гісторыі людскіх лёсаў, у якія ўпліліся народныя ўяўленні і прымхі, склалі аснову апавяданняў. У іх акрэсліліся каларытны характары, ажыла тутэйшая гаворка з яе непаўторнымі слоўцамі-самацветамі. Краязнаўчыя арбеныцы аўтара прыкметныя і ў вершах А. Цыхуна ("Балада пра Давыда Гарадзенскага", "Акадэміку Я. Ф. Карскаму", "Мой добры, Нёман", "Кунцаўшчына", "Гродна", "Песня пра Кастуся Каліноўскага"). У стылі твораў адчуваюцца народна-песенныя, легендарна-сказаўныя асаблівасці. Пазтыка фальклору для аўтара кнігі арганічная.

Невыпадкова Д. Бічэль-Загнетава ва ўступным слове да зборніка называе А. Цыхуна казачнікам, а не паэтам. Водгулле геранічнага эпасу жыве ў цэлым шэрагу яго вершаў пра мінулае, пра вядомых людзей нацыянальнай гісторыі, магілы паўстанцаў, сляды даўніх вялікіх спраў на беларускай зямлі. Аўтар тут — педагог-асветнік, які імкнецца адкрыць высокае, прыгожае ў лёсе заняпаднага народа.

Пазтычная ў А. Цыхуна і прырода прыёманскага краю. Пейзажныя яго вершы, бадай, найбольш цікавыя з літаратурна-мастацкага боку. Яны інтанацыйна сцішаныя, элегічныя. Пачуццё тут больш камернае, асабістае. Некаторыя маглі б увайсці ў школьныя чытанкі ("Мароз", "Паводка", "Крыгаход", "Мінула лецеіка"). Вылучаюцца і вершы паглыблена спавядальныя, лірычна паўнакроўныя, у якіх выказана зававетнае — адчуванне ўласнага лёсу, пражытых гадоў, каштоўнасці родных мясцін, беларускай справы ("Малітва бабулі", "Зорка нязгасна...", "Развітанне настаўніцы роднай мовы са школай").

Зборнік літаратурных твораў А. Цыхуна — выява свету заходнебеларускага інтэлігента старэйшага пакалення, якое зберагло ў сваім душэўным вопіве маральна-патрыятычныя здабыткі продкаў. У Гродне можна налічыць цэлы шэраг такіх імёнаў. Добра, што яны ёсць у нас.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

Пошта

СКРОЗЬ ТУНЕЛЬНЫ ТЭКСТАСВЕТ

Толькі нядаўна на Украіне даведліся пра паралельныя нашыя пошукі ў галіне пазычнай формы, што адбываюцца ў коле беларускага "Таварыства вольных літаратараў". Дагтуль ведалі толькі пра ўласны досвед з пра Львоўскага гурта "ЛуГоСад" з іхнімі яскравымі паліндромамі, не болей. І да тых, і да іншых уваголе існуе скептычнае стаўленне. Яно і не даўна, бо пра з'яву распаду формы звыклі казаць толькі з крайняю асцярожнасцю, і дужа рэдка — з пачуццём спадзявання.

Класічныя метры амаль знікаюць у паззіі цяперашняй Беларусі і Украіны не таму, што новая генерацыя гэтых краін застаецца глухой да свету рытму, адкрытага і зафіксаванага людзьмі стальмі. Адбываецца яно таму, што свет расхістаўся, страціў здатнасць пераканваць у сваёй рэальнасці. Са сродкаў пераканання выветрылася энергія, таму, каб нанова выявіць і замацаваць верагодныя спосабы, належала прайсці хача б лабірынтам транслагізму, дзе сёння блукае Сяргей Мінскевіч (маецца на ўвазе яго кніга "Праз галерэю"). Як і большасць яго калег-сучаснікаў ён стаў сведкам вялікага і страшнага простага факта: тое, што было верагодным, перастала быць верагодным. Таму ён трактуе транслагізм як літаратурна-мастацкі метад, што будзе незваротны лабірынт у безупынным тунелі сучаснага тэкстасвету, дзе толькі асацыятыўныя сродкі спалучаюць розныя паверхні нашай надматэрыяльнасці. Надматэрыяльнасць, адзначае ён, — гэта ўсё вядомае і невядомае, што ёсць у свеце: антырэальнасць, ірэальнасць, сюррэальнасць, соірэальнасць і

г.д. Якраз на дапамогу гэтага метада спазнаваць свет прыходзяць лагемы, што ў пэўным тэкстасвеце могуць быць фанемамі, словам, малюнкам ці фразою; яны як своеасаблівыя прыступкі, дзякуючы якім мы вандруем, транслагічна кажучы, тымі рэальнасцямі.

Прыкметна, што сёння, калі маладыя мастакі звяртаюцца да верлібраў альбо вольных вершаў, гэта ўжо не выклікае прэзэнцаў. Ламанне кананічных метраў наогул ніколі не павінна выклікаць прэзэнцаў, асабліва калі яно грунтуецца на прыწყце. І памыляецца той, хто атажсамлівае новае з творчай усёдазволенасцю. Тэарэтычны ж падмурак блукання С. Мінскевіча, як у тым пераконнае, нават бегла прачытаўшы кніжку, даволі трывалы.

Можам засведчыць адно: паззія зноў зрабіла поўны ўдых і мчыць скрозь тунельны тэкстасвет паўз галерэю вусцішчых вобразаў зруйнаванай дзяржавы, дзе панавалі усеўладны цар-ямб. Наперадзе зноў мрояцца мажлівасці набіраць пачуцця раўнавагу ў новых моцных умоўных знаках.

Вялікія спадзяванні адносна дзейнасці маладых беларускіх транслагістаў (С. Мінскевіч, А. Туровіч) апраўданы сёння і таму, што, здаецца, ужо знаёма, як не варта марнаваць час, з якога можа паўстаць новая літаратурна-культурная эпоха. Заўжды бывае прыкра, калі магчымасці часу недаацэньваюць, праходзяць па-за іхняй паўнатою альбо паводзяць з імі яшчэ якімсьці незразумелым чынам. Напрыклад, замоўчаваюць.

Ігар БОНДАР-ТЭРЭШЧАНКА

г. Харкаў

У "БІБЛІЯТЭЦЫ
БЕЛАРУСКАЙ
ПАЭЗІІ"

пабачыла свет кніга Уладзіміра Кармыны "Азёры дабрны". Гэтае выданне, якое выпускае "Мастацкая літаратура", як вядома, ставіць за мэту знаёмства з лепшымі творамі нацыянальных паэтаў. У "Бібліятэцы..." выйшлі ўжо не адзін дзесятка зборнікаў. І вось у шэрагу іх — і зборнік нашага вядомага паэта-песенніка, аўтара кніг "Край мой сінявокі", "Жураўліны досвітак", "Святло ліўня", "Цеплыня" і іншых.

СВЯТА
ПЕРШАГА
ТОМА...

Як мы паведамылі ўжо, у выдавецтва "Мастацкая літаратура" нядаўна выйшаў першы том Поўнага збору твораў народнага песняра Янкі Купалы. Безумоўна, гэта значная падзея ў культурным жыцці дзяржавы. Адно са сведчаньняў гэтага — прэзентацыя тома, што прайшла ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Перад прысутнымі выступілі дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" С. Андрэюк, загадчык рэдакцыі, народны паэт Беларусі Р. Барадулін, намеснік дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі, аўтар прадмовы да тома У. Гніламедаў, М. Мушынскі, в. а. намесніка міністра культуры і друку Рэспублікі Беларусь С. Нічпаровіч.

Адзначалася, што падобныя выданні сведчаць аб тым, што, нягледзячы на цяжкасці, у нашай краіне прымаюцца захады для таго, каб спадчына класікаў нацыянальнай літаратуры знаходзіла дарогу да чытача. Як вядома, Поўны збор твораў ужо ажыццёўлены. Гэта — трохтомнік Максіма Багдановіча, што выпушчаны выдавецтвам "Навука і тэхніка".

І ПАЮБІЛЕЛІ, І
ПАРЭКАМЕНДАВАЛІ

У Наваполацкай цэнтралізаванай бібліятэцы адбылася вечарына, прысвечаная 50-годдзю паэты Мары Баравік. Юбілярку віталі літаратары, члены Полацка-Глыбоцкай філіі Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Н. Гальпяровіч, А. Жыгуноў, Г. Кірылаў, загадчыца Наваполацкага аддзела культуры Л. Касьянава, загадчыца бібліятэкі В. Кішчанка, члены літаратурнага аб'яднання "Наддзвінне" Ю. Касцюк, Л. Мяхедка і іншыя.

Паэтка адказвала на пытанні, чытала новыя вершы. У гонар яе гучалі песні на яе ж словы і прысвечаныя ёй. З прыемнасцю ўспрынялі прысутныя вестку аб узнагароджанні М. Баравік Ганаровай граматай упраўлення культуры Віцебскага аблвыканкама.

Там жа, у Наваполацку, і тым жа днём адбылося выязное пасяджэнне абласнога аддзялення СБП, якое правёў яго сакратар А. Салтук. На пасяджэнні рэкамендавана для ўступлення ў творчы саюз група літаратараў Віцебшчыны, сярод якіх Ф. Ляшонак (Глыбокае), В. Русілка (Віцебск), А. Нафрановіч (Паставы), І. Дарафейчук (Полацк), Г. Варатынская (Ушачы).

I. ZIMIN

"ПРАЛЕСКА", № 2

"Ці даўно вы расказвалі дзіцяці казку? Скарыстайце для гэтага загадкавы зімовы вечар — яшчэ зусім не позна. А чытаць усё ж няхай вучаць спецыялісты..." — так заканчвае свой чарговы "ліст рэдактара" галоўны рэдактар "Пралескі" А. Сачанка. А называецца артыкул "Літары ў пялюшках".

І. Семіянэнка прапануе сцэнарый свята "Гукайце, дзеці, масленіцу!". З. Кустава працягвае "Азбукоўнік", і гэтым разам у цэнтры ўвагі літара "ю". А. Марціновіч ("Зімародак — птушка рэдкая") разважае пра творчасць У. Ляўданскага. З. Кустава, Т. Фаменка і В. Юбка выступаюць з артыкулам "З вуснай народнай творчасці беларусаў", у якім падаюцца асобныя замовы. Надрукаваны казка А. Каваленкі "Пра бабра і сама", вершы А. Дзеружынскага, шэраг іншых матэрыялаў.

Паэзія

Уладзімір ПАЎЛАЎ

3 КНІГ
"ПОЗНІЯ ГАДЫ"
РАСКАЗ ВЕТЭРАНА

...А мне не было і шаснаццаці год,
Як я з партызанаў патрапіў на фронт.

Сям'ю расстралялі й яшчэ паўсяла,
Таму мяне помста святая вяла.

Не можа нікому, як мне, так балець, —
Упэўнены быў і думаў пра смерць.

У логавы ўжо адпаўзала змяя.
Дык хто там прыкончыць яе, як не я?

І сам ваенком не адірэчваў мяне,
Бо многа такіх было трэба вайне.

І вось перамога. І можна дамоў.
Ды служыць мой год аж яшчэ сем гадоў.

Вяртаўся ўсё ж, вёз сярод драбязы
Найбольш аблігачы дзяржаўных пазык.

Дзяржава ж не бочка без дна, не дзяжа.
І цэны з чаго ёй штогодку зніжаць?!

Мы змалку адзіны — радня і сям'я.
Дык хто паспрыяе ёй так, як не я?

...У вёсцы, казаў я, нікога ў мяне.
Таму апынуўся я на цаліне.

Краіна без хлеба сядзела мая.
Дык хто яго ўробіць найперш, як не я?

Пшаніцы насыпалі — з небам бурты!
Мароз жа тут ранні і клімат круты.

Яна пачарнела, гарэла нібы.
З начальства ж не браўся ніхто за чубы.

Стаялі хаўруснікі дружна, гарой.
Глядзіш, і адзін, і другі ўжо — Герой.

Няма тут парадку. Паеду дамоў.
Радзінная спежка. Нядаўняя кроў.

А дома гавораць: "Заробак паўсюль,
Каб лепш уявіць, жмені ў прыгаршчы стуль".

Ды жыць — не тужыць. Завялася сям'я.
Хто ж краю народзіць дзяцей, як не я?

Аж тут кукуруза. Пазыкам каюк.
Як маеш кароўку, то лішні вяпрук.

Жывёле ў карыта кладуць мужыкі, —
Во шкоднікі, — хлеб!
Дык прадайце мукі!

Праз "неяк" дзяцей удалося падняць,
Тры тысячы грошай з жанчынай сабраць.

Для ўсіх непазбежны на выпадак той.
Хапіла б на помнік і мяне каб, і ёй.

Цяпер жа на іх — аж па скуры мароз! —
Не купіш і пачка цвілых папярос.

І зноў каламажка загрузла мая.
І зноў самы крайні. А хто ж, як не я?!

Майго спажылі і асла, і вала.
То дайце ж мне месца хоць з краю стала!
15.10.1994

Стараліся — не даканалі.
Відаць, яго час не прыйшоў.
Мой бацька на Волгаканале
Мураш быў сярод мурашоў.

А год імчаў трыццаць шалёны —
Ляцелі кастрыца з лускай,
І сноп маёй мацеры лёну
На выстаўку трапіў не з ёй.

Ці знойдзеце дзе вы арліцу
У свеце ва ўсім хоць адну,
Як мама?
Дзяцей чацвярыцу
Усіх захавала ў вайну.

Сябе падвясельвала песняю.
І хоць пражыла з мазаля,
Не мела ні людскае пенсіі,
Ні ордэна, ні медаля.

Хапала сялянскай трываласці,
Запрогшыся ў плуга, араць.
На Мар'ях падобных трымалася
Дзяржава, сям'я і мараль.

Са свету нам кожнаму раз сысці
І з роднаю зліцца зямлёй.
Прасіла пра беды і радасці
Расказваць, не тоячы, ёй.

Прыходжу і з крыўдай і з праўдаю.
Кажу, а не жалюся я:
Жыву, як і ты, мама, праведна —
Ні ордэна, ні медаля.
8.9.1995

АШУКАНЕЦ

Ён абяцаў амаль што рай,
Замежны бляск і глянец.
Сабе выгадваючы шанец,
Ён абяцаў амаль што рай.

І златавуст і краснабай.
Папросту ж — ашуканец.
Ён абяцаў амаль што рай,
Замежны бляск і глянец.
19.9.1995

ЧОРНАЯ ХУСТКА

Купі сабе чорную хустку, Тамара.
Ніколі яна не была для акрасы.
Відаць, не на дзень памяняліся часы.
Купі сабе чорную хустку, Тамара.

Яшчэ гадзінё мае словы трывае.
А твар перакошаны ўжо да грывасы.
Купі сабе чорную хустку, Тамара.
Ніколі яна не была для акрасы.
13.9.1995

ДЗЯРЖАЎНАЕ

Навокал казнакрады.
Навокал падхалімы.
Усё ім аддалі мы.
Навокал казнакрады.

Ну, а што там улады,
Чаму да іх цярпімы?
Мо тыя ж казнакрады?
Мо тыя ж падхалімы?
19.9.1995

*Грушца в саду цветет,
Нашей встречи ждет.*

Груша буйна зацвіла
У вясновым садзе.
А дзяўчыне не міла —
Смугтак у паглядзе.

Што ж ты зноўку не прыйшоў,
Каго я кахаю?
Можа, лепшую знайшоў? —
Грушу абламаю.

Ад пякучае слязы
Не баліць нікому.
І адны мае сляды
Павялі дадому.

Што ж мне мацеры сказаць? —
Стрэне ля парога.
Бо мяне яна аддаць
Хоча за другога.

Лепш застацца парашу
Дзеўкай-векавахай...
Песня-жальба рве душу.
Як не чуў, — паслухай.

Мудрых зораў не злічу.
Хвала гордай высі.
Галавой к майму плячу,
Пеўшы, прыхініся.
8.9.1995

Рабіны хораша ірэдзелі,
І гронкі гнула да зямлі.

Яны абняўшыся сядзелі,
Яны так злагадна гулі,

Нібы ў кашы голуб з галубкай,
Што па-над воканнем вісеў.
Іх сэрцы біліся так гулка,
Што здэцца чулі іх усе:

З канём спазнелы падарожны,
Сабака, што ў двары люцеў,
І таварняк, мабыць, парожні,
Што на паўстанак пралацеў.

У гэту ноч яшчэ ці мала
Было баяцца ім чаго.
Галоўны ж пострах іх быў мама —
Ім па пятнаццаць усяго.
15.9.1995

НЕ СУРОЧ

Вільготная майская ноч,
І волка плячам ад чаромхі.
Каханых не спудзі ні трохі,
Вільготная майская ноч.

Паглядям бліжэй не суроч
Іх свет і пяшчотны і крохкі,
Вільготная майская ноч,
Дзе волка плячам ад чаромхі.
15.9.1995

ПАГЛЯД

А ты адводзіш свой пагляд,
Засцігнуты знянацку.
Нібыта ў дзень юнацкі,
А ты адводзіш свой пагляд.

Мы ператворым звад у лад
І кожны дзень у цапку.
А ты адводзіш свой пагляд,
Засцігнуты знянацку.
25.9.1995

НЯЗДАТНЫ

Маю радасць, мае песні
Разам з мілаю павезлі.
Разам з мілаю павезлі
Маю радасць, мае песні.
А па падвоканню цвеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліца.
Маё поле не прыбрана.
Ранняя зімкай прыхавана.
Ранняя зімкай прыхавана
Маё поле не прыбрана.
А па даваканню цвеліца,
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліца.
Мае сыны, мае дочки.
Не гуляюць у садочку.
Не гуляюць у садочку
Мае сыны, мае дочки.
А па падвоканню цвеліца,
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліца.
Што ж ты, мамка, нарабіла,
Што няздатнага ўрадзіла?
Ты няздатнага ўрадзіла.
Што ж ты, мамка, нарабіла?
А па падвоканню цвеліца,
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліца.
25.9.1995

МІРАЖЫ

Памкненне высокае волі,
Стамлёнай душы памажы.
Кірунак да мэты ўкажы,
Памкненне высокае волі.

Мы з рабства не выйдзем ніколі,
Як звабляць ізноў міражы.
Памкненне высокае волі,
Стамлёнай душы памажы.
16.9.1995

ДЗЕ?

Дзе тая ахвярная кроў,
Што вымыла родныя зоры?
Прыспешнікі зноў у фаворы.
Дзе тая ахвярная кроў?

Мне зноў трэба пасвіць кароў,
Высільвацца ў людзі да зморы.
Дзе тая ахвярная кроў,
Што вымыла родныя зоры?
25.9.1995

Ужо... яе сяброўка-аднакласніца, якая "са скандалам" выйшла замуж за святара, кінула яго там, у германскім горадзе, дзе ён меў праваслаўны прыход, і пайшла жыць да саракагадовага немца-удаўца. Хвалілася, што жыве вельмі заможна. Другая сяброўка — адзіны страхавы агент на ўсё мястэчка, — звольнілася і занялася дробным бізнесам, возячы ў Польшчу, з якой межываў іх гарадок, харч ды прамысловыя тавары і вяртаючыся адтуль з доларамі. Яна ж, Марына, маючы дыплом медсястры і адпрацаваўшы пасля медвучылішча восем гадоў, у давер да свайго кіраўніцтва не ўцерлася, але ж вопыт, пашану, такія-сякія сувязі займела. Галоўны ўрач, праўда, усё толькі абяцаў, што выпусціць і яе разам з двума стаматолагамі на падпольную халтуру ў польскую перыферыю. Бралі

ў Турцыю, а цяпер выбіралася на адпачынак у Балгарыю, заплаціўшы за пуцёўку аж чатырыста долараў.

Марыне пасля такіх навін не хацелася вяртацца дадому, каб зноў чуць суцязальны матчыны стогн: "Што ж рабіць, дзіцятка, трэба цярэць. Не мы адны такія. Бог дасць, усё зменіцца да лепшага".

Праўда, аднойчы на злы выкрык дачкі маці ціха вымавіла:

— То вазьмі ўжо мой пярсецёнак, прадай ды паездзь да свайго мора. Я тут адна як-небудзь пабуду.

Дачка адмовілася. Яшчэ было трохі сорамна рабаваць надта ж хваравітую і збжажэную не да часу маці.

Ужо... дваццацігадовы касавокі дылда, ростам пад два метры, сын зубнога тэхніка, набыўшы мініяцюры калькулятар, апанаваў прыступкі адзінага кінатэатра і распячаў адкрыта скупіць долары і расійскія рублі. У

Як любіў! Божа, даўно гэта было і так нядаўна. Здавалася, ніколі не будзе старэць, а кожны год будзе лепшы за мінулы. Калі астатнія тупалі на месцы, дык яны, — Віталь і Ларыса, здатныя да танцаў, лёталі з усмешкай па дашчанай падлозе старэнькага клуба, паспяваючы абтанцаваць залу тры, чатыры разы, праціскаючыся праз натоўп і шукаючы большай прасторы. Ах, як замірала сэрца ад першых пацалункаў пад ліпаю пасля танцаў. Ён ніколі не спяшаўся дахаты: чакаў, пакуль яна адчыне акно ў свайм пакойчыку. Талды ён павольна праходзіў міма штыкетніка, насвістаючы да салодкага болю душы знаёмую мелодыю "ландышы, ландышы, светлага мая прывет". І нарадзіцца ёй пашчасціла дваццаць другога мая, час, калі ландышы цвілі ў іхнім лесе за мястэчкам паўсюдна. У хлопцаў талды не было манеры дарыць кветкі дзяўчатам у дні іх нараджэння. Ён

Георгій МАРЧУК

НОВЫЯ НАВЕЛЫ

фіктыўныя бюлетэні, ехалі за мяжу скрытна, без агалоскі, а вярталіся натоўпамі, як магільшчыкі ў спячатым дзень, але задаволеныя доларавым заробкам. Ужо сам галоўны ўрач разам з бухгалтарам і галоўнай медсястрой, завяшчаючы колькасць хворых і крадучы дэфіцытныя лекі, везлі іх праз падстаўных асоб на рынку Гродна і Беластока. Небагата людзей ведала аб гэтым. Яна ведала таму, што маці хлопца, з яким доўга гуляла, спіўся, сеў за крадзеж, працавала бухгалтарам. Здаралася, і Марына ставіла свой подпіс пад фіктыўнымі дакументамі.

Ужо... яе сусед-аднагодка, кінуўшы працу ў клубе і нібыта нават выкупіўшы палову старога будынка камбіната бытавых паслуг, адкрыў філіял сталічнага камерцыйнага банка і сам гэты самы філіял і ўзначаліў, агітуючы і вярбуючы мясцовых кліентаў браць пад залог і працэнты грошы на гандаль. Дзяўчаты з аддзялення ашчаднай касы, як і раённыя фінансісты, крывіліся й зайздросцілі навапечанаму банкіру.

Мажная, высокая, з мужчынскімі рукамі, Марына жыла ў прыватным аднапавярховым драўляным дамку, які ўпраўленне чыгункі колись перапісала на імя яе бацькі. Ён сумленна і аддана служыў гадоў сорок на чыгунцы, на якой яго і напаткала трагічная смерць. У апошнія тры гады харчаваліся выключна на матчыну пенсію. Свае грошы Марына адкладвала на адзежу. Раней, з часоў Саюза рэспублік, яна таксама адкладвала частку заробку і ехала на адпачынак у Алушту, да Чорнага мора, якое любіла да вар'яцтва. Здаралася, што ўсе грошы прывозіла дахаты, калі ішчасціла і сустракала на пляжы "дойнага бычка" з каўказскім акцэнтам, альбо ў сярэднеазіяцкай цюбецыйцы, альбо з мурманскай прапайскай.

Ах, як яе цягнула да мора! Асабліва цяпер, калі былая рэальнасць пераходзіла ў няздзейсныя мары. Ад злосці на абставіны, ад зайздросці, адчаю яна ўжо некалькі разоў штовечар плакала наўзрыд, не саромеючыся маці, якая толькі разводзіла ад бездапаможнасці рукамі: "Ну што ж рабіць, дачушка? Большасць робіцца беднымі... Такая наша доля".

— Я не хачу, не хачу! — крычала яна, абвінавачваючы падсвядома ў сваім няшчасці і маці.

Ужо... бухгалтар і галоўная медсястра купілі ў Скідзелі па яшчэ адной машыне, а жонка галоўнага ўрача ўжо кожны дзень купляе самую дарагую каўбасу і курэй.

Ужо... жонка начальніка лягаса, які разам з кампаньёнамі ўзяў у арэнду ці прыватызаваў пілараму і які ўпотай на чым бязлюднымі дарогамі вывозіў у Літву лес, двойчы ездзіла на экскурсію

яго ж можна было і набыць валюту. Ужо... казалі, сам начальнік міліцыі купіў у мянялы для свайей дачкі гэтыя самыя долары, якія не давалі спакойна заснуць Марыне.

— Не разумею, забі мяне, а не разумею: чаго ты бядуеш? Ходзіш пры такіх дэфіцытных леках! Каму цяпер трэба твая правільнасць? — як бы саромеючы, павучала медсястру вынаходліва сяброўка — былы страхавы агент. — Спакойна можна з твайей прафесіяй скалаціць капітал. Альбо: ідзеш на ўколы дамоў да хворага — хоп долар за адзін укол. Бяры мёртваю хваткаю. Нікуды не дзенуцца, будучь плаціць.

Марына замаркоцілася, замкнулася ў сабе, хадзіла на працу з вялікай неахвотаю, не адказвала тактоўна, а бурчэла на хворых, ненавідзячы іх. Насуплена глядзела з-пад ітба і на дактароў. Яе даўгаваты нос як бы пашыраўся, даючы выйсце злосці. Тэлевізар не глядзела — ён раздражняў яе рэкламаю для багатых.

Ужо... мясцовае кіраўніцтва гразілася наогул закрыць іх стацыянар, а ўсіх хворых перавесці ў раённую бальніцу. Нішто ў радасць не было. Ужо... іх кармілі раз на дзень. Старыя, знямоглыя, з сумнымі вачыма хворыя дзякавалі шэф-повару, не падазраючы, што часта буркаі, пятушку, цыбулю, укроп, а часам і алей чулая жанчына прыносіла з дому.

Ужо... казалі, што да зімы курс долара ўзрасце ўдвай. І яна рызыкнула. Падштурхнула навіна, што ў Бельгіі ці Аўстрыі (Марына гэтай перадачы не бачыла ў інфармацыйнай панараме) яе калежанка — медсястра ў шпіталі зарабляла сабе грошы, дапамагаючы хворым хутчэй памерці. Проста кажучы, прыспешваючы смерць, забівала іх. Першым, над кім Марына правяла свой эксперымент, быў выскowy конюх, якому руплівая жонка штодня падвозіла харчы і які і без дэфіцытных лекаў ішоў на папраўку.

Старой адзінокай жанчыне, Марына ведала, што ў хворай няма абароны, ужо з большай смеласцю калала ўколы з дыстыляванай вадай, замест лекаў. Справа пайшла, паехала. Лекі гардокс, кантрыкал, гемадэз, но-шпа, баралгін, карсіл Марына амаль штовечар несла на кватэру сяброўцы-гандлярцы. Выручаныя долары ад маці хавала. Ах, як цягне мора, як яна адчувае яго пяшчоту. Калі нават не атрымаецца ў гэты сезон, дык на наступны паездзе абавязкова. Будучь і ў яе грошы, будучь... ужо ёсць.

ЛАНДЫШЫ

Ах, як ён любіў пад прыемную мелодыю песні пра веснавыя кветкі танцаваць з ёю на школьных вечарах!

адважыўся першы: у класе сёмым ці васьмым прынёс ёй раніцай букетік ландышаў. У першыя гады клаў іх спадцішка на падаконнік, а сам уцякаў, хаваўся за ліпу. У дзесятым прынёс у хату. У інстытуце (а паступілі разам у педагагічны), здаралася, пазычаў грошы, бег да вакзала, купіў кветкі і паспяваў вярнуцца ў інтэрнат, клаў іх ёй на падушку. Сяброўкі па інтэрнаце ёй вельмі зайздросцілі. Яны і распісалі у ЗАГСе дваццаць другога мая. Фота, на якой яна ў падвянечнай сукенцы (узятлі напакат), а ён у чорным касцюме (грошы на які зарабіў, калі ездзіў з будаўнічым атрадам на Поўнач), вісела на відным месцы ў іх трохпакаёвай кватэры ў зале, дзе збіраліся святкаваць сямейныя і дзяржаўныя святы. Талды яшчэ хапала на ўсё і грошай, і сябры не забывалі, наадварот, лічылі за гонар пабываць у іх, бо Віталь, які стаў Віталем Рыгоравічам, хутка зрабіў зайздросную кар'еру. На гэтым фота яна трымае не букет руж, як усе, а букетік ландышаў. Трэба сказаць, што ён — чалавек сціплы, сімпатычны знешне, з прыстойнымі, інтэлігентнымі манерамі, ніколі і нідзе не дарыў іншым жанчынам ландышаў. Усё здаралася. Ён працаваў у школе, у педінстытуце, вучыўся ў Вышэйшай партыйнай школе, у ёй жа застаўся працаваць, абараніўшы кандыдацкую дысертацыю. Ён заўсёды памятаў пра іх талісман каханья і ніколі не здраджаў жонцы нават у гэтым. Вычытаў у календары "Дамскі свет" за 1910 год, што ў ландышаў сімвалічны знак — вяртанне шчасця.

Прывабная жонка нарадзіла яму дзвюх дачок. Старэйшая працавала ў нацыянальнай бібліятэцы, а малодшая вучылася ў апошнім класе сярэдняй школы. Ён іх вельмі любіў, можа, за тое, што так былі падобны на яго. Невысокага росту, такія ж кірпатыя, канапатыя, з добрымі блакітнымі вачыма і манерай у час усмешкі апускаць трохі галаву. Мяккасардэчны, рана злыселя, незлабівы Віталь зрэдку злаваўся на дачок, хоць любіў іх часам да нудоты павучаць, як трэба жыць, як аддана служыць грамадству. Не крыўдаваў, калі яны абывалі яго "старамодным", альбо "кансерватарам". Адно не мог ім дараваць, чаму яны абьякавы да іх любімай песні юнацтва "Ландышы". Чаму, чаму песня іх не хвалюе так, як яго і маці? Крыўдзіцца, аднак, доўга было не ў яго натуры. І вось нечакана для сябе, сям'і, для сваякоў у мястэчку і суседзяў ён на сарок сёмым годзе жыцця не па свайей волі мусіў рэзка памяняць, здавалася, стабільны да пенсіі свой лад жыцця.

Пад націскам нацыяналістычных, антыкамуністычных, дэмакратычных, сацыял-дэмакратычных і чортведама яшчэ якіх сіл хуценька капітулявала

камуністычная партыя і гэтак жа хуценька ў п'яную снежанскую ноч пад новыя гімны і сцягі, пад прагу як мага хутчэй разбагацець на беднаце суседа раскідаўся Саюз Савецкіх Рэспублік. Просты люд адразу і не ўцяміў, што ён з гэтага ўсяго прыдбаў, а што згубіў. Ляцець стрымгалоў у капіталізм Віталь Шумскі не мог, бо не паспеў назапасіць "ізначальнага капітала", а каб кінуцца адразу ў гандаль — на тое не быў прыдатны. Ён як большасць чакаў паляпшэння становішча, не ведаючы, ад каго гэтае паляпшэнне мусіць ісці. Праўда, больш спрытныя ягоныя былія таварышы па партыі, добра засвоіўшы лозунг усіх рэвалюцый — "гэй, да банкаў, да харчоў, да казны", адразу ўцямілі, што больш не ідэя будзе кіраваць грамадствам, ні Бог, ні ўлада, а грошы. Нетаропкі, не здатны хутка перабудавацца, "кансерватар" Віталь Рыгоравіч апынуўся ў рангу ці не першага беспрацоўнага ў сталіцы. І стаў ён жыць у нервовым чаканні свайго будучага лесу. Тыя, што аселі ў гарвыканкоме, у адміністрацыі прэзідэнта, усё абяцалі знайсці і для яго грашовую пасаду, каб каля долараў. Ён амаль не выходзіў з кватэры, так быў псіхалагічна выбіты адчуваннем свайей непатрэбнасці. Яшчэ было сорамна перад суседзямі і школьнымі сябрамі. Жонка пачала неўпрыкмет скубсці: "Шукай работу, бо хутка і на хлеб не будзе".

Раздражнёны, ён пачаў тэлефанаваць былым калегам, які аселі ў банках, у камерцыйных структурах ды ў сумесных прадпрыемствах закрытага тыпу. Асцярожны Віталь Рыгоравіч пасля сенсацыйных забойстваў высокіх чыноўнікаў Арцымені ў Гродне і Лісінчука ў сталіцы да знаёмых у банку не званіў. Некаторыя адразу, спасылаючыся на агульны цяжасці, давалі яму адлуп, альбо пасылалі адзін да аднаго. З кожным днём надзеі раставалі, як "Снікерс" у роце. Віталь Рыгоравіч чужэў, пачаў азлабляцца. Адно хіба яшчэ цешыла: успаміны пра старую ліпу, якую, відаць, у гэце ліхаліце зрэзалі ды вывезлі на продаж у Польшчу, пра танцы у клубе і пяшчотную простую песню "Ландышы". Ад гэтых успамінаў яшчэ хацелася жыць.

Пашанцавала. Аднакласнік, з якім і сябраваў мала, запрасіў яго на працу ў Міністэрства ўнутраных спраў. Трэба было Віталю Рыгоравічу асвойваць прафесію псіхолога і ездзіць у асноўным у жаночыя калектывы з спецыфічнай лекцыяй "Самаабарона жанчыны ў выпадку нападения насільніка альбо рабаўніка". Што не зробіць чалавек у адчаі і жаху перад будучым! Можа, Віталь Рыгоравіч і дачакаўся б лепшай долі, але ж... пайшлі чуткі, што ў суседнім пад'ездзе семнаццацігадовы хлопец вярбе дзяўчат для работы ў тайных бардэлях Турцыі, што ў доме насупраць, ратуючыся ад голаду, сям'я трымала ў кватэры пяць курэй нясушак і пеўня. Чытаў свае лекцыі, трэба адзначыць, добрасумленна, усхвалявана, вельмі спачуваючы аўдыторыі, якая з трывогай і падзякай слухала яго.

"Нікогда не заходіце в ліфт с незнакомым мужчыной... Если вы заметили, что вас преследует неизвестный, не спешите убежать. Постарайтесь усыпить его бдительность неожиданным вопросом к нему, сами же нащупайте в кармане газовый баллончик и будьте готовы воспользоваться им. Лучше ключи и деньги, возвращаясь поздно с работы, не носить в сумочке. Если вам позволяет семейный бюджет, занимайтесь на курсах самообороны нашего министерства, где профессионалы в короткий срок обучат вас приёмам самбо..."

Паўтараючы амаль штовечар гэтыя і падобныя на іх рэкамендацыі і гледзчы на разгубленыя жаночыя твары, Віталь Рыгоравіч, адчуваючы сваю бездапаможнасць, спачуваў ім, часам думаючы, што сталася з людзьмі? Абсурд нейкі. Адны выпшукваюць сродкі насіла і забойства, а другія — сродкі абароны. Узяць гэтых жанчын: распрануць, няхай прыгожыя ідуць па беразе ракі, па лузе. Кахайце іх, кахайце. Гэта ж так хораша насіць жанчыну на руках, песціць яе, галубіць. Усё прахам, усё...

"Можа, і напраўду чалавек не здольны жыць вольна і ішчасліва ў цывілізаваным грамадстве, ці па свайей жывельнай прыродзе ён ніколі і нідзе

Пачатак года аздобіў наш музычны календар нізкай юбілеяў. Найбольш "гучныя" адзначылі Акадэмічны тэатр оперы і балета: тут прайшлі спектаклі, прысвечаныя 90-годдзю з дня нараджэння народных артыстаў Беларусі Рыты Млодак ды Міхаіла Зюванова, 75-годдзю з дня нараджэння народнага артыста СССР Яраслава Вашчака. На сцэне філармоніі справіў свае 20-ыя ўгодкі чудаўны музычны калектыў — ансамбль "Кантабіле", дзейнасць якога звязана з адраджэннем і папулярызаванай творчасці забытых кампазітараў мінулага. Слынная старонка гэтай дзейнасці — першае выкананне п'есы з так званай "Полацкага сшытка", волю выпадку вернутага з нябыту Адамам Мальдзісам. А яшчэ адсвяткавалі мы 25-ты дзень нараджэння тэатра музыкамеды...

Першыя месяцы 1996 года былі пазначаны і юбілеямі больш сціпымі, але не менш важнымі для нашай музычнай культуры. У Саюзе кампазітараў, напрыклад, шанавалі паважаную калегу — музыказнаўцу і крытыка Тамару Дубкову, якая вызначылася ў даследчыцкай і публіцыстычнай галіне як аўтарка кніг, брашур, артыкулаў, сцэнарных радыё-тэлепрадач, удзельніца творчых дыскусій.

60-годдзе Кіма Цесакова сталася добрай нагодай падсумаваць сённяшнія набывкі гэтага нястомнага творцы і чалага педагога. Не так даўно на старонках "Ліма" ішла размова пра новую сімфонію К. Цесакова, а ўжо ў хуткім часе адбылася яшчэ адна філарманічная прэм'ера гэтага кампазітара: адкрыццём шчырай, рамантычнай і закаханай душы прагучала яго "Эпіталама" ("Песня каханна") для аркестра. Ну, а створанае К. Цесаковым раней ужо было прызнанне ў музыканцкім асяроддзі: тэма ж струнных квартэты, або "Беларускія сувеніры" для фартэпіяна, або п'есы для народнага аркестра. Ёсць у кампазітара і кантатна-аратарыяльныя опусы, і радыёопера "Барвовы золак" (паводле І. Мележа).

Проста не верыцца, што кампазітару-песенніку Эдуарду Зарыцкаму споўнілася 50! Адзін з самых папулярных і актыўных творцаў на эстрадзе, ён мае ў сваім мастакоўскім багажы і цікавыя камерна-інструментальныя п'есы, харавыя, аркестравыя опусы; музыканты высока цэняць ягоны Канцэрт для габоя з камерным аркестрам, тэатралы з прыемнасцю ўспамінаюць гады, калі Э. Зарыцкі працаваў загадчыкам музычнай часткі ТЮГа і браў чынны ўдзел у стварэнні спектакляў. У яго ёсць нізка рамансаў на вершы А. Вярцінскага, песенны цыкл на вершы Н. Гілевіча і яшчэ шмат прызнаных і зусім новых песень, натхнёных беларускім пазытым словам...

Не так даўно ўдзячныя вучні, калегі, сябры павіншавалі з прыгожай і саліднай датай шчырую нястомную руплівіцу — Веру Сізко. Вера Александрэўна ведаюць як сталага педагога, як лектара-прапагандыста і асветніка, як аўтара музыказнаўчых брашур, артыкулаў, прадач на радыё і тэлебачанні. Пакуль дазваляла здароўе, В. Сізко ладзіла найкарыснаўшую справу — лекторыі для школьнікаў Мінскага раёна. Можна сказаць, што ўдзячныя вучні Веры Александрэўны ёсць і сярод іх, але найперш — сярод выпускнікоў Мінскага музычнага вучылішча, дзе яна працавала шмат гадоў. А неўзабаве, 27 сакавіка, будзе адзначацца 90-годдзе з дня нараджэння знамага музыказнаўцы-фалькларыста, даследчыцы беларускай народнай песні, мудрага педагога Лідзіі Мухарынскай.

ВІЦЕБСКАЯ
АКВАРЭЛЬ

У адной з залаў мастацкага музея ў Віцебску адкрылася пастаянная дзеючая зала творчага аб'яднання "Віцебская акварэль", у якое ўвайшлі мастакі-акварэлісты розных пакаленняў. Сярод іх — Іван Сталераў, Фелікс Гумен, Ігар Шкуратаў, Людміла Воранава і многія іншыя.

Фота БЕЛТА

Штосьці з намі адбываецца не зусім для нас зразумелае. Прыслушаешся да розных філіпін на адрас "сучаснай сітуацыі", да зласлівых разважанняў наконт "спрытных дзялкоў", якія нібыта адно толькі і робяць, што ганяюцца за палітычнымі ды матэрыяльнымі дывідэндамі, "хапаюць" грошы і славу, — і сам падхопліваеш тыя настроі. Непрыязныя. Асуджальныя. І ва ўласным голасе пачынаеш улоўліваць гэты ментарскі тон, гэты дактаральны інтанацыі ўсяведа. Асабліва — калі мы разважаем пра футбол і... пра тэатр. Ну паслухайце вось мяне і ці не з'явіцца ў вас жаданне параіць мне — а тым сам выйдзі на поле і перадай мяч з фланга ў цэнтр! Паспрабуй узяць тую п'есу, аб якой гаворыш, і хоць бы толькі размяркую ролі ў ёй паміж тымі ж купалаўцамі...

Не, я не рыгарыст і далёкі ад таго, каб дазваляць толькі прафесіяналам і знаўцам разважаць ды меркаваць пра тактыку

гэта будзе масквіч або парызжанін, дэліец або льявьянін. І хай бы такі тэатральны гурман сумленна ацаніў акцёрскую дасканаласць і захопленасць разам з глыбінёй рэжысёрскіх трактовак твораў нашага сучасніка У. Бутрамеева і сумнаватага яўрэйскага перасмешніка Шолам-Алейхема, рафінаванага дэкадэнта Э. Іанескі і па-народнаму дасціпнага мудраца В. Дуніна-Марцінкевіча, драматурга на ўсе часы А. Астроўскага і заўсёды прываблівага Янку Купалу. Падобнымі работамі, заглыбленымі ў драматургічную сутнасць літаратурнай першакрыніцы і ўзбагачанымі сучаснымі прыёмамі і фарбамі тэатралізацыі відовішча, купалаўцы падтрымліваюць сваю высокую рэпутацыю.

Пачакайце, пачакайце!.. Разгортваю дзясаты нумар "Мастацтва" за леташні кастрычнік і ў вочы кідаецца катэгорычнае меркаванне, выказанае як прысуд: "Пасля жорсткага ідэалагічнага ўціску купалаўцы

пасрэдную, будзе здаровы артыст на ролю Гамлета або Гараднічага ці захварэе, знойдзе рэжысёр запаветны паставачны ключык у вырашэнні камедыйнага відовішча ці слізгане па паверхні забаўляльнага сюжэта. У тэатры рознае здарэцца. А карабель, дык той — па лоцы, па кампасе, па падрабязных картах... Яго з курсу могуць збіць толькі стыхія або пірацкі налёт, захоп тэарыстамі...

Прыгадаем нашага Фларыяна Ждановіча. Калі ён адкрываў першы сезон БДТ, які нядаўна святкаваў 75-ую гадавіну, яму і ў галаву не прыходзіла, што пасля "Паўлінкі" і "Раскіданага гнязда" ў драматургічнай панараме яго рэпертуару з'явіцца, напрыклад, пляяда драм і камедыі Еўсцігнея Міровіча ("Кастусь Каліноўскі", "Машэка", "Каваль-ваявода", "Кар'ера таварыша Брызгаліна"), а сам аўтар іх стане вядучым рэжысёрам і зменіць на пасадзе мастацкага кіраўніка БДТ яго

КУПАЛАЎЦЫ Ў ПРАСТОРЫ СУСВЕТНАЙ КУЛЬТУРЫ

КАЛІ ПРЫСЛУХАЕШСЯ
ДА САМОГА СЯБЕ

футбольных паядынкаў або пра таямнічыя капрызы Мельпамены. Мяне хвалюе тое "штосьці", аб чым мы разважаем, бывае, надта самаўпэўнена, і што на самай справе заслугоўвае больш грунтоўнага асэнсавання. Тое хваляванне востра адчуў я на святкаванні 75-гадовага юбілею нашага Купалаўскага тэатра. Здаецца, і ўдзельнічаў у падрыхтоўцы да яго, апублікаваўшы артыкул у часопісе "Мастацтва", дзе паспрабаваў па-сучаснаму перабраць у памяці факты і асоб, якія пазначылі этапы станаўлення гэтага ўнікальнага тэатральнага ансамбля. І зноў глядзеў самыя значныя сёння на ягонай афішы спектаклі. І нават на ўрачыстасці быў, і мёд там піў... Нейкі дзіўны, я сказаў бы, няўцямны, раней мне незнаёмы прысмак дамешваўся да ўсіх маіх уражанняў юбілейнага свята.

Што ж турбавала цябе, чалавеча? І турбуе, шчыра кажучы, дасюль?.. Мо і ты параўноўваеш сённяшніх артыстаў, што складаюць сузор'е вядучых у трупі, з тымі — знымі і славутымі. Ах, хто толькі такім параўнаннем не займаецца! Нават і тыя, каму не даводзілася бачыць на сцэне, да прыкладу, Глеба Глебава, абавязкова пасміхнецца: маўляў, добры артыст Г. Гарбук — ды да Глебава яму ў Пранцысію Пустарэвічу вой як далёка...

Азбучная ісціна: у сцэнічным мастацтве заменных акцёраў не бывае. Кожны робіць прыдатнае ягонаму таленту. Непарторнаму. І — незаменнаму. Ці змог бы хто і з вельмі адораных раскрыць вобраз Васіля Дзятліка ("Людзі на балоце") так, як гэта рабіў Г. Гарбук, — не скажу. А яшчэ ж ягоны Андрэй Буслай ("Парог"), які па-акцёрску надта глыбока абгрунтаваў цікавасць драматурга А. Дударова да якраз такога незвычайнага пратэсту чалавека супроць ружына паўсядзённасці і механічнага жыцця ва ўмовах "застоя" ў грамадстве...

Але і без замен аднаго акцёра другім у спектаклі ён, твор сцэнічнага мастацтва, на падможках не затрымаецца. Вытворчая — не толькі творчая! — неабходнасць.

Значыцца, гаркаваты прысмак у юбілейным настроі тлумачыцца не нашым успамінам пра незабыўных артыстаў мінулых гадоў і параўнаннем з іх талентам цяперашніх купалаўцаў. Тады дапусцім, быццам нас не задавальняе мастацкі ўзровень сучасных спектакляў, іхняя рэжысура, выкананне роляў, сцэнаграфія. Вядома, заўсёды ў рэпертуары бываюць безумоўныя ўдачы, нават трыумфальныя, і бываюць прадстаўленні "дзеля касы". Як спрактыкаваныя дырэктары кажучы, адно тэатр робіць для амбіцыі, другое — для амуныцыі.

О, амбіцыя сённяшняга Купалаўскага падтрымліваецца такімі яркімі і па-майстэрску пастаўленымі і выконваемымі творами, як "Страсці па Аўдзею", "Памінальная малітва", "Тутэйшыя", "Ідылія", "Віват імператар!"... І я не крыўлю душой, калі кажу вам, што гатовы запраسیць да купалаўцаў на памянёны мною спектаклі або на даўнейшую "Паўлінку", як і на новы "Лес", самага пераборлівага тэатрала, хай

"Дракон" Я. Шварца. Рэжысура і пастаўка М. Пінігіна.

выйшлі ў свабоднае плаванне, але, напэўна, так і не ведаюць, у каго спытацца: куды плыве карабель? Ці не засумавала аўтарка артыкула "Чым лідэр узбагачае школу?" Таццяна Арлова па славутым "Агітпропе", па адзеле культуры ЦК КПБ, па людзях нахшталт Савелія Паўлава, Станіслава Марцалева або Івана Антановіча, якія ведалі, у каго трэба тэатрам пытацца пра фарватэр для надзейнага плавання, і якія самі маглі дакладна-дырэктыўна вызначыць порты па тым маршруце, што накіраваны быў сцэнічнаму мастацтву...

Дзіўна! Якое ж гэта "свабоднае плаванне", што гэта за свабодная творчасць і якой яна можа быць наогул, калі тэатр атаясамліваецца з марскім суднам, а мастацкі кіраўнік — з капітанам на камандным мостыку? Бяру вядомы прыклад: ці маглі дакладна абазначыць тыя "порты" (спектаклі), дзе кіне якар ствараемымі імі МХАТ, Станіслаўскі і Неміровіч-Данчанка, калі прэм'ера п'есы, якая па сутнасці і вызначыла галоўны кірунак творчых пошукаў мхатаўскай сцэны, за два гады перад тым закончылася нечуваным у гісторыі расійскага тэатра правалам? Але, "Чайка" А. Чэхава на Александрынскай сцэне ў лістападзе 1896 года. Няўжо Т. Арлова думае, што тэатр, беручы ў рэпертуарныя ўдачы, нават трыумфальныя, фіяска ў сталіцы імперыі п'есу... ведаў, куды накіроўваецца карабель? Карабель той выходзіў у плаванне, калі яшчэ не былі напісаны ні "Тры сястры", ні "Вішнёвы сад", не было горкаўскіх "Мяшчан" або "На дне". Калі ў яго трупі не было В. Качалава, Л. Леанідава, В. Гзоўскай, а А. Тарасава, М. Хмялёў, В. Андройскай, Б. Ліванаў, М. Баталаў, К. Яланская, А. Сцяпанавы яшчэ і не нарадзіліся на свет.

Не, аналогія тэатра з караблём — памылковая. У тэатры наперадзе нічога пэўнага — поспех прэм'еры ці провал, удалую п'есу прапануе яму драматург ці

заснавальнік. А якраз гэтыя пдзеі і вызначылі пазытыку, мастацкую адметнасць акцёрскай трупы, "школу і традыцыі купалаўцаў". Да таго ж БДТ у дваццатым годзе адкрываўся без такіх артыстаў, як У. Уладамірскі, В. Галіна, В. Пола, Б. Платонаў, Э. Шапко. Гэта сёння выглядае малерагодным, бо "без іх" ці мог выправіцца ў рэйс БДТ?

Таму я не згаджаюся з Т. Арловай і не лічу прычынай таго гаркаватага прысмаку ад юбілейных урачыстасцей адсутнасць у тэатра ясна вызначанай праграмы. "Канцэпцыі", — як любяць цяпер гаварыць тэатразнаўцы.

Помню адну сустрэчу з Янкам Маўрам у студэнцкай аўдыторыі, дзе гэты добразычлівы мудрэц заклікаў сваіх слухачоў абавязкова і ў любых варунках наведваць тэатр, бо нішто не дае нам такіх плённых і карысных уражанняў, як сцэна, як жывы акцёр.

— Я не сядзеў на прагрэтай сонцам Элады каменнай лаўцы амфітэатра ў Афінах, не быў сярод тысяч узрушаных глядачоў Калізея ў Рыме, не стаяў гадзінамі пад адкрытым небам, глядзячы на сцэну лонданскага "Глобуса", калі там панавалі карыфэй драматычных мастакоў свету Шэкспір. Не даводзілася мне бачыць у Пале Раялі спектакляў знамай Камедзі-Франсэз, не наведваў я знакаміты тэатр імя Шата Руставелі ў Тбілісі. Зрэдку шчасіцкіла мне бываць на гастрольных спектаклях маскоўскіх, кіеўскіх, харкаўскіх ды ленаградскіх тэатраў... Вы скажаце: не надта вялікі з Маўра тэатрал! А я — заўзятая тэатрал. Сталы гоць у партэры нашага Купалаўскага. І яны, мае любімыя артысты, далучаюць мяне і да вяршыняў шэкспіраўскай трагедыі, і да перлаў італійскай камедыі Дэль арта, і да дзівосна праніклівых адкрыццяў Астроўскага і Чэхава з Горкім. Я ў партэры прыцемненнай і прыцішанай залы плачу або смяюся разам

У. Рагайцоў і Т. Мікалаева-Аніёк у спектаклі "Віват імператар!" Э. Іанескі. Рэжысура і пастаўка У. Савіцкага.

з героямі Купалы і Крапівы. Мяне ўзрушае лёс закаханых з Вяроны ажно старажытных часоў і хвалюе доля Паўлінкі з вёскі Барысаўскага павета...

Прыблізна так гучала прызнанне ў любові да тэатра, якое са сваёй добрай усмешкай прамовіў тады сіваловы літаратар, якога, здавалася, ужо нішто не змагло б прымусіць праліць мужчынскую слязу або ад душы засмяцца. Вось і я іду ў тэатр, патамна для самога сябе спядаючыся там непрыкметна праслязіцца або разам з вясёлай залай пасмяяцца. Мяне не цікавіць той маршрут тэатра-карабля, тая надта разумна-рацыянальная канцэпцыя, паводле якой тлумачыць класічны твор ці трактаваў сучасную п'есу рэжысёр. Здавен-даўна вядома, і я ў гэта з юнацкіх год веру, што тэатр — гэта люстра. Жывое люстра. І ў ім мы бачым жывыя абліччы людзей з іх жывымі хваляваннямі, з іх жыццёвымі прыгодамі, якія здатны нас заразіць жывым гарэннем, і мы, супер-ажываючы за ўсё, чым жывуць сцэнічныя персанажы, самі ў сабе адчуваем ачышчальнае прасвятленне.

Люстра... Ну хай сабе і павелічальнае шкло, як любяць паўтараць знаўцы справы. Але ці магчыма загадзя і далёка наперад вызначыць у праграме дзейнасці тэатра тое, што адлюструецца, тое, што з'явіцца і ў якім святле паўстане перад "шклом"? Гэта плануецца толькі пад уціскам пэўнага ідэалагічнага прэса, калі "кіруючая сіла" дазваляе сабе размысціць на ўсе застаўкі ды прымусіць той жа тэатр паказваць са сцэны "жыццё грамадства праўдзіва з пазіцыі марксізму-ленінізму". І на працягу доўгіх гадоў рэжысура і акцёрская брація вымушаны былі пацярджача, нібы яны толькі тое і робяць, што тлумачаць з'явы і духоўны свет чалавека "з пазіцыі". Прадураты падыход да п'есы, а яны і ёсць першакрыніца "паказу" рэалізму, — гэта што такое? Няўжо, вобразна кажучы, той курс, тая праграма, той напрамак, якім рухаецца карабель-тэатр, паводле вызначэння Т. Арловай? Мне здаецца, наадварот, якраз уменне купалаўцаў паказваць жыццё, іграць ролі так, каб мы не прыемілі ні ў чым завучанага, засвоенага з пэўных "пазіцыяў" і частым паўтарэннем аднаго і таго ж, — гэтае ўменне і выяўляе ш к о л у беларускага акцёрства, т р а д ы ц ы і нашай сцэны. У пералічаных вышэй лепшых спектаклях сучаснага рэпертуару і пануе такая школа, такая традыцыя. Гэта — ад Шэкспіра, ад Гогаля, ад Купалы, ад Гарэцкага, ад Буяніцкага...

Дазволю сабе даць доўгую цытату з дзённіка драматурга А. Афінагенава. "Усё яшчэ спрачаюцца — інтарэсы якога класа адлюстроўваў Шэкспір? А мне напляваць — быў ён ідэалагам трапіўшага пад уплыў капіталізацыі дваранства або феадалаў... Мне важна — чаму Шэкспір захаваў для мяне значэнне нормы і недасягальнага ўзору..."

Значэнне нормы! Драматычны канфлікт і жывы тады, калі нехта на сцэне, герой і геранія, парушаюць яе, парушаючы адступаючы ад хаця адной з дзесяці заповедзяў. Так-так, тых самых: "Не рабі сабе куміра. Не вымаўляй імя Бога твайго марна... Не забывай... Не распусцічай... Не кажи няпраўды пра блізкага твайго... Не жадай дома блізкага твайго, не жадай жонкі блізкага..."

У адным я магу пагадзіцца з Т. Арловай. Праграма, лагічнае абгрунтаванне таго, што прапануецца нам тэатрам, сапраўды могуць быць вызначанымі. Ды толькі п а с

ля таго, як мы пазнаёміліся са зробленым, дасягнутым, адкрытым на падмоствах. І тут купалаўцы маюць адчувальнае права сказаць, што яны не адзін раз здабывалі палыму першыства ў трактоўцы і мастацкім раскрыцці пэўных жыццёвых праблем.

Адзін прыклад. Ва ўмовах ідэалагічнага кантролю за тлумачэннем у літаратуры і мастацтве ваенных подзвігаў Купалаўскі тэатр звяртаўся да тае драматургіі, якая выводзіла чалавека ў святло рампы, каб паказаць яго вытрымку і адданасць салдацкаму абавязку (або наадварот — яго шкурніцкія разлікі і здрадніцтва) як меру чалавечых магчымасцей і норму сумленнага паводзін. Я сцвярджаю ўпэўнена, што наша сцэна першай на абшарах былога СССР у такіх спектаклях, як "Трыбунал", "Апошні шанц" і "Радавыя", закранула пэўныя адвечныя катэгорыі маралі, баючыя і хвалюючыя для ўдзельнікаў любой вайны. Карацей кажучы, яна прымусіла нас задумацца над супярэчнасцю двума філасофскімі ісцін, абвешчаных мудрацамі былога. Адна з іх — Мішэля Мантэня: "Няма нічога больш прываблівага, чым вайсковая справа. Узвышана яна і ў сваім вонкавым выяўленні (бо самая моцная і самаахвярная дабрачыннасць — гэта адвага) і ў аснове сваёй не існуе справы больш слушнай і больш істотнай для ўсіх, чым абарона радзімы і ахова яе велічы". Прыгадайце ўласныя ўражанні ад "Трыбунала", ад "Апошняга шанцу", ад "Радавых" на купалаўскай сцэне — і вы пацвердзіце: г э т а ў ваходзіла ў пафас спектакляў. Ды ёсць і другая ісціна, якая абвешчае не менш важна: "Геранія і любоў да людзей — амаль адно і тое ж". Але варта гэту пачуццю хоць бы трохі збіцца з тэмы, і "гуманны чалавек-любец-герой пераўвасабляецца ў лютага шаленца; вызваліцель і захавальнік робіцца прыгнятальнікам і разварыльнікам". Гэта думка англійскага мысліцеля-мараліста Антані Шэфтсберы. І наконт вайны ён жа: "Дайце веры, каб вайна — самае дзікае, што толькі ёсць, была б захапленнем сапраўды геранічнай душы".

Кажу зараз ад імя ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. Але, мы вельмі эмацыянальна, не фармулюючы тое, успрымалі такую, відаць, непазбежную для ваяра-жаўнера-салдата ўсіх часоў і народаў супярэчлівасць. Вайна — і самая справядлівая, калі такія бываюць, нават вызваленчая — разлютоўвае самага добрага, робіць бязлітасным да ворага і самага лагоднага, ператварае ў жорсткага мсціўца або захопніка ці не кожнага...

Была такая праграма ў рэжысуры, калі яна прымала да пастаўкі памянення п'есы А. Макаёнка, В. Быкава і А. Дударова? Мабыць, была інтуітыўна здагадка, што паказ годнасці абаронцаў Радзімы (а гэта на п'есу з плюсам ацэньвалі ідэалагічныя кіраўнікі) і, адначасова, схільнасці вайскоўца раней ці пазней нават апусціцца маральна, да гвалту, да рабунку, да дзэрціцтва, — вось набліжэнне да сапраўднай праўды ў мастацтве пра вайну і пра чалавека з ружом (аўтаматам, мінамётам, агнямётам — усё адно!). Паўтараю, так размаўляю з гледачом тэатр не ў самыя спрыяльныя для творчай смеласці і самастойнасці часы.

Таму мяне дзівіць (каб не сказаць — абуралі) сцвярджэнне Т. Арловай адносна таго, што нібыта мастацкі кіраўнік Купалаўскага, якога быццам і "трымаюць", і "церпяць" на гэтай пасадзе дваццаць гадоў — вы паслухайце! — "бо не бачылі побач лепшага". Валерыя Раеўскі, як высвятляецца, — капітан, які ніколі не ведаў, куды ідзе ягоны карабель". Ні-колі! Ні тады, калі ўпершыню на беларускай сцэне паставіў Б. Брэхта, ні тады, калі падтрымліваў і спрыяў выхаду на сцэну нашым драматургам, часам насуперак меркаванням таго ж С. Паўлава, С. Марцалева або І. Антановіча, — Я. Шабану з яго "Шрамамі", К. Крапіве з "Брамай неўміручасці", А. Макаёнку з "Пагарэльцамі", "Верачкай" і "Святой прастатой", А. Петрашкевічу з "Напісанае застаецца", І. Шамякіну з драмай "І змоўклі птушкі", А. Дудараву з "Радавымі", "Парогам" і "Вечарам", М. Матукоўскаму з "Мудрамерам". У ўжо не кажу пра класіку, дзе адкрывалася нешта самабытнае па гучанні і ў "Буры" Шэкспіра, і ў "Рэвізоры", і ў "Лесе"... Канечне, можна такі падбор назваў і імёнаў назваць стракатай мазайкай, без акрэсленай праграмы і вызначанага курсу, — так і робіць Т. Арлова. А падумаем: ці ж поспех той жа Купалавай "Паўлінкі", "Тутэйшых", "Ідыліі" за межамі Беларусі ўжо цяпер, калі і сапраўды неяк няёмка ўспамінаць нават пра "паказ жыцця праўдзіва з пазіцыі марксізму-ленінізму", — ці ж гэта недастатковае сведчанне плённых творчых пошукаў таленавітага калектыву!

І ўсё-такі... усё ж... адкуль тое адчуванне прысмаку чагосьці нядобрага, тое прадчуванне нечага падобнага да крызісу, з якім мы адначасна юбілей Купалаўскага напрыканцы мінулага года? Ці прычына не ў нас саміх? Змяніліся — на горшае ці на лепшае — мы. Пасля ўсёй калатнечы XX стагоддзя, калі канвульсіруюць і распадаюцца імперыі, калі руйнуюцца помнікі выдатным людзям сваёй эпохі, калі рвуцца на шматкі нацыянальныя сцягі, на новыя перамаркі вываўца гербы дзяржаў, калі мацярлі ўываўшаны хаваць дзяцей у цынкавых трунах, прысланых з "гарачых кропак" (во тэрмін!), калі самыя адданыя партыйцы спальваюць свае членскія білеты, а пачытай з той жа рашучасцю аднаўляюць сваю партыйную "прыналежнасць", калі спецтрады збіваюць і трымаюць пад арыштам людзей толькі таму, што гэтыя людзі любяць сваю Бацькаўшчыну і аддаюць даніну пашаны змагарам за яе гонар і незалежнасць, — пасля ўсяго таго, чаму мы сталі сведкамі. "Шкляны гошч" у кутку вясцікага амаля "Альбом кватэры робіць нас якраз сведкамі і... гледачамі. Чаго?"

Каго? Мы чамусьці не вельмі ўважліва і нават з пэўнай пагардай успрымалі адно папярэджанне з канца XIX і пачатку нашага стагоддзя. Мабыць, таму яшчэ, што яно зыходзіла з філасофіі, паводле марксісцкіх ацэнак, цемрашала і апалагета "звышчалавека" Фрыдрых Ніцшэ. Прадчуваючы новае стагоддзе як надыход касмічнай тэхнікі і ўздыму цывілізацыі, гэты немец прарочыў, што вядучай культурнай фігурай будзе ў нашы часы... артыст. Бо свет губляе сапраўдную існасць і яму пачынаюць служыць носьбіты розных масак, прыворкі, крыўлякі, аблуднікі, фіглярны. Душа размываецца і драбнее ў гэтым няспынным працэсе змены масак, пераўтварэнняў, як цяпер гавораць, змены іміджу па кан'юктурных запатрабаваннях і палітычных меркаваннях. Дзякуючы тэлебачанню, якое наблізіла да нас твар чалавекі і інтанацыю галасу, мы, бывае, бачым, як тое адбываецца з асобай літаральна на нашых вачах. Здаецца, цыннічна і бессаромна.

Ды і гэты навагодні тэрмін — "выжыванне", якім мы прыкрываем

В. Філатаў і А. Дзянісаў у спектаклі "Радавыя" А. Дударова. Рэжысура і пастаўка В. Раеўскага.

чамусьці крыўднае для нас паняцце "прыстасаванства", хіба не аб тым жа сведчыць? Каб "выжываць", і трэба ж настройвацца на пэўную хвалю, выбіраць тон размовы, прыкідвацца або паслухмяна-падатлівым просьбітам, або рашуча-патрабавальным і прынцыповым праведнікам, які ўмее стаяць на сваім і сваё права правіць (па-руску "качать права")!

Дык ці памыліўся небарак Ніцшэ, пагражаючы свету панаваннем у ім фіглярна і крыўлякі, аблудніка і прыворшчыка! Не, я далёкі ад мізантропіі. Ведаю, што чалавечнасць яшчэ не капітулюе перад наступам крыўляк і крыкуноў, але іх цяперашні разгул на палітычнай арэне і ў прыватным жыцці ўсё ж баяспрэчны. Крыўдна, але і гэта ці не найрэйчэйшая адзнака адыходзячага веку. І якраз нам, сучаснікам таго, я сказаў бы, публічнага маскіравання асобы, маскарднага пераапраўлення людзей у маштабах макрасвету, даводзіцца заставацца і звычайнымі, у традыцыйным разуменні, гледачам, наведвальнікамі тэатра.

Гледачы, наведвальнікі! Ці ўзрушыць яго сляза дзіцяці... смерць закаханай... банкруцтва творцы... гібель юнака... роспач дзяўчыны... гора бацькоў... калі ўсё гэта па раней завучаным тэксце п'есы паказваюць прафесійныя актёры-відачынны? Я пытаю

вас, а сам даўно пераканаўся, што сапраўды вялікі талент і сапраўднае мастацтва яшчэ здольныя пераадолець наш сучасны скептызм, нашу спустошана-духоўную абьякавасць, якая авалодвае большасцю тых, хто здагадаўся альбо ўпэўніўся, быццам свет і сапраўды — гэта бясконцы і безупыны тэатр.

Мы — сапсаваныя ўражаннямі ад катаклізмаў нашага стагоддзя гледачы. Гледачы не зусім сапраўдныя. Гледачы па інерцыі, па звычцы, па тым шырмаманіаля "наведвання тэатра", які завяршалі нам і да якога прывучалі нас бацькі і школьныя настаўнікі. Яны верылі ў выхвалячую місію сцэны, якая можа так узрушыць чалавека, што хабарная засаромеецца і будзе каляца, злы разлучнік — адумаецца, бяздушны чыноўнік — скіне пыху з сэрца...

Свет ужо пераканаў у тым, што гісторыя вучыць чалавечанна толькі аднаму: што яна, гісторыя, яго нічому не вучыць. Мо і мастацтва тэатра неўзабаве адмовіцца ад салодкага самападману, быццам паказанае са сцэны жыццё выхоўвае і нават перавыхоўвае чалавека. Мне асабіста не хацелася б думаць так, бо я па-ранейшаму веру ў павучальную місію сцэнічных прыгод і здарэнняў, якія могуць прымусіць мяне (яго, цябе, нас) пусціць слязу або рассмяяцца ад душы. Нешта ў маёй душы здрыганецца, затрымціць. Счырванею. Азірнаю, каб ніхто не заўважыў, і нібы вызвалюся ад нечага. Штосьці з сябе выцісну. Магчыма, таго раба — памятаецца, у Чэхава? — што выціскаецца з душы кропля за кропляй...

Заблытаная і няпростая ўзаемаадносінны паміж намі, сучаснымі гледачамі (а значыць, і суддзямі-крытыкамі) і сённяшнім тэатрам. Відаць, і сапраўды сцэна вымушана будзе шукаць новыя формы ўздзеяння на глядзельную залу, пачынаючы з абнаўлення драматургічных прыёмаў, з п'ес, шукаць свежых фарбы і больш эфектыўныя правілы ігры. Хаця і ўся гісторыя тэатра — гэта абнаўленне мастацтва ўплывова хваляваць сваіх прыхільнікаў-паклоннікаў і неафітаў.

А як жна тая ідэяна-мастацкая праграма, якой, паводле Т. Арловай, пазбаўлены наш купалаўскі калектыв? Што — яна і непатрэбна? Ды не, яна ёсць. Яна дае добры плён. Ёй толькі чужая палітычная дэмагогія. Беларуская сцэна ў лепшых спектаклях паказвае нам чалавека — хто ён, чым ён быў і бывае, якім ён можа быць і нават якім яму належыць быць у пэўных жыццёвых варунках, у пэўным духоўным клімаце, у пэўным грамадскім асяроддзі. І гэтым памагае чалавеку зразумець самога сябе. А той, хто спазнае самога сябе, спазнае і свет, спазнае чалавечтва з яго спрадвечнымі пакутамі і радасцямі, з прасвятленнем і забабонамі, з прызнаннем і з пошукамі месца ў сусвеце, на планеце. А пазнанне — гэта работа. Работа душы і розуму. Выходзіць, мы ідзем у тэатр быццам па эстэтычныя ўражанні, адпачыць ад будзённай мітусні і службовых заняткаў, інстынктыўна спадзяёмся, што сцэнічныя хваляванні памогуць нам забыцца пра наш боль, нашы непрыемнасці, нашы клопаты, а нас прымусіваюць паварушыць мазгамі!

Вось пра што нельга забываць у крытычных размовах пра сучасны тэатр. Глядач нясе з сабой у залу свае ўражанні жыцця. Парог глядзельнай залы ён пераступае, пасварыўшыся з начальнікам на службе або з гандлярком у краме, паглядзеўшы па ТБ уражлівы паказ з месца падзей "заказнога забойства", або акрываўленыя трупы забітых на полі бою (падзеі ў Чачні), крывадушнае выступленне дзяржаўнага лідэра або свайго ж дэпутата на трыбуне Вяроўнага Савета. Калі раней у глядзельнай зале тэатра мы працягвалі існаваць у так званым адзіным "блоку камуністаў і беспартыйных", як на выбарах, то цяпер сярод нас ёсць і пераможцы, чые галасы "правялі" ў парламент ці на пасаду прэзідэнта краіны таго, каго яны і хацелі там бачыць, і тыя, хто застаўся ў меншасці пасля пахода на выбарчы ўчасткі. Сцэна адгароджана ад нас далёка не "жалезнай" заслонай, яна ўспрымае дух і настрой сваіх гасцей, ёй перадаецца наша прыхаваная ветлівасць раздражнёнасці, наша крыўда, наш гнеў, — тое, з чым ты выпраўляўся сёння на спектакль. І гэта робіць яго, спектакль, ва ўзаемаўздзеянні "сцэны" і "залы" не зусім такім, да чаго мы цягнуліся ў іншай сацыяльна-грамадскай сітуацыі. "Не зусім..." Мо гэтае "не зусім" і абуджае ў тэатралаў тое прыкрае адчуванне нечага дыскамфортнага. Ці не адсюль той гаркаваты прысмак? Прадчуванне нейкага крызісу...

Так, што ні кажу, але тэатр і сапраўды адлюстروўвае загану свайго часу, імкнучыся па-ранейшаму апяць вартасць і характава чалавечнасці.

Барыс БУР'ЯН

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА І У. ШАХЛЕВІЧА

ДАРОГА ДАДОМУ

ШЭСЦЬДЗЕСЯТ ГАДОЎ У ЛІТАРАТУРЫ

працаваў Аляксей Зарыцкі. Першы верш ён апублікаваў яшчэ ў 1927 годзе, а не стала Аляксея Аляксандравіча, як вядома, 29 кастрычніка 1987-га. За гэты час выйшла больш за 20 кніг. Найперш — пазыччых. Пачатак быў пакладзены зборнікам вершаў з гучнай назвай "Эпічныя фрагменты", што пабачыў свет у 1932 годзе. Што ж, такі быў

час, і А. Зарыцкі, як і іншыя, хто разам з ім уваходзіў у літаратуру, з'яўляліся дзецьмі яго. Яны, без перабольшання, і неслі на сваіх плячах нягоды, што выпадалі на долю народа. І яны ж, разам з усімі, радаваліся, калі надараліся шчаслівыя моманты. А яшчэ — годна служылі Бацькаўшчыне. І ў мірны час, і ў ваенны.

Да вайны А. Зарыцкі паспеў скончыць сярэдняю школу, папрацаваць электрамонтэрам на Бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце, а потым быў Маскоўскі інстытут замежных моў, жаданы дыплом у кішэні і прызыў у 1938 годзе ў Чырвоную Армію. А пасля была вайна...

У 1941-1942 гадах Аляксей Аляксандравіч удзельнічаў у баях пад Арлом і Масквой, будучы памочнікам начальніка разведдзела штаба аднаго з паветрана-дэсантных карпусоў. Пазней у якасці інструктара армейскага палітдзела прымаў удзел у баявых аперацыях на Волгаўскім і Ленінградскім франтах.

Другую кнігу пазіі "Дняпроўскае рэха" А. Зарыцкі змог пачаць у руках толькі ў 1946 годзе. У далейшым працавала куды больш плённа: "Арліная крыніца" (1947), "Наш сын" і "Світанскія сады" (1950), "Вершы і паэмы" (1952), "Залатое дню" (1955), "Праз бурныя парогі" (1957), "Пасмыка ў рай" (1960)... Асабліва высокую ацэнку чытачоў і крытыкі атрымалі такія кнігі А. Зарыцкага, як "Мая асяніна" (1976), "Каля вячэрняга кастра" (1979), "Трывожная гасця" (1986).

Вядомы А. Зарыцкі і як празаік, аўтар зборніка апавяданняў, напісаных па-руску, "Вересковий мёд". Прыхільна была сустрэта яго кніга ўспамінаў, літаратурна-крытычных артыкулаў, нарысаў "За словам-падарункам" (1985). А яшчэ ён выдатна зарэкамендаваў сябе як перакладчык з рускай, украінскай, літоўскай, нямецкай, польскай, лужыцка-сербскай моў. Дарэчы, лепшыя пераклады А. Зарыцкага сабраны ў аднатомніку "У свет па песні" (1978).

22 сакавіка Аляксею Аляксандравічу споўнілася 85. На жаль, чалавек на зямлі не вечны і яго адрэзана лёсам не так і шмат з ім і вясен. Ды жыве тое, што напісана таленавіта, па-мастацку дасканала. А лепшыя творы А. Зарыцкага доўга будуць знаходзіцца ў актыўным набытку літаратуры.

А. М.

ДЗЕЛЯ ПАМЯЦІ

Сёлета спаўняецца 100 гадоў з дня смерці маці Максіма Багдановіча. Марыя Апанасаўна Ігумене (цяперашні раённы цэнтр Чэрвень). Атрымала добрую адукацыю. Была літаратурна і музычна здольнай. Шмат чытала, іграла на фартэпіяна. Напісала апавяданні "Напярэдадні каляджа". На жаль, яна памерла ва ўзросце 27 гадоў ад сухотаў.

У Чэрвені будзе ўстаноўлена мемарыяльная дошка на месцы колішняй хаты, у якой Марыя Апанасаўна нарадзілася. Аўтар-выканаўца — член Саюза беларускіх мастакоў, ураджэнец Чэрвеня Генадзь Матусевіч.

Валга НАЗРУК.

(Працяг. Пачатак на стар. 5)
з-за якога ён павінен быў прарыць канал ад Белага мора да белакаменнай Масквы. Але тых бёрнаў ён не застаў на месцы, іх ужо вывезлі іншыя і сплавлілі па рэках кудысьці ў Данбас. Затое дзядзька Болбас паспеў на вайну. Ён вызваляў Заходнюю Беларусь ад белапольскага прыгнёту, і дужа дзівіўся, якія там гожыя хаты і сядзібы, як прыгожа ўмеюць апранацца людзі, відно, жылі ў раскошы і дастатку, і ніяк не мог уцімаць, чаму ён іх вызваляе з-пад панскага ўціску, а яны, хоць і не адмахваюцца ад яго вызвалення, свабоды і волі, якую ён ім нясе, але і не надта хочучь яе. Ды, відаць, калі б не балліся пакрыўдзіць дзядзьку, сказалі б яму: на табе, чалавек, тваю волю і свабоду назад у рукі, нясі яе дамоў і цешся ёй, насіся, як дурань з пісанай торбай, а нам пакінь наш уціск, пражывём неяк і з гэтым уціскам. Дзядзьку не было часу выслухоўваць заходніх братоў-беларусаў ці здагадацца, што яны думаюць, ён ішоў з вінтоўкай наперад, закінуўшы яе за плячо, аж пакуль не апынуўся ў Белаастоку, які дзень таму ўзялі нашы чырвонаармейцы. Дзядзьку так спадабалася ісці на захад, што ён не ўтрымаўся і сказаў сваіму камандзіру: калі ўзялі такі разгон, то навошта спыняцца, пры такім тэмпе яны лёгка дойдучь да Берліна. Чырвоны камандзір ад гэтых слоў ажно змяніўся з твару, бязліва азірнуўся вакол сябе і строга сказаў, можна сказаць, выкрыкнуў, каб ён больш не чуў нічога падобнага ад байца, бо сваёй балбатнёй ён можа ўскладніць міжнародную абстаноўку і, чаго добрага, справакаваць новую вайну. А нам яна пакуль што непатрэбна, бо мы за мір, нам трэба выйграць час, каб пераўзброіць армію! Дзеля гэтага і падпісалі дагавор з Германіяй аб узаемным ненападзе! На гэтым непрыемнасці для дзядзькі Болбаса і скончыліся. Ён не ведаў і не здагадаўся, што стаяў на самым ускрайку абрыву. Калі б камандзір не прамаўчаў, а данёс куды трэба на свайго надта разумнага байца, то давалося

б яму зноў адправіцца у своеасаблівую кузню на новую перакоўку. І яна, пэўна, была б куды больш крутой і небяспечнай, бо яму давалося б гартавацца там, дзе трашчаць саракаградусныя маразы і машкара віецца воблакамі, з'ядаючы ўсё, што трапіцца ёй ў летнюю задуху. Абышла яго бяда бокам, не зачэпіўшы нават за крысо. Пашанцавала яму, як тапельцу.

Як толькі дзядзьку адпусцілі з таго гераічнага паходу і ледзь толькі ён паспеў пераступіць парог свайго катуха, як пачуў, што ўслед за ім сунецца немец. Ён як усё роўна хацеў дагнаць дзядзьку, быццам забыўся нешта сказаць яму, калі яны ледзь не сутыкнуліся лоб у лоб каля Белаастока. Гэты немец так спяшаўся, так пёрся наперад, што праз пяць дзён быў ужо ў Мінску, а праз тыдзень сядзеў у дзядзькавай хаце і крычаў яго жонцы: матка, яйка, шнапс! Але дзядзьку ён пакуль што не кратаў. Ён быў добры, нават у нейкай ступені лагодны, наступаў, ламіўся ўглыб дзяржавы, як парсюк у чужы агарод. І гэта яму ўдавалася. Калі ж ён атрымаў паліцыю, а ў лясках з'явіліся партызаны, акупанты зарыліся ў мястэчку ў зямлю, пабудавалі так званыя доты, зрабілі іх сваім фарпостам. Перабраўся ў мястэчка і дзядзька Болбас, бо ў паліцыю апынуўся яго родны брат, і партызаны маглі кокнуць былога "кулака", калі б ён застаўся ў Купленцы. Праўда, у паліцыю ён не падаўся, адно што павесіў на куце партрэт фюрэра, каб бачылі "бобікі", што быццам ён разам з імі, у іх хаўрусе. А чалавеку трэба было адно — перакачаць гэты ліхі час, калатнечу. А калі прыйшлі нашы, яго забралі ў вайска, і ён дайшоў аж да Віслы і Эльбы.

Вярнуўся дамоў з узнагародамі, нават прынёс з сабой медаль Славы 1-й ступені. Дзядзька на фронце быў сапёрам, наводзіў цераз рэкі масты, больш арудаваў з сякерай, чым з вінтоўкай. Таму пасля вайны ён узяўся зноў за сякеру, пачаў рубіць смалістыя сасновыя зрубкі. Узводзіў для нейкага маглёўскага перакупшчыка Максіма Шугалея, які збываў іх у горадзе у пяць, а, можа, і ў

дзесяць разоў даражэй, чым плаціў за іх калгасу, а дзядзьку за тое, што падганяў бярно да бярна, вязаў вянцамі ў зрубкі хат. Сякера ў дзядзькі была вострая, як агонь, яе ён бярог і глядзеў, як вока, бо жыў з сякеры і ведаў, што з ёй не прападзе нідзе, яна выручыць яго ў любой бядзе, у любым пералёце, выведзе і выцягне з нястачы. Дзядзьку Богу, выгадаваў дзядзе, выправіў у людзі. Не пакідаў, не расставалася з сякерай і на схіле сваіх гадоў. А пражыў ён на гэтым свеце дзевяноста з нейкім там хвосцікам. Час ад часу браў сваю бліскаўку ў рукі, ішоў у хмызняк, гарадзіў загончык: каб траву не стаўкла жывёла і пасля можна было ўкасіць капку другую травы для кароўкі, якую ён стараўся трымаць са сваёй кабетай, пакуль яна не выправілася ў той чубок ляска, што стаіць пры дарозе, акрываючы шатамі дрэў крыжы і грудкі магіл. Пасумаваў, патужыў па ёй колькі гадоў дзядзька дый сам сабраўся ўслед за ёй. А што ж рабіць? Пачалі ў яго пухнуць ногі, млоснасць стала падступаць пад сэрца, галава кружыцца ды блытацца думкі. Неяк пад вечар дабраўся ён да сынавай хаты, паклікаў яго на вуліцу, папрасіў завезці ў местачковую бальніцу. Не думаў і не спадзяваўся, што там дадуць рады яго немачы. Проста страшна было заставацца аднаму ў сваёй хаце. А ў бальніцы вунь колькі людзей бывае. Можа, і сам не заўважыць, калі пакіне яго душа, адляціць на неба. І сапраўды, пакінуў дзядзька гэты свет лёгка, без стогну і вохкання. Як заснуў з вечара, дык ужо і не прачнуўся. Сын забраў яго з бальніцы і пахаваў. Цяпер хата засталася адна, тужыць па ім цёмнымі вокнамі...

Так, пусце мая вёска, знікаюць хаты і дворышчы, нібы гаснуць кастры, якія так зырка нядаўна яшчэ палалі. Гляджу на прагалы і думаю: а што з нашай вёскай будзе праз пяць ці дзесяць гадоў? Абновіцца, ці на яе месцы застане адна пустача, заглужаная крапівой, бльняном і рознай іншай пустазельшчынай? Не дай, Божа, пабачыць...

НОВЫЯ НАВЕЛЫ

(Працяг. Пачатак на стар. 9)
такое грамадства і не збудзе", — з сумам думаў Віталь Рыгоравіч, вяртаючыся дахаты ў перапоўненым трамваі, на задняй плячоўцы якога чуўся п'яны мат. Тут ён з жахам падумаў, што яго любая жонка Ларыса Нікадзімаўна таксама ж вяртаецца дадому з другой змены ў цемры. Каля іх школы нават вулічныя ліхтары дзедзі пабілі. Цёмна, як у сне. Набліжаўся дзень нараджэння. "Трэба будзе папярэдзіць, каб заручальны пярэцёнак і завушніцы ўсё ж на работу не насіла", — падумаў ён.

Прышоў дзень яе нараджэння. Ларыса яшчэ не паддалася старасці. Была прывабная. Дзень вылаўся, як заўсёды — светлы, квяцісты, прыгожы. Якія шчаслівыя людзі, што нарадзіліся ў маі, у гэтую жамчужную пару года! Паласпеў аванс. Змагі выкрайць грошай і на шампанскае. Нікога з былых сяброў не запрашалі.

Пад апладысменты дачок бацька падарыў жонцы гучныя англійскія мільдэйскія свістак. Ландышаў не было на святочным стале. Ён растлумачыў, як лепш карыстацца свістулкай у экстрэ-мальных умовах. Жонка ацаніла падарунак, гарача пацалавала мужа. Выпілі віна. Усё хуценька з'елі і селі глядзець тэлевізар. Не паставілі пласцінку з песняй далёкага шчаслівага юнацтва, не танцавалі, як у былыя гады, і за ўвесь вечар нават і не ўспомнілі пра любімыя букецкі ландышаў.

ДЗІК

Дзік выходзіць на двор без дзядурнага хатняга выгульшчыка раней за ўсіх суседскіх сабак недзе а шостаў гадзіне.

Ён — дварняжка шэрай масці, вушы ў яго тырчаць, галава заўсёды прыўзнята — пенсіянеркі кажучь: "дзярэ нас угору".

Вочы ў Дзіка не злыя, голас рэзкі, але не пісклявы. Ён гаспадар двара і яго вартульнік. Можаце не хітраваць — ніхто на ягонай тэрыторыі не пройдзе незаўважаны. Сабака бжыць услед за роварам, матацыклам, машынаю, гучна гаўкае, палюхае, папярэджае, аднак кусацца не лезе.

Дзік ведае ўвесь двор, кожны кусцік,

дрэўцы, лаўку, машыну, таму што жыццё ягонае праходзіць на вуліцы на свежым паветры: на другі паверх ён прыходзіць толькі нанач.

У цёплыя вясенне-летнія дні ад самай раніцы да адзінацатай гадзіны. Дзік гуляе з сабакамі, беге з дзедзімі, грэцца на асфальце, ля ног гаспадыні, якая часячком сядзіць з сяброўкамі-пенсіянеркамі, ахвотна суправаджае дачку гаспадыні да гастронама і назад, качаецца ў пяску.

Па натуре Дзік ціхамірны, ніколі не грызнецца з чужымі сабакамі і адзін цераз небяспечную дарогу ў суседскі двор не ходзіць. Калі яго клікнуць, не лянуецца, першы падбяжыць да тваіх ног. Дзік багата каго ведае і не толькі са свайго пад'езда. Дзік не пераборлівы: есць усё, што яму часам кінуць з акна на асфальт, але есці пачынае не адразу, як бы саромеецца хапаць на людзях міласціну.

Дзік ведае ўсіх катой з падвала свайго дома: лянківа так, як заведзеная механічная цацка, злёгка палюхае ката, прабяжыць за ім метраў пяць, каб не было сорамна перад іншымі сабакамі, дый супакоіцца. А здарэцца, і есць разам з катом гэтую самую міласціну, якую выкідвае з акна трэцяга паверха бабулька.

Бабуля вельмі старэнькая, яна ўжо не выходзіць на вуліцу і не можа есці мяса ні смажанае, ні варанае.

Так, назіраючы збоку, можна сказаць, што Дзік жыццём задаволены. Аднак воль ужо другі год з таго часу, як яго забрала да сябе "новая" гаспадыня, у Дзіка не знікае з вачэй насцярога, жак. Як толькі пачынае цямнець — Дзік адразу бжыць да дзвярэй свайго пад'езда, садзіцца і вінавата чакае выпадковага чалавека, каб той адчыніў яму дзверы. Бжыць да сябе на другі паверх і ўжо не выходзіць да ранку.

У Дзіка няма ашыўніка і няма намордніка — хіба ж гэта не шчасце для сабакі? Але ж адкуль гэты жак у ягоных вачах? Дзік вельмі не любіць зіму: таму што раніца пачынаецца позна, а цямнее рана. Можа, ад суму, а можа, ад жадання аддзякаваць хоць чым-небудзь сваю ўратавальніцу-гаспадыню, Дзік выву-

чыўся нядрэнна падпяваць, калі дачка гаспадыні іграе на піяніна. Дзік садзіцца побач, задзірае галаву ўгору і, як цыркавая зорка, "спявае" з такой асалодаю, такім натхненнем, нібыта яго ў кіно здымаюць.

— Яго мясам не кармі, а дай паспяваць. Усю зіму дае канцэрты. Толькі на вуліцу не выходзіць, — з усмешкаю дзеліцца з сяброўкамі гаспадыня.

Дзік баіцца цемры. Гэта на сабаку не падобна.

Увечары ён выходзіць у суправаджэнні каго-небудзь з хатніх, хуценька спраўляе сваю патрэбу і бжыць у пад'езд.

"І чаму ён так баіцца цемры?" — не мог я даўмецца, пакуль не пацікавіўся ў гаспадыні.

Дзіка прывезлі ў горад знаёмыя гаспадыні, каб ён пільна ахоўваў іхнае багацце: відэаапаратуру, фінскую пральную машыну, дываны і тры тысячы долараў. Прывезлі яго часова, было жаданне з часам набыць бультэр'ера.

Дзік старанна нёс службу. Заходзіўся ад брэху на чужога да чырвані ў вачах, мог брахаць безупынна, пакуль яго не перапынялі, паўгадзіны.

Муж і жонка, яго першыя гаспадары, дзядзеі пакуль не мелі, часта выбіраліся гандляваць за мяжу. Вярталіся і праводзілі дні, прадаючы свой заморскі дэфіцыт на рынку. Дзіка ж, каб не пагрыз новую мэблю, не напаскудзіў па ўсёй кватэры, замыкалі на суткі, двое, трое ў цёмным туалете. Так паступова, не па сваёй волі, Дзік патроху слепаў. І аслеп бы зусім, каб не зжалілася над ім цяперашняя яго гаспадыня ды не забрала ад сквапных знаёмых "вонючую псіну" да сябе. Яму прапісалі нават нейкія кроплі, капалі іх у вочы, запіхвалі ў рот нейкія вітаміны. Дзік трываў, адчуваючы клопат і дабрыню. Яго дагэтуль ніколі не гладзілі па галаве, а тут гладзілі і на руках насілі. Уратавалі. Не аслеп Дзік, трохі яшчэ мог глядзець на белы свет і тое-сёе пазнаваць. Забылася яго папярэдняе жыццё ў раскошнай кватэры з чорным туалетам.

Жак перад цемраю застаўся. Няўжо назаўсёды?

Такі подпіс паставіў пад сваімі "Успамінамі" Сяргей Бусел у красавіку 1922 года. У гэты час ён пакідае Коўна і накіроўваецца ў Прагу. Аб прычынах такіх змен у жыцці Сяргея крыху пазней, бо я мела на мэце не толькі ўважліва прачытаць, але прадставіць і растлумачыць гэты цікавы дакумент, прасачыць жыццёвы шлях Слуцкага героя. Такую магчымасць дае крымінальная справа Сяргея Нічыпаравіча Бусла, якая захоўваецца ў архіве КДБ. На маю думку, у гэтым сховішчы існуе як бы сама па сабе малавядомая, ці ўвогуле невядомая "паралельная" гісторыя беларускага грамадства, дакладней, несавецкай (ці супрацьсавецкай) яго часткі. І адна з яе старонак — гісторыя жыцця С. Бусла.

"27 октября 1939 г. в городе Вильно был арестован активный белорусский эсер Бусел С. Н. Производила арест Вилейская оперативная группа. Оформить этот арест не было возможности, литовские войска входили в город Вильно..." Аб прычынах арышту сведчаць дзве пастановы. У першай, зацверджанай наркомам НКУС БССР, ст. маёрам дзяржбяспекі Л. Цанавам, следчы Рогаў піша: "Бусел С. Н., один из организаторов и активный участник Слуцкого кулацкого восстания в 1920 г., с 1920 г. по момент ареста состоял в партии белорусских эсеров, совместно с членом ЦК этой партии Грибом Фомой в период своего пребывания в эмиграции проводил активную работу против Советского Союза". Змест другой пастановы, складзенай намеснікам начальніка 2-га аддзялення ўпраўлення НКУС па Вилейскай вобласці, сведчыць, "что согласно переданному по телефону списка из Центральной оперативной группы НКВД города Белостока от 26 октября 1939 г. Бусел С. Н. проходит как поль-агент-диверсант".

Арыштаванага хутка перавезлі ў Мінск, да суда трымалі ва ўнутранай турме НКУС БССР — сумна вядомай "амерыканцы". У тых умовах інакш і не магло быць. Усё лагічна ў жыцці Слуцкага паўстанца.

СЛУЦКІ ПАЎСТАНАЕЦ

ПАРТЭТ НА ФОНЕ ПАДЗЕЙ

Сяргей Бусел нарадзіўся 19 лютага 1901 года ў вёсцы Сукачыцы Быстрыцкай воласці Слуцкага павета. Сям'я звычайная, сялянская, не бедная і не заможная — 7 дзесяцін зямлі. Здольны да навукі Сяргей скончыў пачатковую школу, потым Слуцкую гімназію. Вучоба ў гімназіі, безумоўна, вызначальны перыяд у жыцці юнака. У 1917—18 гадах гэтай установай кіраваў Радаслаў Астроўскі, дарэчы, камісар Часовага ўрада ў Слуцку. Менавіта ён клапаціўся, каб вучні гімназіі дасканалы вывучалі беларускую літаратуру. Сам прыносіў ім кніжкі, заахвочваў вучняў чытаць газету "Вольная Беларусь". Пад яе ўплывам моладзь усё больш схілялася да думкі, што шлях развіцця нацыянальнай культуры прывядзе ад адраджэння беларускай дзяржаўнасці.

Зусім невыпадкова, што ў 1918 годзе ў мурках гімназіі і нарадзілася маладзёжная культурна-асветніцкая арганізацыя "Папараць-кветка", адным са стваральнікаў якой быў вельмі актыўны гімназіст, завадатар усіх мерапрыемстваў Сяргей Бусел. Ён падхапіў ініцыятыву сваіх сяброў — вучня Слуцкай тэхнічнай школы Ракуцкі і Фабіяна Шантыра — аб'яднаць моладзь Слуцчыны для агульнай культурнай і нацыянальнай працы. Сходзі, што ладзіла "Папараць-кветка", былі вельмі папулярнымі. На іх гучала беларускае слова, беларускія песні. Сур'ёзна абмяркоўваліся літаратурныя творы, ладзілі спектаклі самі, запрашалі артыстаў з Мінска. З лекцыямі аб адметнасці і самабытнасці беларускай гісторыі перад моладдзю выступалі вядомыя палітычныя і грамадскія дзеячы. Пачэснымі сябрамі "Папараць-кветкі" былі абраны вядомыя слухачкі Уладзімір Пракулевіч, Павел Жаўрыд, Марк Асвятцкі, Андрэй Бараноўскі (дарэчы, апошні ў 1919 годзе ўзначаліў арганізацыю і быў яе кіраўніком да вясны 1922 года, пакуль яна не была зліквідавана Слуцкім аддзелам народнай адукацыі, як арганізацыя, варажая савецкай уладзе).

Відавочна, што "Папараць-кветка" знаходзілася пад вялікім уплывам Слуцкай арганізацыі БПС-Р, старшынёй якой быў М. Асвятцкі, сакратаром — А. Бараноўскі. Нават хорам кіраваў эсэр Васіль Русак, загадчыкам бібліятэкі, сабранай вучнямі, быў Пётра Федараў, прыхільнік эсэраўскай праграмы. Вясной 1920 г. уступіў у БПС-Р і наш герой.

Што моладзь не цуралася палітыкі, сведчыць і той факт, што на ўсіх пасяджэннях Слуцкага Нацыянальнага камітэта прысутнічалі сябры праўлення арганізацыі, часцей за ўсё Бараноўскі і Бусел. Такая шырокая дзейнасць Слуцкага моладзі не засталася па-за ўвагай грамадскасці. Варта прывесці воджук на выхад часопіса арганізацыі, які надрукавала газета "Беларусь" 15 лістапада 1919 года пад красамоўным заглаўком "Моладзь ідзе!". "Перада мной ляжыць беларускі часопіс "Наша каліяна", — піша аўтар, што схаваўся за літарамі К-а, — выданы ён у Слуцку. Слуцак — павятовае гарадок — куды яму, здавалася б, лезці ў людзі: ды яшчэ з сваёй газетай! Аднак палез. Беларуская душа, як бачым, жывучая,

Успаміны "Слуцкае паўстанне" захоўваюцца ў БДА МліМ.

творчая, як яе не заганыя ў казіны рог, а яна збудзіцца і затрапечацца. Мала таго: гэты часопіс з'яўляецца органам беларускай нацыянальнай злучнасці "Кветка Папараці", каторая сваю чынасць пашырыла на ўвесь Слуцкі павет і нават далей за яго межы. Гэта прапаўдзе, як і ў песні спяваецца "А ў Слуцку на рыначку сталася праява!" Так, сябры, гэта вялікая праява! Абудаванне незалежнасці Беларускай дзяржавы бярэ ў свае рукі наша моладзь. Чэсць і слава табе, моладзь, паўстаючая з-пад беларускай саломеннай страхі!.. На бок з дарогі, панове і гаспада з Захаду і Усходу. Беларуска моладзь ідзе!"

Дазволіла сабе гэтае вялікае цытаванне, бо падзяляю захопленне аўтара падзеямі ў Слуцку і слухачамі. Дарэчы, збіраючы матэрыял для свайго часопіса, С. Бусел і яго сябры Іван Урбановіч і Ракуцкі дасталіся ў Мінск, хадзілі да Максіма Гарэцкага і Янкі Купалы. Першы даў ім апавяданне, другі — два свае вершы. Мажліва, аўтар згаданага артыкула "Моладзь ідзе!", падлісанага крыптонімам "К-а", і ёсць сам Янка Купала.

"Папараць-кветка" налічвала больш за 100 сяброў. Амаль усе яны будучы змагацца ў шэрагах паўстанцаў. Цікава, што свае "Успаміны" Бусел пачынае з эпіграфа "Із-пад Слуцка, із-пад Клецка ідзе дружба маладзетка". Як быццам у працяг спярэдняму слову аб слухачах.

Шырокімі хвалямі распаўсюджваліся чуткі, "што ў Слуцку збіраецца Беларусь". Народ адразу адчуў глыбокі патаемны сэнс падзеі: слухачкі наважыліся збіраць вакол сябе Беларусь. Вяскова грамада жадала ведаць аб падзеях і абяцала не пашкадаваць фурманкі, каб даехаць да горада. А тут падаспелі і больш дакладныя звесткі. Сяргея наведваў настаўнік з суседняй вёскі, сябра арганізацыі "Селянін". Тут удакладнім. З іншых крыніц вядома, што ў той дзень у Сукачыцы прыйшоў Язеп Сукала, сябра і аднадумец Бусла, кіраўнік эсэраўскай ячэйкі ў вёсцы Гулевічы. Ён паведаміў, што "па валасцях ездзіць нейкі беларускі дзечак Бабарэка". Да месца будзе дадаць, што Пётра Бабарэка (дарэчы, ён родам з суседняй Пукаўскай воласці) меў загад Нацыянальнага камітэта правесці сялянскія сходы ў Быстрыцкай, Пукаўскай і іншых валасцях з мэтай абраць органы мясцовага самакіравання, т. з. нацыянальныя камітэты, і дэлегатаў на з'езд Слуцчыны. Адначасова ён запісаў моладзь у народную міліцыю, якая ў далейшым паклала пачатак Брыгадзе БНР.

Прыехаўшы ў Слуцк, Бусел быў непрыемна ўражаны расколам, што панаваў у Нацыянальным камітэце, галоўным палітычным і грамадскім цэнтры Слуцчыны. Частка кіраўніцтва на чале з доктарам Арсенам Паўлюкевічам і начальнікам міліцыі Іванам Мацелі ўсе спадзяванні на поспех у планемай антысавецкай акцыі ўскладала на дапамогу Польшчы. Эсэраўска палова Нацкамітэта была катэгарычна супроць любой залежнасці ад паноў. Абедзве групы, кожная выходзячы са сваіх мэт, рыхтаваліся да з'езда. Вядома ж, шмат залёжала ад інструктараў па выбарах прадстаўнікоў на з'езд ад валасцей, бо яны першыя ехалі ў вёскі і тлумачылі мэты і задачы

з'езда, на мітынгх і сходах даводзілі да шырокага грамадства той ці іншы пункт праграмы. У якасці інструктараў былі накіраваны эсэры Улас Дубіна, Васіль Русак, Юрка Лістапад і наш герой таксама.

На з'ездзе, што сабраўся 14 лістапада 1920 года (у тэксце ўспамінаў памылкова — 17 лістапада), перамагла эсэраўская пазіцыя: "Ні з Польшчай, ні з Масквой; супраць паноў і камуністаў". Сяляне гаманілі паміж сабою: "Мы страна маленькая, самі ўправімся, не трэба нам вялікіх палітыкаў... а калі трэба плаціць падаткі, так лепш свайму ўраду..." Такім чынам, у час няспынных войнаў, агульнага хаосу, рабаванняў і знявагі людзі прыйшлі да думкі, што паратунку трэба шукаць у самастойнай дзяржаве. Тэрыторыю мяцежнага павета аб'явілі часткаю незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі.

Бусел, удзельнік з'езда, сведчыць: "Сяляне, усе як адзін, выказаліся, што час настаў падняць сцяг змагання за незалежнасць Бацькаўшчыны". Антыпольскі настрой быў такі вялікі, што дэлегаты адхілілі прапановы аб дапамозе з боку генерала Булак-Балаховіча, ад якога на з'езд прыехалі брат палкоўнік Язеп Булак-Балаховіч і капітан Антон Самусевіч. Апошні з паўнамоцтвамі фарміраваў полк. Як успамінае Бусел, "на вудачку "балахоўствуючым" не пайшлі... а выбралі сваю Раду Слуцчыны і даручылі ёй кіраваць паўстаннем.

Старшыней Рады быў абраны Уладзімір Пракулевіч".

Адносіны польскага боку імгненна змяніліся. Як піша далей аўтар "Успамінаў", "пасля з'езда камандзір 11-й (10-й. — Н. С.) польскай дывізіі адмовіўся чым-кольвек дапамагчы паўстанцам... Аднак Рада Слуцчыны не пала духам, назначыла камандзірам брыгады капітана Анцыловіча і паставіла змагацца з тым аружжам, якое было".

Так вонкава выглядаючы падзеі, аб якіх паслядоўна апавядае наш герой. У 1939 годзе ён у лакаваннях следчаму дапоўніць свае "Успаміны". Пасля ўступлення ў БПС-Р (далей цытую матэрыялы следства. — Н. С.) "мне было дано заданне стварыць ячэйкі в Быстрыцкай волості, распрасціраць праграму среди крестьян. Около двух месяцев работал в деревнях Быстрыцкой волости, где разговаривал с крестьянами о целях и задачах эсеровской партии. В деревне Гулевичи была создана эсеровская ячейка — 6 человек..." (Гэта ўжо згаданая арганізацыя "Селянін". — Н. С.).

З аналагічнымі заданнямі працавалі амаль ва ўсіх валасцях Слуцкага павета інструктары БПС-Р. Ад Быстрыцкай воласці Бусел быў абраны дэлегатам з'езда БПС-Р, які абмеркаваў планы працы ва ўмовах польскай акупацыі.

Як бачым, падзеям лістапада-снежня папярэднічала карпатлівая партыйная праца, якая станоўча адбілася на грамадскай свядомасці, выхоўвала ў насельніцтва незалежнасці імкненні. Яшчэ Бусел паведаміць следчаму, што менавіта яму Марк Асвятцкі, старшыня Слуцкай арганізацыі эсэраў, прапанаваў "агучыць на з'ездзе лінію партыі — "супраць паноў і камуністаў". Асвятцкі падчас з'езда быў арыштаваны за антыпольскую агітацыю.

У 1939 г. аб мэтах партыі, да якой ён належаў, Бусел выкажацца такім чынам: "Група Пракулевіча прапанаваў захаваць адміністрацыйную ўладу на месцах і ожидаць прихода советских войск, но впоследствии все члены комитета перешли на позицию необходимости вооруженной борьбы с советскими войсками".

Такую думку я ўжо сустракала. Яна была выказана адным з кіраўнікоў паўстання У. Пракулевічам у 1930-м годзе падчас сумнавядомага працэсу над удзельнікамі так званага "Саюза вызвалення Беларусі". Вось цытата з матэрыялаў следства, дзе тэрміналогія, само сабою, тагачасная: "В начале, во время подготовительного периода к вооруженному восстанию, они (эсеры. — Н. С.) резко выступали против какого бы то ни было вооруженного сопротивления Советам, постепенно, однако, когда организация повстанческих сил полонофилами и балаховцами началась, они уже выдвигают идею вооруженной демонстрации во имя независимой Слуцчины. Но и на этой позиции не удержались. Результаты съезда, националистическая физиономия этого съезда, и факт, что повстание все равно отбудется, хотя и без их участия, что помещать ему не в силах, побудило и оформило их нацдемовские настроения. Промелькнувший мираж БНР и опасность со стороны Польши установить

протекторат над автономной Случиной определяют дальнейшую позицию эс-ров и с-деков. Они плетутся в хвосте масс и подчиняются настроению кулацкого съезда вести вооруженную борьбу". Гэта вытрымка з уласнаручных паказанняў Пракулевіча.

Нельга не прыйсці да высновы, што БПС-Р не справілася з роллю лідэра падзей. З аднаго боку, паўстанне адбылося таму, што зусім па-ленінску — была "такая партыя", як падрыхтоўчая, арганізуючая і кіруючая структура, а з другога боку, рух знізу пайшоў далёка наперад, і партыя ўжо не кіравала, даганяла падзеі.

Шмат сіл адымала супрацьстаянне з паланавільскай групойкай Нацкамітэта. Паводзіны палітыкаў, якія спрабавалі разыграць польскую карту, можна зразумець. Яны лічылі, што Польшча нядаўна цярпіць зямлі і кіруючы набывае незалежнасць і зацікаўлена ў тым, каб мець буфер — тэрыторыю самастойнай Беларусі — паміж сабою і чырвонай Масквой.

Паўная логіка ў гэтых разважаннях была. Але, на маю думку, эсэры больш цяжка ацэньвалі абставіны. Не было вялікага сакрэту з таго, што Польшча даволі лёгка падчас Рыхскіх перамоў змагла б дабіцца і далучэння да ўжо набытых тэрыторый яшчэ і Міншчыны. Але не захацела, улічваючы незалежнасць і настрой і нацыянальныя амбіцыі гэтых беларускіх земляў, мець "беларускую школу" ў сябе пад бокам. Прыклад Слуцчыны мог быць вельмі небяспечным для акупаванай ёю Заходняй Беларусі. Таму эсэры мелі рацыю, калі ў тых неспрыяльных умовах не разлічвалі на дапамогу заходняй суседкі.

Вось у такіх умовах "Рада інтэнсіўна вядзе працу (мы зноў вяртаемся да "Успамінаў". — Н. С.). Пратэст проці захаплення большавікамі Слуцчыны быў адасланы большавіцкаму ўраду і для апублікавання за граніцу. Рада пасылала інструктараў растлумачыць сялянам сучаснае становішча. Рада рэзкімі ўмовамі не рабіла, але сяляне самі прыносілі для ўтрымання войска правізію". Праўда, на допыце ў 1939 г. ён скажа, што "брал хлеб в Тимковичах и Семезове... силой и никаких денег крестьянам не платили". Гэтым хутчэй паверыш, на вайне цяжка заставацца анёламі! "К гэтым часу ўжо з'ехалі ўсе паўстанцы: хто на сваім кані вярхом, другія са стрэльбай, з падводамі, наогул з тым, хто што меў. Хутка сфарміраваўся полк, кавалерыйскі атрад і палкавы абоз. Тут жа пры палку была адчынена майстэрня дзеля налады саласаванай зброі. Камандзірам палка быў назначаны капітан Чайка. Ён добра павёў справу. Полк хутка пачаў узбройвацца стрэльбамі, адабранымі ад большавікоў".

Далей аўтар распавядае гісторыю здары Паўла Чайкі (той перабег на бок Чырвонай Арміі, быў асуджаны ЧК "за арганізацыю войска Беларускай Рады" і 7 студзеня 1921 г. расстреляны. — Н. С.), але ён не абвінавачвае камандзіра Слуцкага палка, а лічыць яго ахвяраю абставін і прошкаў балахоўцаў, якія жадалі бачыць на камандзірскай пасадзе свайго прадстаўніча — Антона Самусевіча. "З пабегам Чайкі пачалося адступленне", — канстатаваў Бусел. Нягледзячы на ўпартыя баі "пры абароне Вызны была правяўлена дзіва храбрасці". З вышнімі прайдзенага часу дзіўна нават не тое, што паўстанцы разлічвалі на поспех у сутыкненні з рэгулярнай арміяй (!), а тое, якія непрымірныя былі ў адносінах паміж сабою дзве групыкі ў кіраўніцтве паўстаннем, аб чым са шкадаваннем паведамае аўтар. І гэта ў той момант, калі чырвоныя расстрэльвалі і тых і другіх, гналі іх у нейтральную паласу, вымушалі скласці зброю, неабгрунтавана амбітнасць, нястача даровага сэнсу, варажасць і супрацьстаянне палітыкаў самым негатыўным чынам паўплывалі на вынікі паўстання. Вялікі гістарычны ўрок тоіцца ў тых падзеях. Але ўстрымаюся ад аналогіі з сучаснасцю і прапаную дачытаць "Успаміны" да канца.

"На шчасце, спрацацца не прыйшлося доўга, бо большавікі падаслалі інальныя аддзёлы, так што чырвоная лапа камуністаў гатовілася захапіць паўстанцаў са штабам. Палякі ж, ідучы насустрач большавікам, далі права большавіцкаму войску на 96 гадзін зайсці і за нейтральную паласу, праследуючы партызанаў. Прыйшлося перайсці граніцу. Тут палякі разаружылі паўстанцаў і інтэрнавалі. Частка, праўда, аталася і пайшла ў лясы... Цяжка далоса большавікам арганізаваць валасныя і павятовыя іспалкомы, бо сяляне адмаўляліся прымаць удзел, кажучы: мы выбіралі Раду і па дзесяць раз выбіраць не будзем. А ў вёсцы Гулевічы сабралі сход выбраць сельсавет. На сход прыйшоў адзін стары дзед... доўга слухаў стары на сходах спрэчкі, а потым у канцы сказаў, што вы тут пераліваеце з пустога ў парожняе, яшчэ ж няма пці хлопцаў паўстанцаў з вёскі, нешта ж яны думаюць! Пасля гэтага сход ні з чым разышоўся".

Пасля паражэння паўстання наш герой не сышоў з дарогі барацьбы. Ён са сваімі папленнікамі апынуўся ў Вільні ў Беларускай батальёне, які ўзначаліў палкоўнік Гапановіч. Служыў, праўда, нядоўга: прапольская дзейнасць гэтага аддзела супярэчыла яго эсэраўскім перакананням. У той час эсэры

(Працяг на стар. 15)

“НАМ ТРЭБА ЎВЕСЬ ЧАС БЫЦЬ НОВЫМІ”

Іх песню “Прэзідэнт, ідзі дамоў!” забаранілі перадаваць па Беларускам радыё. Але праз гэта яна стала яшчэ больш папулярнаю, і загучала на “нефармальных” імпрэзах ды вечарынах, там, дзе з’яўляецца “Новае неба”. Аднак іхняя вядомасць абумоўліваецца не толькі напісаннем песні з “эпатажнай” назвай. Шматлікія канцэрты, запіс альбомаў, гастролі за межамі Беларусі — таму пацвярджэнне. Пра “Новае неба” расказвае лідэр гурта Кася КАМОЦКАЯ.

— Спачатку, гадоў 5-6 таму, я была бардам, спявала свае і чужыя песні. Потым хлопцы з “Мроі” дапамаглі запісацца мне на радыё з іншымі інструментамі, апроч гітары. Пазней я знайшла дзвюх дзяўчынак, якія вучыліся ў кансерваторыі — віяланчэль і скрыпку, і мы з гітарыстам Леанідам Шырыным, з якім раней выступалі ўдвох, узялі іх да сябе. Такім быў першы склад “НН”. За пяць гадоў ён, канешне ж, трансфармаваўся, і цяпер у нашым складзе ёсць два чалавекі з “Мроі” (Лявон Вольскі і Юрась Ляўкоў), а таксама віяланчэлістка Юля Глушыцкая, якая грае ў адным з сімфанічных аркестраў.

— Чаму вы перайшлі ад бардаўскай песні да року?

— Захацелася іншага гучання.
— За час існавання “НН” выйшла чатыры альбомы, і ўсе яны вельмі розныя, не падобныя адзін на аднаго. Такое непадабенства і паводле стыляў, і паводле гучання рабілася наўмысна?

— Так. Бо і назва ж у нас такая: “Новае неба” — трэба ўвесць час быць новымі. Не спецыяльна рабіць штосьці адрознае ад таго, што ўжо было, а проста не абмяжоўвацца ў музыцы ніякімі рамкамі.

— Апошні альбом, што выйшаў у 1995 г., называецца “Go Home” (Ідзі дамоў). Гэты заклік каму адрасаваны?

— Кожнаму. Пайсці дамоў, звярнуцца да сябе, у рэчце рэшт.

— Але песню “Прэзідэнт, ідзі дамоў”, якая адкрывае альбом, улады ўспрынялі на свой адрас...

— Дык няма ж нічога паганага ў тым, каб пайсці дамоў!

— На Беларускам радыё яе забаранілі...

— Забаранілі. А гукарэжысёр, які паставіў яе ў эфір, быў адлучаны ад працы. Потым пра гэта гаварылася на агульна-радыёнай і агульнатэлевізійнай “лятучцы”.

— Калі вы займаліся бардаўскай песняй, вершы пісалі самі?

— Не, я ніколі не пісала песень на свае словы. Заўжды побач са мной былі такія фэйныя паэты, што было залішне спрабаваць у гэтым яшчэ й сябе.

— А сапраўды, чаму такая шырокая група аўтараў супрацоўнічае з вамі — Глобус, Таццяна Сапач, Сыс, Анемпадыстаў, Вераціла і іншыя.

— Напэўна, таму што я чалавек шырокай натуры і ў мяне шмат сяброў — цікавых, таленавітых. Яны любяць “НН” і з ахвотай прапануюць тое, што напісалі.

— Амаль усе новыя песні з альбома 1995 г. створаны на вершы Анемпадыстава...

— Так, я зараз супрацоўнічаю менавіта з ім. Таму што Сапач і Глобус фактычна перасталі пісаць вершы, Сыс — ужо гуле не ведаю, ці піша ён што-небудзь. Атрымліваецца — Анемпадыстаў запаўняе сабой усю прастору. Да таго ж Міхал піша вельмі трапныя вершы. А тэкст мусіць быць вельмі трапным і вобразным. Не кожны верш можа стаць тэкстам, таму што ёсць і самадастатковыя вершы, і якія ўвогуле не могуць гучаць. Анемпадыстаў піша быццам бы па-дзіцячы, і таму ўсім зразумела. Мне гэта падабаецца.

— Тым не менш, тэкст да песні “Прэзідэнт, ідзі дамоў” напісалі вы?

— Гэта словы “Новага неба”. Ідэя песні ўзнікла пасля рэферэндуму, а не прэзідэнцкіх выбараў. Больш крыўды было не на тэкст, а на беларускі народ. Калі людзі ўважліва слухалі тэкст, то маглі ўбачыць, што прэзідэнт там ні пры чым — ён проста адлюстроўваў жаданні нашага народа, і большае абурэнне выклікаюць якраз гэтыя жаданні.

Пра свае вобразы, думкі, якія ўзніклі ў мяне, я расказала Лявону Вольскаму. Ён напісаў першую страфу, а потым мы ўжо разам дапісалі ўсё астатняе. Гэта якраз было прыкладам калектыўнае творчасці.

— Занятая музыкой, у прыватнасці, беларускім рокам — справа прыбыткава?

— На жаль, яна не стала прыбыткавай. Калі б нармальныя працэсы былі не перапыненыя тым, што здарылася ў нашай дзяржаве, то, пэўна, яна магла б стаць прыбыткавай. Не толькі беларускі, але й любы рок. Пераход да нармальнага ўмоў існавання эканомікі зараз спынены, ці, ва ўсялякім разе, запаволюецца, і таму гэтая справа не можа быць выгоднай у матэрыяльным плане. Нават канцэртная дзейнасць.

— А рэалізацыя касет?

— Столькі перашкод пастаўлена на шляху гандлю, вытворчасці... Так што танная касета можа быць толькі дрэннай якасці. Нізкая пакупніцкая здольнасць народа не дазваляе рабіць добрыя касеты, а няякасныя ніхто не будзе купляць.

— Вас не засмучае тое, што вас слухае, у асноўным, толькі беларускамоўная моладзь?

— А каго цяпер з беларусаў слухаюць, можаце назваць? Хіба што Саладуху?

— Хіба што. Але ці зусім немагчыма “раскруціцца” на ўсю Беларусь?

— Калі б былі мецэнаты... Усё ўпіраецца ў грошы. Рок-музыка не з’яўляецца бізнесам, яна сябе не акупляе, тым больш — не прыносіць прыбытку. І таму можна разлічваць толькі на мецэнатаў, якія будуць укладаць грошы таму, што яны любяць гэтую музыку й хочуць, каб яе пачулі. А спонсар сам жадае нешта атрымаць ад гэтага.

— Калі музыка не прыносіць прыбытку, значыць, вы недзе працуеце?

— Так, на радыё М101,2. Праўда, гэта нельга назваць сапраўднай працай, я проста вяду сваю музычную праграму, якая называецца “Пра Рок” і прысвечана беларускаму (не толькі беларускамоўнаму) рок-н-ролу. Я хачу нейкім чынам запоўніць эфір беларускай рок-музыкай, даць магчымасць гуртам паслухаць сябе ў эфіры. Бо ні дзяржаўнае, ні мінскае радыё Бі-Эй (на якім ёсць толькі праграма “Новости русского рок-н-ролла”) гэтым не займаюцца. Так што пэўную ролю адыгрываюць і патрыятычныя пачуцці.

— Вы цяпер пішаце новы альбом?

— Так, запісалі тры песні. Мы вельмі рады, што ўжо маем сваю студию, не шыкоўную, канешне, але сваю. І гэта вельмі добра — не трэба нічога арандаваць, нікуды спяшацца, а можна выдаваць па адной песні, і потым з лепшых складаць альбом. Таму што зараз усе гурты працуюць такім чынам, што альбом у іх падсумоўвае нешта напісанае за пэўны перыяд. А я прыйшла да высновы, што альбом — гэта тое, што вельмі шчыльна звязана паміж сабой тэматычна, настраёва. Гэта не справаздача...

— Некаторыя свае старыя песні вы запісваеце ў новых аранжыроўках...

— Калі мяняўся наш склад, гэтыя песні пачыналі гучаць па-новаму, і шкада было іх не ўключыць... У мяне яшчэ ёсць задумкі запісаць некалькі зусім старых песень.

— Скажыце, чаму моладзь, якая прыходзіць у рок, спявае пангельску? Як з’явілася гэтая пляяда беларускамоўных гуртоў — “Крама”, “Мроя”, “НН”, так яны амаль адны і засталіся, і ніхто больш не хоча гэтым займацца?

— Напэўна, гэта адлюстроўвае

агульную сітуацыю ў нашай краіне — дзяржаўную антыбеларускую палітыку... Чаму не па-расійску — мусіць, гэта дзіцячыя ўяўленні наконт таго, што яны могуць прабіцца на заходні рынак. А як мы ведаем, ніводнага такога прэзэдэнта ні ў Беларусі, ні нават у Расіі не было. Можа, канешне, група пагастраліваць, але там сваіх настолькі багата...

— А самі вы не спрабавалі апошнім часам “прабіцца” на Захад?

— “Новае неба” — адзіны беларускі гурт, які ўдзельнічаў у фестывалі такога рангу, як “Роскілд-93”, які праводзіўся ў Даніі. Разам з намі выступалі “Антракс”, “Моторхэд”, Крыс Айзек і інш. Гэтым летам мы былі ў Францыі з акустычнымі канцэртамі. Ездзім, канешне ж, у Польшчу...

Што значыць “прабіцца” на Захад? Туды можна толькі з’ездзіць, каб прывезці крыху грошай. А ў каго ёсць амбіцыі “прабіцца”, у таго няма разумення сітуацыі ў свеце.

— Склад вашага гурта доўгі час існуе амаль без змен, гэта значыць, нейкіх музычных эксперыментаў не было?

— Былі спробы браць іншых музыкаў. Напрыклад, вельмі фэйнага бубначка Сашу Камінскага (вядомага пад мянушкай Кот), але ён захварэў і не вытрымліваў напругі — у нас тады было шмат працы, гастролі. Ён жа прывёў з сабой саксафоніста, але той хлопеч, на жаль, памёр.

У прынцыпе, я свядома не змяняю складу, бо сама я прыношу толькі мелодыю песні, а потым яе дапрацоўвае, змяняе ўвесь гурт — і гэтую творчасць лічу інтымнай рэччу. Таму не хацелася б пашырацца за кошт чужых людзей. Са сваімі вельмі лёгка працаваць — усе добра адчуваюць, што ад іх патрабуецца, схопліваюць настрой песні.

— Вы лічыце гучанне вашага гурта нетрадыцыйным?

— Канешне. І склад нетрадыцыйны. Магчыма, гэта звязана й з тэмбрам майго голасу, і з тым, што я выхавана не на рок-н-роле. Таму ў гармоніях і мелодыях прысутнічае нерок-н-рольны пачатак — у нас, хутчэй, альтэрнатыўная музыка.

— Шмат якія з вашых песень маюць сацыяльнае адценне. Ці не здаецца вам, што час сацыяльнай тэматыкі ўжо мінуў?

— Па-мойму, наадварот, ён толькі надыходзіць. Нядаўна нацыянальная сімволіка, мова, былі дзяржаўнымі — менавіта тады можна было пераходзіць да лірыкі. Якраз цяпер ёсць дзе разгарнуцца сацыяльнаму рок-н-ролу.

— Паспехаў вам!

Гутарыў
Аляксей ШЭІН

Славіцца сваімі майстрыхамі па вырабе дываноў вёска Заполле Карэліцкага раёна. Яўгенія Мікалаеўна Арабей і Людміла Мікалаеўна Бар’ят (на здымку) робяць набійныя дываны ўжо шмат гадоў. У доўгія зімовыя вечары пенсіянеркі збіраюцца разам, прыдумваюць малюнак, падбіраюць неабходныя па колеры ніткі, пачынаюць працаваць. Глядзіш, дзён за дваццаць і з’яўляецца навінка.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

ПРЫГОЖАЯ І ТАЛЕНАВІТАЯ

Ганна Кір’янава (на здымку) — актрыса Беларускага тэатра “Лялька” ў Віцебску. 7 гадоў працуе яна тут. Сваё майстэрства і ўменне перадае выхаванцам гуртка пры абласной станцыі юных тэхнікаў.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

З ЛЮБОЎЮ

Любоў да народнай творчасці ў Апольскім сельскім Доме культуры Іванаўскага раёна, дзе працуюць шматлікія самадзейныя калектывы, прывіваюць з дзяцінства. Дзеці займаюцца ткацтвам, вышыўкай, спяваюць і танцуюць. Асаблівы гонар школы народнай творчасці складае студыя гармошачнікаў, якой кіруе былы калгасны будаўнік Васіль Пятровіч Голік. У ёй сёння іграе 15 дзяўчынак і хлопчыкаў.

На здымку: В. П. Голік і яго выхаванцы Таня Магуйка і Таня Герцік, Коля Уліравец, Алёша Шайчук і Саша Герцік.

Фота Эдуарда КАБЯКА,
БЕЛТА

Масей СЯДНЁЎ

ЗАБРАНЫ МЕНСК

25 САКАВІКА 1918 ГОДА

Маразьяне сонца у вокны цякло
прахалодаю сакавіковаю.
І ламаліся раніцы —
быццам конніца тонкае шкло
разбівала падковамі.

Быццам трэскаліся караблі,
наваленыя лядзінамі...
А дні былі
глыбока сінімі.

Раставала зямля і бухла,
дымілася — на гары — уся,
нібы ў сонечнай кухні
яна варылася.

Ад пяшчоты кожны размяк —
ад старога да самага блазна
чуліся лёгка, як
пасля Божае лазні.

Але ноч зямлю, ідучы,
шкліла з новаю сілай.
Толькі дзесьці, нібы ключы,
над зямлёю вада званіла.

Быццам конь ледзяны скакаў —
як цымбалы, званілі галінкі...
Слёзы сінія сакавіка
замярзалі ў лядзінкі.

Зямля жыла ў трывозе зачай,
ды што б зямля ні гавары —
спакойна сонцам граючы,
гарэлі над зямлёю вечары.

У вуліцах, дзвярах расчыненых
стаяла сонца і пыло,
гуляла на вітрынах і на шчылінах
і білася наскрозь у шкло.

На вузенькай яно Нямізе,
бы ў залатую клалася труну,
чытала ў яе старадаўняй кнізе
і праўду вечную й мацу.

Вось зараз за гарою сонца хліпне,
загасне у правалі.
О калі б мы
яго ад гэтага ўтрымалі...

А над усёю шэрасцю, над ўсім, што
поўзае,
над лірыкай заходу — смеласцю рукі
працягнуты плакат суровай прозаю
з мінулага у прышлыя вякі.

І для адных збаўленнем, а для іншых
змяямі,
нязвычайным нечым літары паякі:
"...магчыма, заўтра зменіцца
хоць крышку геаграфія зямлі..."

— Якая БНР там! Што за глупства?
Усіх пасячом на канусту!

— Хто крамолу такую пасялю? —
Дзеляць матушку-Расею?

— Беларусь мае быць незалежнай
рэспублікай? —
Ну і публіка!

Поўнач гадзіннік баўкнуў —
быццам які вартаўнік
ударыў па нечым палкаю
і невідочна знік.

Гадзіннікам вежа хрыпела,
як горлам іржавым хрыпяць.
З каменнага ейнага цела
Нехта зірнуў на пляч.

Пляч як бы нечым сцёбнулі,
зняўшы з яго замок —
цэрквамі і касцёламі
ён зварухнуўся і змоўк.

Толькі шырэй расступіўся —
і адыходзіла гуньчыня,
калі ён свайго летаніска
балонкі парашчыняў.

Ціха было навокала.
Толькі праз брук і масты
далёка, далёка цокалі
конніцы каньты.

Усё — бы ў вялізным вальсе:
і лад, і мітусня.
Трэскаючы, рвалася
грозная цішыня.

У маршы ішлі і без маршу
жаўнеры адзінай радні.
А з імі Нязныны Маршал
на белым кані.

Ад здзіўленасці жаўнеры,
гатовыя на нажы,
у стройных шыхтах шэрых
шорхлі ў маўклівай цішы.

Як вецер, нястрыманым гонам —
што дух ні адзін перавёў —
прамчалася хутка Пагоня
паміж скамянелых радоў.

І стала. Гадзіннік баўкнуў —
быццам які вартаўнік
ударыў па нечым палкаю
і невідочна знік.

Гадзіннікам вежа хрыпела,
як горлам іржавым хрыпяць.
З каменнага ейнага цела
Нехта зірнуў на пляч.

Такая, што дух не зачэпіць,
ды чутная сэрцам усё ж,
на строях, як ціхі ізнат,
прабегла лёгкая джог.

Жаўнеры галовы паднялі:
на вежы — суровы на твар —
у золаце і медалях
краіны стаяў Уладар.

Маўклівы і нерухомы.
Як быццам святло
ад ўлады яго вярхоўнай
у сэрцы ваякаў цякло.

Схіліўся ледзь-ледзь галавою...
Да йгры як падносяць смых —
махнуў ён байцам булавою,
на Шлях паказаўшы... і знік.

У шаломе высокім і вострым,
што вораг не мог яму ссеч,
з дружнымі Маршал гойсаў,
высока трымаючы меч.

Гадзіннікам не хрыпела
вежа, як горлам хрыпяць.
З каменнага ейнага цела
ніхто не глядзеў на пляч.

Усё стала ціха навокала,
толькі праз брук і масты
далёка, далёка цокалі
конніцы каньты.

Кішэла ўсё чужою мітуснёй.
І Менск, скаваны мітуснёю,
над цяжкай славаю сваёй
схіліўся непакорнай галавою.

І ў Свіслач плакаў ціхімі слязьмі:
"У грудзі б'юць мяне мячамі,
і ранаў не магу я змыць..."
Маўчала даль і усё маўчала.

Штыкі чужацкія прыйшлі,
Штыкі з бязлітаснай, халоднай сталі.
На нашай збуджанай зямлі
смяртэльнай цішынёю сталі.

Толькі сонца у вокны цякло
прахалодаю сакавіковаю.
І ламаліся раніцы —
быццам конніца тонкае шкло
разбівала надковамі.

Быццам трэскаліся караблі,
нагружаныя лядзінамі...
А дні былі —
глыбока сінімі.

1947 г.

СЛУЦКІ ПАЎСТАНЕЦ

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

працягвалі барацьбу супраць польскага ўладарання на землях Заходняй Беларусі. На Віленшчыне Бусел быў шырокавядомы як агітатар і прапагандыст ідэй БПС-Р. З мэтай пашырэння партыйных радоў дастаўся ў Лодзь, дзе вясной 1921 г. яшчэ затрымаўся рэшткі Беларускага батальёна. Гэта баявая адзінка, сфарміраваная яшчэ ў 1919 годзе, папоўнілася маладымі людзьмі пасля інтэрнавання Брыгады БНР. Гэтая яна праца не засталася незаўважанай мясцовымі ўладамі: яго арыштавалі і трымалі больш чым месяц на гаўптавацце. Пасля вызвалення — зноў у Вільні, зноў сумесная праца з Уладзімірам Пракулевічам, Васілём Русаком, Цімафеем Мяшэчкам. Усё тым жа нейтамаванымі людзьмі. І зноў раз'езды па Віленскім краі, агітацыя ў Баранавічах, Нясвіжы, Клецку. Збіраў людзей на сход, тлумачыў ім праграмыныя дакументы эсэраў, прапаноўваў адпаведную літаратуру, заклікаў на барацьбу з панамі. У Вільні жыў на Вострабрамскай, 9 — канспіратыўнай кватэры. Беларускага нацыянальнага камітэта. Там жа знаходзіўся склад нелегальнай антыпольскай і антысавецкай літаратуры.

У пачатку 1922 г. увесць склад Нацкамітэта быў арыштаваны за супрацьдзеянне выбарам у польскі сейм. Бусел уцякае ў Літву. У Коўне па вуліцы Міцкевіча яшчэ месцілася моўна-педагагічны беларускі спецыяльны курс. Але і тут не затрымаўся, лёс пагнаў далей. Атрымаўшы беларускі пашпарт і грошы ў Ластоўскага, пакінуўшы свае "Успаміны", з якімі мы ўжо паспелі азнаёміцца, Бусел едзе ў Прагу.

Прага ў тым часе гасцінна сустракала беларускіх выгнаннікаў. Вялікі дзякуй ёй за гэта. Антыбеларуская палітыка польскіх улад вымушала беларускіх дзеячаў пакідаць зямлі, ім падуладныя, і шукаць іншы прытулак.

У Чэхіі была магчымаць вучыцца, нават атрымліваць стыпендыю. Гэтыя спрыяльныя ўмовы выпадкова добра выкарыстоўвалі. Вучыліся ў Празскім універсітэце, палітэхнікуме і іншых установах. Утваралі розныя палітычныя і грамадскія студэнцкія арганізацыі, актыўным сябрам якіх заўсёды быў Бусел. У Празе ён набыў вышэйшую адукацыю, скончыўшы ў 1929 годзе аграімічны факультэт Вышэйшай тэхнічнай школы. Беспрацоўе вымусіла пакінуць Прагу і вярнуцца ў Вільню. Дапамог уладкавацца з працай і жыллем стары знаёмы — Радаслаў Астроўскі. Ён прапанаваў месца тэхнічнага рэдактара часопіса "Саха" і газеты "Наперад". Зразумела, што ўбакі ад палітычнай справы былі паўстанец не застаўся. Ён уваходзіць у арганізацыю "Цэнтрсаюз", утвораную з мэтай каардынацыі і ўзаемасувязі ўсіх беларускіх сіл, якія дзейнічалі ў 30-я гады ў Вільні. "Цэнтрсаюз" аб'яднаў культурныя і гаспадарчыя ўстановы, кааператывы. Пад яго дахам сабраліся Беларускае гімназія, настаўніцкі саюз, выдавецтвы, кніжныя крамы і г. д. Па загадзе старшыні замежнага цэнтра БПС-Р Тамаша Грыба Бусел пачаў гуртаваць вакол сябе віленскіх эсэраў. З Клецка на дапамогу прыехаў Мікола Чарнецкі. Пачалі ўтвараць арганізацыю "незалежных сацыялістаў". Праца, трэба сказаць, ладзілася. У 1932 г. выйшаў першы нумар часопіса "Золак", "орган Беларускай маладой сацыялістычнай думкі". Рэдагаваў часопіс спачатку Чарнецкі, а потым Уяўген Аніска. У арганізацыю эсэраў увайшлі маладыя віленчкі Чэслаў Буцько, Аляксандр Барановіч, Аляксандр Шукілоў і іншыя. Арганізацыйныя здольнасці Сяргея былі неабмежаваныя. Шэрагі партыі павялічваліся. Часопіс "Золак" выходзіў па 1938

год уключна і меў поспех. Пазіцыя рэдакцыі, якая вельмі крытычна ставілася да паланафіліі ўхвілаў "Цэнтрсаюза" і хадзіць Станкевіча і прасавецкай пазіцыі КПЗБ, прываблівала шырокія колы чытачоў. Шмат хто падзяляў галоўную думку часопіса, што ў палітыцы трэба абанірацца на сілы ўласнага народа. Такая стратэгія вымагае вялікай асветніцкай і прапагандысцкай працы ад палітыкаў. Такім цяжкім шляхам да поспеху заўсёды ішоў сам Бусел, не шкадуючы сіл, арганізоўваў розныя гурткі і аб'яднанні. Дачыніўся і да ўтварэння Таварыства беларускай школы, якое ва ўмовах польскага ўціску ўпарта змагалася за нацыянальную школу. Найбольш буйныя арганізацыі ТБШ у канцы 20-х і пачатку 30-х гадоў з яго ўдзелам былі ўтвораны ў Вільні і Беластоку. І да моманту забароны ТБШ польскімі ўладамі ў 1937 годзе гэтая арганізацыя шмат зрабіла для адкрыцця і захавання беларускіх школ, асабліва ў вёсках, падрыхтоўкі беларускіх настаўнікаў. Самы час зараз успомніць цэлы вопыт працы абаронцаў беларускай школы, што змагаліся за яе з акупацыйнымі ўладамі.

Каб не забыліся пра недалёкае мінулае, пра свой гонар, і ў першую чаргу моладзь, у 1931-м годзе Бусел ладзіць святкаванне 11-ых угодкаў Слуцкага паўстання. Для падрыхтоўкі мерапрыемства папярэдне ўтвараецца Камітэт, у які ўвайшлі знаёмы Бусла па Слуцку, удзельнік паўстання Куніцкі,

доктар Сяргей Сарока, студэнт Шкуцько і іншыя. Камітэт выдаў зварот: "Беларусы! Прайшло 11 год, як лепшыя сыны беларускага народа змагаліся за незалежнасць Бацькаўшчыны супраць савецкай улады, заклікаў святочна адзначыць гадавіну падзеі. Віленскі магістрат не супярэчыў, нават прадаставіў памяшканне. Беларусы сабралі грошы. На сход прыйшлі прадстаўнікі ўсіх беларускіх партый і групавак. Свята аб'яднала іх. Урачыстае пасяджэнне пачалося ўвечары 15 лістапада, у гадавіну з'езда Слуцчыны. Галоўны даклад "Слуцкае паўстанне супраць Саветаў у лістападзе-снежні 1920 года" зрабіў Сяргей Бусел, ініцыятар імпрэзы.

"Я выклаў гісторыю беларускага руху на Слуцшчыне, настойліва падкрэсліваючы думку, што барацьба супраць Саветаў была барацьбой за незалежнасць Беларусі", — патлумачыў Бусел змест свайго даклада следчаму на допыце. На вечары ўспаміналі загінуўшых і яшчэ жывых, зняволеных у ГУЛАГ.

Удзел у паўстанні асуджаў на смерць. Гэтага "грэху" савецкая ўлада не даравала. А калі былі паўстанцы змаглі схвацца і захавацца ў 20-я гады, то ў сумнавядомыя 37—38-я гады пакаранне іх не абмінула. Не пазбегнуў гэтай долі і наш герой. 19 лютага 1940 года справа Сяргея Бусла разглядалася ў закрытым судовым пасяджэнні ваеннага трыбунала без удзелу прадстаўнікоў дзяржаўнага абвінавачвання і абароны і без выклікання сведкаў. Слуцкага паўстанца прыгаварылі да 15 год пазбаўлення волі без канфіскацыі маёмасці ў сувязі з яе адсутнасцю.

На жаль, далейшы лёс нашага героя невядомы.

Ніна СТУЖЫНСКАЯ

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне народнаму пісьменніку Беларусі Івану ШАМЯКІНУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці сястры Таццяны Пятроўны Шамякінай.

Кожны, хто браў у рукі выданні беларускай паэзіі пачатку XX ст., у тым ліку і знакаміты "Вянок" М. Багдановіча, ведае, што амаль адзінай аздобай гэтых зборнікаў, акрамя вокладак, быў выдавецкі знак Беларускага Выдавецкага Таварыства — "белы лебедзь", які месціўся на тытуле пад назвай. Гэтым экслібрысам адзначаны такія класічныя зборнікі беларускай паэзіі і прозы, як "Родныя з'явы" Я. Коласа, "Якім Бяздольны" П. Беларуска, "Рунь" М. Гарэцкага, "Васількі" Ядвігіна Ш., "Курганная кветка" К. Буйлы.

дным майстрам. Відавочна, што кола знаёмстваў бацькі, які ведаў "усіх і ўся" ў Вільні, творчая атмосфера дому не маглі не паўплываць на выбар прафесіі яго дачкі. Скончыўшы з срэбным медалём у 1906 г. Віленскую Марыінскую жаночую гімназію, яна накіроўваецца ў Пецябург і падае дакументы ў Імператарскую Акадэмію Мастацтваў.

У канцы 1909 г. Вацлава ўжо вольная слухачка Вышэйшай мастацкай вучэльні пры Акадэміі Мастацтваў, а ў 1911 г. яе кіраўніком па жывапісе становіцца мастак-баталіст М. Самокіш. Гэты нечаканы для дзяўчыны выбар (жанчына-

супрацоўнічала з ім). Знаёмства магло адбыцца ў 1913 г., калі, захварэўшы на неўрастанію, Вацлава, тады студэнтка III курса Акадэміі Мастацтваў, паўгода жыла дома, з бацькамі. Дзе і як яна сустрэлася з беларускімі дзеячамі — у агульных знаёмых, ці ў "Зялёным Штралі", гэтым "кафэ Гербуа" віленскай артыстычнай моладзі, дзе за кубкам кавы ўвечары збіралася ўся мастацкая Вільня, невядома, ды і не так ужо важна. Але менавіта ў 1913 г. на тытуле "Вянка" М. Багдановіча ўпершыню з'явіўся экслібрыс, зроблены В. Флеры.

Гэты кніжны знак выклікае мноства пытанняў. Чаму мена-

"БЕЛЫ ЛЕБЕДЗЬ" ВАЦЛАВЫ ФЛЕРЫ

Выява белага лебедзя, што нізка схіліў шыю да ціхай вады на фоне чорнай сільвэты лесу, заклочаная ў круглую арнаменталізаваную рамку, стала графічным сімвалам беларускага літаратурнага Адраджэння.

Дзіўна, але ніхто не зацікавіўся аўтарам гэтага цудоўнага экслібрыса, хаця ён мае подпіс — "W. Fleury" (В. Флеры). "Французам" з назвыклым для нашых мясцін прозвішчам нечакана аказалася жанчына — віленчанка Вацлава Станіславаўна Флеры.

Дакументы, знойдзеныя апошнім часам у пецябургскіх архівах і бібліятэках, даюць нейкую інфармацыю аб гэтым новым для беларускага мастацтва прозвішчы. На жаль, яны датычацца толькі пачатку жыццёвага шляху мастачкі.

Вацлава Флеры нарадзілася 28 верасня 1888 г. у сям'і вядомага віленскага фатографа і мастака Станіслава Восіпавіча Флеры. Флеры паходзілі са старажытнага, але збяднелага французскага роду — прапрадзед Вацлавы, Філіп дэ Флеры, быў флігельад'ютантам караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага. У свой час бацька Вацлавы марыў аб прафесіі жывапісца, але жыццё прымусіла зарабляць фатаграфіяй, у якой ён стаў сапраў-

баталістка даволі рэдка з'ява і ў наш час) не перашкаджаў ёй займацца і больш адпаведнай для жанчыны справай — графічным ілюстраваннем твораў А. Пушкіна і У. Сыракомлі. Яе графічныя ілюстрацыі раз-пораз з'яўляюцца на віленскіх выставах і ў часопісах.

У зборы НММ РБ захоўваецца некалькі невялічкіх малюнкаў В. Флеры са штампам Беларускага музея ім. І. Луцкевіча — два краявіды і анімалістычныя замалёўкі. Яны выкарыстаны ў афармленні першых беларускіх чытанак і лемантароў. Гэта сведчыць, што Вацлава Флеры была знаёма з беларускімі выдаўцамі і актыўна

віта белы лебедзь? Чысты эстэтызм гэтага матыву, арганічны, мабыць, толькі для паэзіі Багдановіча, зусім нехарактэрны для дэмакратычнай нашаніўскай літаратуры, зарыентаванай у першую чаргу на сялянства. Тым не менш Беларускае Выдавецкае Таварыства прымае яго і выкарыстоўвае амаль два гады. (У 1920-ыя гг., пасля часовага перапынку ў дзейнасці, БВТ змяніла марку на больш адпаведную — васількі і каласкі жыта).

Выбар гэтага матыву, які напачатку здаваўся нечаканым, невыпадковы і вельмі ўдалы. Лебедзь быў сімвалам Адраджэння, чыстаты, самотнасці і праоцтва. У паэзіі гэтага выява, распаўсюджаная і ў фальклоры, была сімвалам паэта.

Матыв лебедзя быў папулярны і ў графіцы еўрапейскага мадэрну: яго часта выкарыстоўвалі Ф. Валатон, О. Бердслі, у Расіі — М. Якончыкава для вокладкі "Міра искусства" — элітарнага мастацкага часопіса.

Аднак была яшчэ адна прычына выбару менавіта гэтага матыву. Яе прыводзіць Вацлаў Ластоўскі, адзін з выдаўцоў "Вянка", у сваіх успамінах пра Багдановіча: "...Вершы былі здадзены ў друкарню. У часе набору іх перад надрукаваннем першага аркуша В. Іваноўскі і І.

Луцкевіч дасталі яшчэ нейкую суму на выданне беларускіх кніжак. Пастаноўлена было паказаць спраўнасць перад кнігіняй і дзеля гэтага на агалоўнай балоне памешчаны быў знак "лебедзь", што мела азначаць герб Завішаў (Магдалена Радзівіл з дому Завішанка)".

Напэўна, экслібрысам "белы лебедзь" былі адзначаны тыя кнігі, якія друкаваліся на сродкі кнігіні Магдалены Радзівіл.

З успамінаў Ластоўскага, на жаль, незразумела гісторыя стварэння экслібрысу: ці быў ён створаны выключна дзеля гэтага выпадку, ці быў выкарыстаны экслібрыс Магдалены Радзівіл працы Флеры, ці проста нейкі малюнак мастачкі, які падышоў па сэнсе.

Але як бы там ні было, "белы лебедзь" Вацлавы Флеры аказаўся шматсэнсоўным, сапраўды сімвалічным — і як марка маладога беларускага выдавецтва, і як гербавы ўладальніцкі знак, і як своеасабліва адзнака мецэнацтва. Фактычна, у гэтым выпадку адбылася рэзка з'ява — трансфармацыя геральдычнага знаку ў сімвалічны свецкі, выкананы пад моцным уплывам стылістыкі і сімволікі мадэрну. "Чыстых" узорам мадэрну ў беларускай графіцы пачатку стагоддзя — адзінкі. "Белара

лебедзя" Вацлавы Флеры можна лічыць адным з лепшых. Гэта новы матыв, воляй выпадку вынесены на тытулы лепшых твораў беларускага Адраджэння, застаўся адзіночнай з'явай у гісторыі графікі Беларусі таго часу. "Белы лебедзь" трывала звязаным імя Вацлавы Флеры з беларускім Адраджэннем, стаўшы яго своеасаблівым графічным сімвалам.

Што ж сталася з яго аўтаркай? Апошняя дакументальная звестка аб яе лёсе тычыцца 1918 г.: у залах Акадэміі Мастацтваў у Петраградзе прайшла выстава яе выхаванцаў, на якой была і дыпломная карціна Вацлавы Флеры "Кавалерыйская атака ў лесе". Далейшы лёс 30-гадовай Вацлавы невядомы: ці згінула яна, як многія, у ваеннай ліхаманцы, ці пражыла свой век у спакоі, змяніўшы прозвішча пасля замужжа? Сляды яе жыццёвага і творчага шляху зніклі раптоўна. Застаўся толькі фотаздымак, зроблены ў атэльэ бацькі ў 1909 годзе.

Н. УСАВА,
навуковы супрацоўнік
Нацыянальнага
мастацкага музея
Беларусі

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцый газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газеты рэдагавалі:

- Х. Дунец (1932-35)
- І. Гурскі (1935-41)
- А. Куляшоў (1945-46)
- М. Горцаў (1947-49)
- П. Кавалёў (1949-50)
- В. Вітка (1951-57)
- М. Ткачоў (1957-59)
- Я. Шарахоўскі (1959-61)
- Н. Пашкевіч (1961-69)
- Л. Прокша (1969-72)
- Х. Жычка (1972-76)
- А. Асіпенка (1976-80)
- А. Жук (1980-86)
- А. Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана **БЕРАСЦЕНЬ**,
Міхась **ЗАМСКІ**,
Галіна **КАРЖАНЕЎСКАЯ**,
Жана **ЛАШКЕВІЧ**,
Алесь **МАРЦІНОВІЧ**,
Барыс **ПЯТРОВІЧ** —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась **СВІРКА**,
Віктар **ШНІП** —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

- прыёмная рэдакцыі — 332-461
- намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
- аддзела:
- публіцыстыкі — 332-525
- пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
- літаратурнага жыцця — 332-462
- крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
- паэзіі і прозы — 332-204
- музыкі — 332-153
- тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
- выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
- навін — 332-462
- мастацкага афармлення — 332-204
- фотакарэспандэнт — 332-462
- бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7500.
Нумар падпісаны 21.3.1996 г.
Заказ 1429/Г

П 123456789101112
М 123456789101112

Павел САКОВІЧ

ЭПІГРАМЫ, ЯК РЭКЛАМЫ

Арсен ВАНІЦКІ,
старшыня Беларускага
таварыства дружбы
і культурнай сувязі
з замежнымі краінамі

Арсен аб'ездзіў
цэлы свет:
Сяброў усё
для нас шукае...
А ворагаў прастыў
і след —
Работа ж у яго такая!

Янка СІПАКОЎ
Ён у званы,
каб склікаць веча,
Аж пэсцьдзсят
разоў ударыў:
"Сыходзьцеся, сябры,
на вечар —
Аб гэтым дні даўно
я марыў".

І вось прыйшлі
яны, славяне,
Паселі дружна
за сталамі...
І атрымаў бы,
можа, званне,
Каб столькі ж,
кажацца між намі,
Ты напісаў балад, Іване!

**Браты
ЯНКОЎСКІЯ,**
артысты

То вельмі важная
сям'я —
У ёй выдатныя тры "Я".
Але ж не "якаюць"
Са Славам
браты,
Старэйшы ён
раяцца заўжды.
І самы што ні ёсць
Народны!

**Эдуард
ГЕРАСІМОВІЧ,**
дырэктар рускага тэатра
імя М. Горкага

Яго тэатр
прагарыць наўрад:
Ён хоча снены
скарыстаць умела,
Задзейнічаць і бар,
і лязно смела...
Аздараўленчы камбінат
Зрабіў ён для душы і цела!

**Аляксандр
ЛІТВІНОВІЧ,**
кіраўнік рэспубліканскай
дырэкцыі эстрадна-
цыркавога мастацтва

Ён зорак з неба не хапаў,
Ды што за клопат
шоумэну!
Зямных ён зорак
пазбіраў,
Каб упрыгожыць
імі сцэну.
Яны ж
так ззяюць, зіхацяць,
Аж вочы слепнуць
і бяляць.
А за кулісамі,
чаго хітрыць,
За ўсіх іх разам ён
ярчай гарыць!

**Сяргей
ЗАКОННІКАЎ**

Сяргей заўжды
самакрытычны,
Хоць талент
вельмі паэтычны...
Не раз таму
былі мы сведкай:

Напіша твор ён,
як цукерку,
А потым крэмае, гартае
І ў "Польмя" сваё кідае.
Яно ж ад твора
не дыміць, —
Наадварот, ярчай
гарыць!

**Стэфанія
СТАНЮТА**

Яна —
доўгажыхарка сцэны.
Чаму? Ды ёй, відаць,
няма замены.
Няйначай, у падборы
кадраў збой —
Не адшукаць Стэфаніі
другой!

**Валеры
РАЕЎСКІ,**

галоўны рэжысёр
Акадэмічнага тэатра
імя Я. Купалы
У яго быў продаж
баявы —
Па ўсім відаць адразу:
Свой важны пост,
як вартавы,

Іван ВАШКЕВІЧ,
дырэктар тэатра
імя Я. Купалы

Ён вырас у дзіцячым доме
І во дарослым стаў такім:
На ўсю рэспубліку
вядомым

Дырэктарам —
і не благім! —
У Доме, у Купалаўскім.

Уладзімір ПЛЕП,
нядаўні намеснік міністра
культуры, а цяпер
"гаспадар" Нясвіжскага
комплексу

"Мне надакучыла
ўсё гэта,
Хачу я збегчы
з кабінета!" —
Падумаў нека Уладзімір
І ўспомніў пра Нясвіж
і Мір.
Ідэяй важнай
закамплексаваны,
Стварае комплекс
ён старанна,
Каб са ўсяго
з'яўджалісь свету
Пабачыць, што
ў Нясвіжы гэтым.